

NOVOSTI HOBUCI

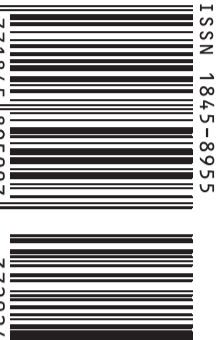
#1291

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 13. 9. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

572024

ISSN 1845-8955

Miro Makazoruki

Ne postoji propis koji gradonačelniku Sinja daje
ovlast da Gradskoj galeriji bilo što zabranjuje
ili naređuje, a u vezi Buljeva naloga da se
izložba 'Susret na Tromedi' ne održi
mogao bi, da želi, reagirati i Ustavni sud

str. 2-3.

57

Buljevito tlo

DORH bi trebao ispitati moguću nezakonitost Buljeva postupanja u vezi izložbe 'Susret na Tromedi', ne postoji propis koji gradonačelniku Sinja daje ovlast da Gradskoj galeriji Sikirica bilo što zabranjuje ili naređuje, a u ovom slučaju mogao bi, da želi, reagirati i Ustavni sud

GRADONAČELNIK Sinja i saborski zastupnik Mosta MIRO BULJ neovlašteno je i time potencijalno protuzakonito još 20. kolovoza naložio ravnateljici tamošnje Gradske galerije Sikirica DRAGANI MODRIĆ da obustavi najavljenju izložbu 'Susret na Tromedi' fotografkinje INIJE HERENČIĆ, čije je otvorenje prvobitno trebalo biti 23. kolovoza. Odvjetnica VESNA ALABURIĆ u izvaji za Novosti pojasnila je činjenice koji idu u prilog navedenoj tezi. — Ne postoji propis koji gradonačelniku Sinja daje ovlast da Gradskoj galeriji Sikirica bilo što zabranjuje ili naređuje. Galerija je samostalna gradska ustanova, a prava i obveze osnivača u djelokrugu su Gradskog vijeća, sve u skladu sa zakonom, Statutom Grada Sinja i Statutom galerije. Zato Miro Bulj nije donio odluku u formalnopravnom smislu, niti je to mogao učiniti. On se nije pozvao na neki propis, nije formulirao izreku odluke, nije dao uputu o pravnom lijeku. On je, zapravo, u jednom običnom dopisu izrazio svoj stav da 'on ne može dopustiti' da se u gradskom prostoru organizira jedna izložba – kazala nam je odvjetnica.

Bulj se na svom Facebook-profilu pohvalio objavom dokaza – fotografijom mejla koji je spomenutog datuma odaslao na adresu ravnateljice galerije, uz napomenu da je ravnateljica 'tada poslušala nalog i odustala od otvorenja izložbe da bi novo otvorenje zakazala za 4. rujna'. No ni tog datuma izložba nije otvorena jer je Bulja uznemirila ili ražestila činjenica da je izložbu financijski podržalo Srpsko narodno vijeće (SNV). 'Ne mogu dopustiti izložbu koju Galerija Sikirica organizira uz financijsku potporu SNV-a. Kao izabrani gradonačelnik i saborski zastupnik moram voditi računa o poštovanju Domovinskog rata i drugih ključnih vrijednosti koje čine srž hrvatske države', izjavio je, uz ostalo, Bulj nakon otkazivanja izložbe, prethodno kazavši da inače nije ni za kakve zabrane.

Postavlja se pitanje ima li u Buljevoj 'odmazdi' prema SNV-u elemenata diskriminacije. Alaburić ističe da 'diskriminatorni

razlozi ove zabrane zavrjeđuju poseban komentar, ali su razlozi za donošenje neke odluke u pravnom smislu važni tek ako se utvrdi da je odluku donijela ovlaštena osoba, na temelju zakona ili drugog propisa'. — 'Odluka' gradonačelnika Sinja jednostavno ne spada u takve odluke. Zato smatram da ravnateljica galerije nije bila obvezna otkazati izložbu. Možemo razumjeti okolnosti i razloge takvog postupka, ali je, nažalost, ispalo da je gradonačelnik Bulj uspio u svom naumu, bez ikakvog pravnog osporavanja za mene očigledno nezakonitog postupanja – tvrdi odvjetnica.

Vrlo je znakovito i službeno priopćenje Galerije Sikirica koje je potpisala ravnateljica Modrić, a kojim se očito aludira na potencijalne diskriminatorne prakse sinjskog gradonačelnika: 'Ovim putem se ograđujemo od iznesenih stavova koji promoviraju isključivost po bilo kojoj osnovi, pa tako i nacionalnoj, te izražavamo podršku umjetnici Iniji Herenčić kojoj je ovim činom ograničen prostor umjetničke slobode i izražavanja.'

Možebitne pravne posljedice po Bulja zasad se tek utvrđuju: Državno odvjetništvo trebalo bi istražiti postoje li, i ako postoje kakve, nezakonitosti u njegovom postupanju. Gradonačelnik Sinja se na društvenoj mreži na kojoj je vrlo aktivan pohvalio da 'jedva čeka istražitelje u gradskoj upravi Grada Sinja', požalivši se usto da 'ionako vise kod njih stalno na temelju prijave HDZ-a' i da su mu 'otkako je odbio uvesti covid potvrde i nije pristajao na sulude covid mjere, natovarili tisuće inspekcija i izrekli milijunske kazne'.

Stručnjakinju za kazneno i medijsko pravo Vesnu Alaburić pitali smo i može li se, s obzirom na neovlašteno postupanje Bulja i zabranu izložbe, govoriti o zloupotrebi položaja dužnosnika.

— Kaznenim djelom zlouporabe položaja i ovlasti smatra se i postupanje službene osobe koja iskoristi svoj položaj ili prekora-

Folklorna varijanta Mire
Bulja (Foto: Ivana Ivanović/
PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 13/09/2024

NOVOSTI
HOVOČIJA #1291

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozdanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišljević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

S obzirom na razloge koje je gradonačelnik Bulj javno obrazložio, želim skrenuti pozornost da u našem kaznenom zakonodavstvu postoji institut zločina iz mržnje. Radi se o kaznenom djelu počinjenom na nekoj rasističkoj osnovi, a takvom se smatra i nacionalno podrijetlo – kaže Vesna Alaburić

Zabranjeni folklor koji je trebao biti izložen u Sinju
(Foto: Inia Herenčić/snv)

či granice svoje ovlasti i time drugome proizroči štetu. Ako je nesporno protupravno postupanje gradonačelnika Bulja doseglo razinu kaznenopravne odgovornosti, moglo bi se eventualno raditi o sumnji da je počinio to kazneno djelo – kaže Alaburić. — S obzirom na razloge koje je gradonačelnik Bulj javno obrazložio, želim skrenuti pozornost da u našem kaznenom zakonodavstvu postoji institut zločina iz mržnje. Radi se o kaznenom djelu počinjenom na nekoj rasističkoj osnovi, a takvom se smatra i nacionalno podrijetlo. Ako za kazneno djelo počinjeno iz mržnje Kaznenim zakonom nije propisana teža kazna, takvo postupanje smatra se otegotnom okolnosti – podvlači odvjetnica.

PUČKA pravobraniteljica TENA ŠIMONVIĆ EINWALTER neposredno nakon saznanja o sinjskom slučaju kazala je da 'gledajući zabranu, kao i navedene razloge, nije razvidno kako bi ona mogla biti u skladu s Ustavom i zakonima RH'. Na upit Novosti uredu pučke pravobraniteljice kane li pokrenuti postupak u ovom slučaju i kakav, pravobraniteljica nas je pisanim putem izvijestila da je temeljem objave u medijima pokrenula ispitni postupak na vlastitu inicijativu. 'U sklopu tog postupka zatražila sam očitovanje gradonačelnika Sinja Mire Bulja o postupku, odnosno tome kako je točno došlo do obustavljanja izložbe te na temelju koje pravne osnove je zabranio održavanje odnosno tražio obustavljanje ove izložbe, a zatražila sam i očitovanje Gradske galerije Sikirica o ovakvom razvoju događaja', odgovorila nam je pravobraniteljica.

Upitali smo je i što smatra najproblematičnijim dijelovima u slučaju *de facto* zabrane ove izložbe. Odgovorila je da su problematični sama zabrana, razlozi takve zabrane i 'konačno poruka koja se time šalje, i da, rekla bih narativ koji neki pokušavaju normalizirati'. Podsjeća da Ustav jamči slobodu kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, a pripadnicima nacionalnih manjina jamči rav-

Tena Šimonović Einwalter
(Foto: Sandro Lendler)

nopravnost i kulturnu autonomiju. Članak 3. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina propisuje: 'Prava i slobode osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama (u daljnjem tekstu: pripadnici nacionalne manjine), kao temeljna ljudska prava i slobode, nedjeljivi su dio demokratskog sustava Republike Hrvatske i uživaju potrebnu potporu i zaštitu, uključujući pozitivne mjere u korist nacionalnih manjina.'

Profesorica na zagrebačkom Pravnom fakultetu ANTONIJA PETRIČUŠIĆ koja se u svom radu bavi i ustavnopravnom zaštitom nacionalnih manjina smatra da je Bulj svojim postupanjem prekršio članke Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, koji ne predviđa nikakve sankcije,

ali na takvo što može upozoriti Savjet za nacionalne manjine.

— Mišljenja sam da bi to tijelo u ovom slučaju trebalo djelovati kao ono koje predstavlja čuvare manjinske kulturne autonomije, oglasiti se i stati na branik prava nacionalnih manjina. Pravo na kulturnu autonomiju je centralno pravo našeg Ustavnog zakona jer se većina sredstava iz proračuna, pa tako i ova koja su bila namijenjena za izložbu, upravo s tim ciljem plasira i namjenjuje – kazala je za Novosti Petričušić. — S druge strane, mogao bi, da želi, u slučaju Bulja reagirati i Ustavni sud, jer je to jedna od vrednota hrvatskog ustavnog poretka – dakle nacionalna ravnopravnost. Premda Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina nije nikakav zakon po kojem je Ustavni sud automatski dužan djelovati, to ne znači da ne bi mogla postojati veza između vrijednosti ustavnog poretka i sadržaja prava iz Ustavnog zakona – ističe naša sugovornica.

Pučka pravobraniteljica je stava da mogući učinci slučaja idu i dalje od konkretne izložbe pa se u odgovoru Novostima zapitala: 'Što je poslano kao poruka pripadnicima srpske nacionalne manjine odnosno većinskom pučanstvu? Znakovito je i da je, usprkos brojnim reakcijama i javnim osudama, gradonačelnik Sinja na društvenoj mreži naknadno objavio poruku u kojoj se obustavljanje ove izložbe uspoređuje sa

zaustavljanjem Osmanlija pod zidinama Sinja 1715. godine. Pa što je to, tko je tu koga napao – riječ je o kulturnoj manifestaciji, o izložbi.'

Osokoljen svojim šerifskim načinom vođenja grada, sinjski gradonačelnik na Facebooku je objavio i sljedeći huškački napis, koji se zapravo nastavlja iza spomenutih Osmanlija: 'Kleknuo je u Sinju i VUČIČEV tzv. 'srpski svet' koji orgija od Crne Gore, preko Bosne i Hercegovine a pokušava i u Hrvatskoj upravo djelovanjem snv-a!' Takvu poruku prenio mu je prijatelj, piše nadalje Bulj; u to bismo valjda trebali povjerovati, a drugo, to bi ga trebalo amnestirati od bilo kakve političke odgovornosti za objavljeno na vlastitom Facebook-profilu.

U komentarima ispod ovakvih i sličnih Buljevih objava odmah se okupila vojska srbomrzaca i šovinista sijujući zavidnu količinu mržnje i netrpeljivosti. 'Udba protiv Bulja a ne ĐORH. Svatko ko ne misli kao partizanski okot za njih je neprijatelj pa tako i Miro Bulj. A za ovo smo si sami krivi. Banda je odavno trebala nestati iz Hrvatske', piše jedan obožavatelj.

Tko je ta 'banda', lako je za pretpostaviti. Ali sve to ne čudi: predstavljajući se kao narodni tribun, Miro Bulj ustrajno potpiruje šovinistička stremljenja na desnici i jakim zagovaranjem ustaškog pozdrava 'Za dom spremni' koji uporno vezuje za HOS-ovo nasljeđe s početka rata 1990-ih. Stranka kojoj pripada u otvorenoj je antisrpskoj fazi, u stigmatiziranju takozvanih državnih neprijatelja, među kojima je i ovaj tjednik, koji bi se trebao baviti manjinskim pitanjima i folklorom. A to s folklorom, vidjeli smo na primjeru sinjske izložbe, također više ne funkcionira. Most je početkom svibnja, podsjetimo, predložio raspisivanje ustavotvornog referenduma prema kojem zastupnici nacionalnih manjina više ne bi mogli glasati o povjerenju Vladi i donošenju proračuna, ali bi imali pravo veta na zakone koji se tiču pripadnika manjina. ■

Vesna Alaburić (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Antonija Petričušić (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

Poricanje i tišina

U srpnju smo pisali kako su predstavnici izvršne vlasti minirali izložbu s Memorijalnim muzejom Holokausta u Washingtonu jer je na jednom panou trebalo pisati da je u NDH provedeno genocidno nasilje nad Srbima. Kao pasivni promatrači i aktivni suučesnici u tome su sudjelovali predstavnici hrvatske delegacije IHRA-e, čija je supredsjedateljica bila Sara Lustig, koja je nedavno imenovana v. d. ravnateljicom JUSP-a Jasenovac

Kameni cvijet u
Jasenovcu (Foto:
Sandro Lendler)

PROŠLE godine hrvatsku vladu je dopala čast da ugosti rotirajuće predsjedanje Međunarodnim savezom za sjećanje na Holokaust (IHRA), najvažnijim svjetskim međudržavnim tijelom koje je osnovano za jačanje i promicanje obrazovanja, sjećanja i istraživanja Holokausta. Najavljujući domaćinstvo, tadašnja zamjenica šefice hrvatske delegacije pri IHRA-i SARA LUSTIG dodatno je precizirala smisao postojanja ove internacionalne institucije: 'Postoje dvije misije IHRA-e. Jedna je misija svijet koji pamti Holokaust, a druga je misija svijet bez genocida. Dakle, u smislu druge misije, STEPHEN SMITH

(ugledni stručnjak za Holokaust, op. a.) je rekao nešto što bih željela ponoviti danas. A to je: posljednji čin genocida uvijek je poricanje i tišina. Kako bi svjedoci imali zadnju riječ upisanu u povijest i sjećanje, mora se prevladati pokušaj ušutkavanja istine.'

Hrvatsko predsjedanje IHRA-om, koje je najavljeno i ovim politički nedvojbeno točnim citatom, iskorišteno je za posve suprotnu svrhu: negiranje ustaškog genocida nad Srbima. Predstavnici izvršne vlasti u Republici Hrvatskoj minirali su zajedničku izložbu s Memorijalnim muzejom Holokausta u Washingtonu zato što je na jednom panou trebalo pisati da je u NDH provedeno

genocidno nasilje nad Srbima. Nalog o provođenju najgoreg institucionalnog revizionizma u recentnoj memoriji pokrenut je u resoru ministrice kulture NINE OBULJEN KORŽINEK. U svojstvu pasivnih promatrača i aktivnih suučesnika djelovali su predstavnici hrvatske delegacije IHRA-e, u kojoj je supredsjednica bila Sara Lustig.

Navedena priča, koju su Novosti razotkri- le u srpnju ove godine, kao dio šire prošlogodišnje operacije hrvatske vlade da terminološki razmekša razmjere ustaških zločina, precizno se može opisati onim Smithovim 'pokušajem ušutkavanja istine' o genocidu nad srpskim narodom, njegovim 'porica-

njem' i posljedičnom 'tišinom'. Jedna od rijetkih osoba koja se nije mirila sa šutnjom, ravnatelj Javne ustanove Spomen područja (JUSP) Jasenovac IVO PEJAKOVIĆ na koncu je podnio ostavku zato što je na razini ove institucije odbio biti suučesnikom.

Sara Lustig, koja je u međuvremenu avansirala na poziciju voditeljice hrvatskog izaslanstva IHRA-e, prije desetak dana postala je i Pejakovićeve nasljednica. Imenovala ju je ministrica kulture Obuljen Koržinek, kao vršiteljicu dužnosti u ovoj ustanovi. Time je možebitno otpočela završna faza HDZ-ovog političkog pokoravanja institucije koja je u ponešto otežanim uvjetima, suočena s kon-

stantnim napadima i pritiscima krajnje desnice, pod Pejakovićem dobrim dijelom držala popriličnu znanstvenu i stručnu nezavisnost od politike. Njegova nasljednica, naime, dolazi direktno iz kabineta premijera ANDREJA PLENKOVIĆA, gdje je od 2022. godine savjetnica za Holokaust i borbu protiv antisemitizma. Prije toga, od kraja 2021., isto je savjetničko mjesto imala u Ministarstvu vanjskih poslova. Diplomirala je engleski jezik i psihologiju, izdavaštvo i intelektualno vlasništvo te studij ustavnog i međunarodnog humanitarnog prava. Više od deset godina u raznim hrvatskim administracijama radila je na poslovima diplomacije i nacionalne sigurnosti. Iako se, po vlastitom priznanju, cijeli život bavi temom Holokausta i zbog oca, pokojnog BRANKA LUSTIGA, tek je zadnje tri godine profesionalno, savjetnički, počela raditi na ovoj temi.

Najavljujući njeno imenovanje na mjesto v. d. ravnateljice, iz Ministarstva kulture objasnili su da se radi o 'međunarodno priznatoj stručnjakinji u suzbijanju globalnog antisemitizma i promicanju kulture sjećanja' i dodali da je 'u tom području ostavila prepoznatljiv trag obnašajući dužnost supredsjedateljice Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust (IHRA) u razdoblju hrvatskog predsjedanja'.

Budući da je potonji pasus isturen kao posebni argument za njeno imenovanje, pogledajmo kakav je točno trag prošle godine ostavila hrvatska delegacija IHRA-e tijekom hrvatskog domaćinstva.

Pisali smo o tome ekstenzivno: spomenuta putujuća izložba američkog Memorijalnog muzeja Holokausta pod nazivom 'Neki su bili susjedi' trebala je imati i nekoliko panoa s lokaliziranim pričama o razmjerama zločina u NDH. Njeno otvorenje bilo je predviđeno u Zagrebu, kao svojevrsni vrhunac hrvatskog predsjedanja IHRA-om. Nakon uzaludnog višemjesečnog nastojanja Amerikanaca da se u izložbeni tekst uvrsti i genocidno nasilje nad Srbima, projekt je otkazan u tajnosti. Cijela hrvatska delegacija IHRA-e, uključujući i Saru Lustig, imala je saznanja o planiranju izložbe i njenom neslavnom epilogu. Najmanje dvije članice bile su direktno involvirane u priču koja je dovela do posljednjeg fijaska: DUBRAVKA ĐURIĆ NEMEC, u svojstvu savjetnice ministrice Obuljen Koržinek, koja je najavila hrvatske 'stručnjake' za recenziranje teksta izložbe, i ravnateljica Hrvatskog povijesnog muzeja MATEA BRSTILO REŠETAR, zadužena za objašnjavanje Amerikancima da Hrvati odbijaju staviti riječ 'genocid' kraj Srba jer ta tema nije dovoljno znanstveno istražena.

Hrvatski suorganizatori još su tvrdili da sadržaj službene stranice partnerske institucije u izradi izložbe, Spomen područja Jasenovac, na kojima je tvrdnja o genocidu višestruko publicirana, ne treba uzimati kao izvor zato što tamo ima dosta grešaka. Stvarnost koja se odvijala od 1941. do 1945. godine nije ometala naše eksperte u oblikovanju navedene argumentacije.

Tijekom pripreme izložbe, američki organizatori su na sastancima s nesuđenim hrvatskim partnerima više puta spominjali ime Sare Lustig, zamjenice šefice hrvatske delegacije, ističući da joj trebaju postaviti određena pitanja. Nedvojbeno smo utvrdili da im je Sara Lustig prenijela datum otvaranja izložbe. Neslužbeno smo pak saznali da su, pri samom kraju, kad su shvatili da neće doći do suradnje, predstavnici američkog muzeja najavili kako će obavijestiti Saru Lustig o svom razočaranju ponašanjem hrvatske strane, uključujući i članove hrvatske delegacije pri IHRA-i. Istražujući ovu temu, u srpnju smo tražili očitovanje Sare Lustig, no ona do danas nije odgovorila na pitanja. Proteklih dana ponovili smo upit. Do zaključenja teksta odgovor nije pristigao.

Sara Lustig na obilježavanju Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta ispred Spomenika žrtvama Holokausta u Zagrebu (Foto: Neva Žganec/PIXSELL)

Ubrzo se ispostavilo da je navedena priča bila tek početak. Negdje u isto vrijeme kad je propala ideja postavljanja izložbe, kabinet ministrice Obuljen Koržinek je naložio izmjenu teksta na informativnim panoima na području JUSP-a Jasenovac. Pozivajući se na vjerojatno iste neimenovane historičare koji su u recenziranju izložbe poslužili kao stručna i intelektualna izlika za udaljavanje Srba od genocidnog nasilja u NDH, promijenili su tekst Pejakovića i njegovih suradnika tamo gdje su na informativnim panoima genocid i Srbi bili u istoj rečenici. Sve pod krinkom prijedloga IHRA-inog međunarodnog tijela o poboljšanju postava u JUSP-u Jasenovac. Oni su, međutim, predlagali suvremeniji pristup tematici; Hrvatska je isporučila historijski negacionizam.

Imenovanjem Lustig može bitno je započela završna faza HDZ-ovog političkog pokoravanja institucije koja je, suočena s konstantnim pritiscima krajnje desnice, pod ravnateljem Pejakovićem dobrim dijelom držala popriličnu znanstvenu i stručnu nezavisnost od politike

Situacija je eskalirala ove godine, kad je jedan povjesničar na portalu JUSP-a Jasenovac pronašao tekst koji je tamo objavljen prije skoro 20 godina. U njemu je pisalo da je na sastanku ustaša i nacista dogovoreno i konačno rješenje srpskog pitanja, premda za takvu tvrdnju nije pronašao historiografskih dokaza. I ovdje se kao glavni protagonist potom ukazala Brstilo Rešetar. No taj put nije djelovala iz pozicije članice hrvatske delegacije IHRA-e ili ravnateljice Hrvatskog povijesnog muzeja, već kao predsjednica Upravnog vijeća JUSP-a Jasenovac. Pismo poprilično ljute intonacije poslala je Pejakoviću, tražeći hitno brisanje 'historiografskih netočnosti' na mrežnim stranicama. Pejaković je ubrzo podnio ostavku. Njen dopis bio je samo povod; pravi razlog je zaokružena i ovdje opisana politika hrvatske vlade o negiranju genocida nad srpskim stanovništvom u NDH. Ministrica Obuljen Koržinek najavila je potom 'reviziju' cijele službene stranice JUSP-a Jasenovac i istaknula da u budućem radu te ustanove treba prenositi znanja o Holokaustu nad Židovima, genocidu nad Romima i – 'masovnim zločinima' nad Srbima.

Točno taj posao ministrica je dodijelila Sari Lustig, savjetnici premijera Plenkovića, koja je 'ostavila prepoznatljiv trag obnašajući dužnost supredsjedateljice Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust (IHRA) u razdoblju hrvatskog predsjedanja'. Najavljujući imenovanje na poziciju vršiteljice dužnosti, iz Ministarstva kulture su prošli tjedan precizirali njene temeljne zadaće. Između ostalog, zadužili su je da 'implementira suvremene komemorativne prakse te jača suradnju sa sličnim memorijalnim centrima i muzejima diljem svijeta'. 'Imenovanjem gospođe Lustig dajemo snažan poticaj razvijanju politika kulture sjećanja i provedbi dugoročnih ciljeva koje je zacrtalo hrvatsko predsjedanje IHRA-om. U okolnostima kada je broj preživjelih stradalnika Drugoga svjetskog rata sve manji, suočavanje s najmračnijim stranicama europske povijesti te skrb o budućnosti sjećanja i svijesti posebno su važni, osobito radi prenošenja povijesne istine budućim naraštajima', piše u priopćenju ministarstva koje vodi Obuljen Koržinek.

Jačanje 'suradnje sa sličnim memorijal-

nim centrima i muzejima diljem svijeta' najavljuje vlada koja je, uz nemalu asistenciju članova hrvatske delegacije u IHRA-i, manifestirala sramotno ponašanje u smjeru jedne od najuglednijih institucija takvog tipa u svijetu, Memorijalnog muzeja Holokausta u Washingtonu. Obećano 'razvijanje politika kulture sjećanja i provedbi dugoročnih ciljeva koje je zacrtalo hrvatsko predsjedanje IHRA-om' nalikuje na prvorazredni cinizam znamo li da je upravo rečeno predsjedanje podlo iskorišteno za državno pervertiranje kulture sjećanja. Uz to, 'suočavanje s najmračnijim stranicama europske povijesti' predviđa ista ona vlast koja ih je zadnjih godinu dana obilato negirala. Ako tijekom 'prenošenja povijesne istine budućim naraštajima' iz Spomen područja Jasenovac slučajno nestane koji ustaški genocid, valjda nitko neće primijetiti.

Teško je predvidjeti budući rad ove ustanove pod novom vršiteljicom dužnosti ravnateljice. Treba za početak vidjeti hoće li se prijaviti na natječaj za puni mandat. No sudeći po recentnom smjeru državnog intervencionizma u kulturu sjećanja koji je namijenjen srpskim žrtvama ustaškog genocida, situacija je poprilično zabrinjavajuća. Bez obzira na to tko na koncu postane ravnatelj. To su posredno prepoznali i zaposlenici JUSP-a Jasenovac. Nakon što je Pejaković podnio ostavku, u svibnju ove godine obratili su se ministrici kulture, Upravnom vijeću ustanove i Savjetu, sastavljenom i od predstavnika stradalničkih manjina.

'U periodu upravljanja ravnatelja Pejakovića tom institucijom, od 2017. do danas, u potpunosti je bio ispunjen smisao postojanja JUSP Jasenovac kroz odavanje počasti i čuvanje uspomena na sve žrtve koncentracijskog logora Jasenovac, osudu svih motiva formiranja tog logora, kao i osudu svih počinjenih zločina. Mišljenja smo da će Pejakovićev odlazak (...) upravo u tom pogledu ostaviti trajne posljedice', stoji na kraju tog pisma. ■

Нападна бес- конфликтност

Приморчева кампања своди се на ову подјелу послова: премијер Пленковић и његов удворнички министарски здруг нападаат ће предсједника Милановића с настојањем да га увуку у континуирану кавгу, док ће Приморац с намјештеним осмијехом ширити апстракције попут заједништва, љубави и будућег благостања

Сад се већ с високим ступњем сигурности може констатирати да се стратегија предсједничке кампање ДРАГАНА ПРИМОРЦА, који ужива подршку хдз-а и који не би био кандидат да га хдз није одабрао за ту улогу, своди на ову подјелу послова: премијер АНДРЕЈ ПЛЕНКОВИЋ и круг његових министарских удворица нападаат ће актуалног предсједника ЗОРАНА МИЛАНОВИЋА с настојањем да га увуку у континуирану кавгу и размјену тешких ријечи, док ће Приморац – уз обавезну фигуру хваљења досадашњих постигнућа хдз-ове власти – с намјештеним осмијехом ширити апстракције попут заједништва, љубави и

будућег благостања те приказивати самога себе човјеком с импозантном коллекцијом познанстава међу утјецајним људима свјетске политике, знаности и бизниса, а сва та познанства, обећава, употребиће да Хрватској донесе инвестиције из иностранства и да опћенито усрећи државу умиљавањем страним центрима моћи. Сва је прилика да је тај концепт кампање Приморчева замислио, а да га Пленковић засад толерира, премда се на теми о Милановићеву кориштењу војних хеликоптера видјело да би премијеру било драже кад би се и његов предсједнички кандидат активније укључио у оптуживање на рачун врховног заповједника.

Пленковић, уз асистирање министра одбране ИВАНА АНУШИЋА, више од три тједна води операцију проказивања Милановића као расипног љубитеља хеликоптерских летова и користи дословно сваки јавни иступ да то покуша наметнути као централну политичку тему. 'Мало ми је смијешно да се у медијском простору ово пушта, заборавља, као што се заборавило кршење Устава, као што се пуштају бруталне увреде свим могућим политичким противницима, свим могућим медијима, који нешто зуцну против. А онда се дио ових традиционалних трабаната ставља њему у функцију, не би ли га штитио и скретао позорност', изјавио је у понедељак, и додао: 'Та политика

двоструких стандарда лоша је за хрватску демократију, за наш јавни простор и за опћу културу дијалога. Ми смо се на то научили, али то није добро, то ћемо сад мало редовитије упозоравати све скупа.'

С друге стране, Приморац је досад на тему хеликоптера, и то на непосредни Пленковићев потицај, само штуро и разблажено поновио премијерову оцјену да Хрватска није купила војне хеликоптере да би служили као Милановићев такси-сервис. Било је то у Вараждину прије петнаестак дана, и отад ништа, иако је више пута излазио пред микрофоне. И не само то: Приморац је отклонио идеју министра Анушића о законским измјенама у подручју одбране, чиме би се још умањиле предсједникове овласти, рекавши да је јасно како се то не може провести мимо промјене Устава у којем је предсједник Републике дефиниран као врховни заповједник. Тиме је спустио на земљу Анушића који је нагло испровоцирао отворени сукоб с Милановићем баш кад је објављено да ће хдз подупријети кандидатуру Драгана Приморца. Анушић би из цијеле те приче, која је увелике реприза сукоба његова претходника МАРИЈА БАНОЖИЋА с Милановићем, могао изићи као највећи губитник, нарочито ако текућа истрага сигурносних служби покаже да је нетко од блиских министрових сарадника унапријед илегално јавио новинарима кад ће и гдје слетјети хеликоптер којим је Милановић 22. колovoза превезен с Хвара у Загреб. Осим тога, Анушић је некоординираном иницијативом о смањивању предсједникових овласти у обрамбеном сектору нехотично открио да не очекује Приморчеву побједу.

Описана предизборна стратегија, коју хдз никад досад није практикувао, могла би се можда испоставити успјешном једино под увјетом да Милановић упадне у замку и да се почне понашати као да му је протукандидат Пленковић, а не Приморац. Чак и кад би учинио ту врсту погрешке, још увијек остаје проблем Приморчева политичког профила: није довољно бити антипод Милановићу у погледу реторике и имати подршку хдз-а да би се побиједило у предсједничкој утакмици. Политичка борба није ни лобистички ни менаџерски посао, као ни подилажење страним државницима и крупним бизнисменима које би такав приступ требао нагнати да одједном постану великодушни према Хрватској: то не постоји у реалном свијету, но Приморцу то очито није познато, јер је његово политичко искуство готово па никакво. Политика је, прије свега, став према стварности и кључним друштвеним изазовима, а не бјежање од ставова и од конфронтације с политичким супарницима. 'Будућности нема без снажног, сложног и сретног народа. Као предсједник, желим вратити узajамно поштовање и уважавање у говору и понашању у хрватско друштво, посебице у политику и јавни живот', на ово се засад, у цијелости, своди Приморчев програм.

На крају, зашто се Пленковић одлучио за експеримент с нестраначким Приморцем избаченим из хдз-а 2009. године? Прије свега, због тога што се нитко од виђенијих хдз-оваца није хтио кандидирати: свакоме од њих пораз би политички нашкодио у некој мјери, док Приморац нема што изгубити. Тек потом долази тумачење према којем Приморчев пораз не би аутоматски и једнозначно био приписан хдз-у и Пленковићу, мада ће ангажман премијера и његове странке у предстојећој кампањи, већ сад је извјесно, бити такав да ће се тешко моћи оградити од евентуалног дебакла. ■

Драган Приморац на бенковачком сајму (Фото: Дино Станин/FIXSELL)

SRPSKA
POSILA

Učimo srpski: adinaton

PIŠE Boris Dežulović

Otkud Srbija i Kosovo na granici Crne Gore i Albanije?, pitala se zabrinuta regionalna javnost, uopšte ne shvatajući specifični srpski smisao za humor. Kakve veze Srbija i Kosovo imaju sa Crnom Gorom i Albanijom?! Tačno onakve kakve vrba i javor imaju sa groždem i jabukama!

NEMATE pojma šta je adinaton, a čuli ste ga bezbroj puta. Reč je o stilskoj figuri čiji naziv dolazi od grčkog *ἀδύνατον*, 'nemogućnost', i označava perifrazu izvedenu, kako sama reč kaže, preko granice mogućeg, nešto što nema nikakve prirodne i fizičke šanse da se dogodi. U najkraćem, adinaton je lep način da se kaže 'nikad': verovatno najpoznatiji primer adinatona jeste, recimo, ona Hristova po kojoj će 'pre kamila proći kroz ušicu igle nego bogataš u Kraljevstvo Božije'.

Takve hiperbole u svojim usmenim predajama i književnim nasledima imaju svi jezici sveta. Kod balkanskih naroda najčešći je adinaton 'kad na vrbi rodi grožđe', sa različitim podvarijantama: kad hoće da kažu da će se nešto desiti nikada, Bugari će, na primer, reći 'когато върбата роди круши', *kad na vrbi rode kruške*, a Makedonci 'кога врба ќе роди дренка', *kad na vrbi rodi dren*. Rusi, na primer, za 'nikad' kažu 'когда рак на горе свистнет', *kada rak na planini zazviždi*, Francuzi to kažu 'quand les poules auront des dents', *kada kokoškama narastu zubi*, isto kao i Portugalci, 'quando as galinhas tiverem dentes', Mađari će reći 'majd ha pirok hó esik', *kad padne crveni sneg*, a Kinezi, dabome, 太陽從西邊升起, *kad Sunce izade na zapadu*.

Jevreji, recimo, za 'nikad' kažu 'וְאֵינֶנּוּ מְבִיטִים לֵב חַיִּים', *kad mi na dlanu izrastu dlake*, kod Poljaka će na dlanu izrasti kaktus, 'prędzej mi kaktus na dłoni wyrośnie', a kod Bugara postoji i izreka 'когато на коня пораснат поробе', *kad na konju izrastu rogovi*. Na persijskom jeziku to se kaže 'vaght-e gol-e ney', *kad bambus procveta*, na palestinskom arapskom 'lamma ynaawwer al-malh', *kada procveta so*, a na letonskom 'kad pūcei aste ziedēs', *kada sovi procveta rep*. Na engleskom jeziku najčešći je adinaton 'when pigs fly', *kada svinje polete*, kao i kod Nemaca, 'wenn Schweine fliegen könnten', i kod Španaca, 'cuando las vacas vuelen'. U finskom lete krave – 'kun lehmät lentävät', *kada polete krave* – u italijanskom magarci, 'quando gli asini voleranno', u gruzijskom se magarac vere na stablo, 'როცა ვიხიო ხეზე ვე ვე', *kad se magarac popne na drvo*, a u turskom jeziku na drvo se penje riba: oni kažu 'balık kavağa çıkınca', *kad se riba popne na topolu*.

Srbi, recimo, u takvim situacijama kažu 'кад се војска на Косово врати'.

Ne zna se tačno poreklo izreke 'kad se vojska na Kosovo vrati'. Iako Kosovo kao kulturni toponim srpske istorijske memorije sugerise da bi fraza mogla da bude stara i do šest stotina godina, iz vremena bitke na Kosovu polju, ona nije zabeležena pre dvadeset prvog veka. Čak ni VUK KARADŽIĆ, koji je u svojim 'Srpskim narodnim posloviceama' iz 1849. skupio osam hiljada pučkih izreka, uopšte ne pominje vojsku i Kosovo: zabeležio je stari Vuk i onaj klasični adinaton s vrbom i groždem, koji u srpskoj tradiciji glasi 'kada vrba groždem rodi, suvi javor jabukama', zabeležio je i figuru 'kad vidio svoja leđa', zapisao je i onu 'kad nestane petka u godini' i onu 'kad se dva petka sastanu zajedno', ima kod Vuka čak i crnoga Marka, 'kad crni Marko u rog zatrubi', ali nema ni spomena izreke 'kad se vojska na Kosovo vrati'.

Moj drug IVAN ČOLOVIĆ, ugledni antisrpski etnolog, antropolog i mitolog, tvrdi da je izreku 'kad se vojska na Kosovo vrati' direktno izmislio mitropolit AMFILOHIJE RADOVIĆ, koji je u knjizi 'Kosovo je glava Lazareva: besjeda, predavanja i razgovori' iz 2011. kao epilog dodao svoju obradu narodnog deseterca 'Ječam žela kosovka devojka'. Pesmu u kojoj devojka žanje ječam i objašnjava majčici da ga čuva za konje na kojima će jednoga dana doći njeni svatovi, poručujući ječmu 'svatovski te konji pozobali', Amfilohije je voljebno prepevao na način da kosovka udavača u stvari ne čuva ječam za svatovske konje, nego za – srpsku konjicu. Pa kaže, 'viteški ga konji pozobali, vrani konji slavne srpske vojske', šta će se dogoditi, razumeli ste, 'kad se vojska na Kosovo vrati'.

Transparent na graničnom prelazu između crnogorskog Božaja i albanskog Hani i Hotita (Foto: Screenshot)

Nejasno je na kraju ostalo jedino hoće li se kosovka devojka udati 'kad se vojska na Kosovo vrati', ili će se vojska na Kosovo vratiti 'kad se uda kosovka devojka'. Izvesno je samo to da će se načekati i srpska konjica i kosovka devojka i njeni svatovi i njena majčica, jer to će, razumeli ste, biti 'kad crni Marko u rog zatrubi', dakle 'kad vidio svoja leđa', dakle 'kad nestane petka u godini', dakle 'kada vrba groždem rodi'.

Odnosno, da ne bi bilo nikakvog nesporezuma i lažne nade, onda kada srpska vojska – kako dalje u svom remiksu peva vuk Amfilohije, vredni izmišljač pučke usmene tradicije – 'pred crkvu Samodrežu dođe, / i napoji konje na Sitnici / i projezdí pro Gazimestana, / i dojezdí do slavni Dečana, / i do carske larve Gračanice, / i do Pečke Presvete Krasnice, / i Prizrena grada carevoga'. Gde će konjima do tada verovatno da izrastu rogovi.

Verovatno odatle dolazi i druga popularna srpska izreka, 'dogodine u Prizrenu'. Istina, vremenski određeniji adinaton imaju u svojoj baštini i drugi narodi. Za nešto što će se dogoditi nikada Holandani tako kažu 'op St. Juttemis', na nepostojećeg *svetog Jutmasa*, Francuzi 'aux calendes grecques', na *grčke kolende*, Rumuni 'la Pașteale Cailor', na *konjski Vaskrs*, a najčešći je i najrašireniji 'Sveti Nikada': na portugalskom jeziku to je 'no dia de São Nunca', na nemačkom 'an Sankt Nimmerlein', na hrvatskom 'na Sveto Nigdarjevo'. Slovenci su po običaju najpodmukliji: oni lepo kažu 'ob svetem Nikoli', na *svetoga Nikolu*, a vi nemate pojma da 'nikoli' na slovenskom znači 'nikada'. Srbi, međutim, jedini odgovaraju i na pitanje 'kada' i na pitanje 'gde': oni ne kažu 'nikada' i 'nigde', nego kažu – 'dogodine u Prizrenu'.

Ječam tako žanje nesrećna kosovka devojka, ječam žanje ter pita pitanje, 'kad će, gde će mene muž za ženu?', a majčica stara odgovara, 'dogodine, kćeri, u Prizrenu'.

Duhoviti pučki adinaton 'dogodine u Prizrenu', odnosno 'kad se vojska na Kosovo vrati', poslednjih se godina lepo primio kod mladih i zaživeo u srpskoj urbanoj kulturi. Gradske fasade, podvožnjaci, pasaži, haustori, škole, bolnice i dečija igrališta išarani su ćirilnim izrekama 'Kad se vojska na Kosovo vrati' i 'Dogodine u Prizrenu', što je jasna poruka režimu ALEKSANDRA VUČIĆA i odgovor na njegova barnumovska obećanja boljeg života, parafraza Vučićeve delbojevske strategije, 'dogodine u ovo vreme bićemo milioneri'.

Izreku je onda oduševljeno prihvatila i fudbalska navijačka supkultura, šaleći se sa svojim rivalima i ljubimcima: kad će Partizan opet da bude šampion?, pitaju se navijači Crvene zvezde, kad će neki sudija da svira penal protiv Zvezde?, pitaju se navijači crno-belih, kad će Srbija proći grupnu fazu na velikom takmičenju?, pitaju se i jedni i drugi, a šalju džije s tribina na sve to odgovaraju, 'kad se vojska na Kosovo vrati'.

Već dve godine stari se Vuk Karadžić od sreće vrta u svom grobu u porti saborne crkve Svetog arhandela Mihaila: kada bi barem i ostatak srpskog društva tako radosno prihvatilo narodni duh i narodnu duhovitost, kao što to čine fudbalski navijači i mladi srpski patriote!

Prošle nedelje, 5. septembra, grupa srpskih patriotskih šereta blokirala je tako saobraćaj na graničnom prelazu između crnogorskog Božaja i albanskog Hani i Hotita, sve noseći divovski transparent 'Kad se vojska na Kosovo vrati'. Otkud Srbija i Kosovo na granici Crne Gore i Albanije?, sledećih se dana pitala zabrinuta regionalna javnost, uopšte ne shvatajući specifični srpski smisao za humor. Kakve veze Srbija i Kosovo imaju sa Crnom Gorom i Albanijom?! Tačno onakve kakve vrba i javor imaju sa groždem i jabukama!

O čemu je, naime, reč? Većina svetskih naroda svoj adinatonski *sveti Nikada* nemaštovito 'slavi' 30. februara – svi zapravo sem Albanaca, koji ga iz nekog razloga obeležavaju – 36. avgusta. Zašto baš trideset šestog, i zašto baš avgusta, nije poznato, tek ono što se u drugim jezicima kaže 'kad polete krave', 'kad kokoški narastu zubi', 'kad se riba popne na topolu' ili 'kad se vojska na Kosovo vrati', na albanskom se kaže 'ne tridhjetë e gjashtë gusht' – *na trideset šesti avgusta*. Dalje je lako: kako znamo da avgust ima trideset i jedan dan, ispada da je *trideset šesti avgust* po našem kalendaru, samo trenutak da izračunam, dakle – peti septembar!

Dabome!, sad se lupate po čelu i vi, što se već danima pitate zašto su srpski šerete sa transparentom 'Kad se vojska na Kosovo vrati' blokirali saobraćaj na granici Crne Gore i Albanije, i zašto su, zaboga, to uradili baš petog septembra.

Srećan dakle *tridhjetë e gjashtë gusht* svima koji slave, srećan vam 36. avgusta, Dan povratka srpske vojske na Kosovo.

Ili, kako su to govorili naši mladi, 'dogodine u Prizrenu!' ■

Sud pred Plenkovićem

Premijerova izjava da je presuda Suda u Strazburu u slučaju Sejdić-Finci fabricirana izazvala je osudu političara susjedne zemlje. Zajednički je nazivnik da se Plenković miješa u unutarnje stvari BiH, pritišće oko izbornog zakona, a u sjeni svega ta presuda nije provedena 15 godina

PREMIJER Hrvatske ANDREJ PLENKOVIĆ nije govorio na svečanom otvaranju mosta Hercegovina tijekom svoje dvodnevne posjete Bosne i Hercegovini, a i ono malo što je govorio – bolje da nije. Tijekom gostovanja na BHRT-u hrvatski se premijer dotakao i presuda Europskog suda za ljudska prava u Strazburu u slučaju Kovačević i Sejdić-Finci, koje je, između ostalog, nazvao fabriciranim. 'Ima posla, ali svi su ti slučajevi fabricirani i to nije nešto što vi ne znate ili bilo tko. To znaju svi, samo što je praksa takva kakva je. Dakle, ti slučajevi su pokrenuti iz političkih razloga. BiH ovakva kakvu danas znamo nastala je u Daytonu, a to je politički dogovor nakon rata i koji je bio kao mirovni projekt, a ovo sve kasnije je nadogradnja', istakao je Plenković.

Na stranu netočna i revizionistička opaska po kojoj je 'BiH nastala u Daytonu', s obzirom na to da Dejtonski ustav potvrđuje državnost BiH i pravni kontinuitet RBiH, Plenkovićeva izjava izazvala je salvu reakcija i brojne osude političara i analitičara, koji komentare hrvatskog premijera ocjenjuju kao nepoštivanje Europske konvencije o ljudskim pravima, ali i kao miješanje u izborne i legislativne procese u BiH.

Među prvima je reagirao ministar vanjskih poslova Bosne i Hercegovine ELMEDIN KONAKOVIĆ, koji je Plenkovićevu izjavu ocijenio 'zabrinjavajućim i pomalo začuđujućim gafom', prisjećajući se njegovih ranijih i, prema Konakoviću, odmjerjenijih nastupa. Plenkovićeva izjava, rekao je Konaković, dovodi u pitanje čitav pravni sistem i poziciju veoma važnog međunarodnog suda. 'S druge strane', kaže, 'bilo bi interesantno čuti šta premijer Hrvatske misli o više od 1.500 presuda istog suda koje se tiču Hrvatske i njenih građana. Jesu li one politizirane, nebitne, zašto se hrvatska vlast i pravosuđe bave tim presudama?'

Reagirao je i DAMIR ARNAUT, ambasador Bosne i Hercegovine u Njemačkoj i zastupnik hirurgja iz Srebrenice ILIJAZA PILAVA, koji se kandidirao za Predsjedništvo BiH na općim izborima 2006., a čiju kandidaturu CIK nije ovjerio jer se izjasnio kao Bošnjak koji se kandidirao u Republici Srpskoj, obrazlažući da

pristanje na takvo obrazloženje, pokušaji opravdanja, ili puko omalovažavanje borbe protiv aparthejda nije u skladu sa temeljnim principima na kojima počiva Europska unija i europski pravni poredak. 'Naprotiv, politička je obveza Bosne i Hercegovine na europskom putu da ovu diskriminaciju otkloni, a moralna je obaveza svih dobronamjernih ljudi da u tom pomognu. Štoviše, presude Pilav, Sejdić-Finci i 'sve ostale presude koje u tom smjeru idu' stvorile su i pravnu obavezu za BiH institucije da to urade, a za druge potpisnice Dejtonskog sporazuma da te napore ne opstruiraju jer Ustav BiH, koji je sastavni dio tog sporazuma, u članu 2. propisuje direktnu primjenu i primat Europske konvencije za ljudska prava i njenih protokola u Bosni i Hercegovini. To je, ujedno i jedina odredba tog Ustava koja se amandmanima ne može eliminirati niti umanjiti bilo koje od prava i sloboda koje ona garantira', rekao je Arnaut.

Predsjednik stranke Naprijed ŠEMSUDIN MEHMEDOVIĆ, razočaran je primijetio kako su upravo Plenković i predsjedavajuća Vijeća ministara BiH BORJANA KRIŠTO iz HDZ-a BiH predstavljali Hrvatsku kao pomagača BiH na evropskom putu. 'Ali', kaže Mehmedović, 'Europski sud za ljudska prava i Europska konvencija o ljudskim pravima – gdje je to? U BRICS-u, Afričkoj ili Evropskoj uniji? Predsjedništvo BiH mora pitati vrh EU-a o čemu zapravo Plenković priča? Je li Plenković sa EU-om i SAD-om konačno dogovorio frontalni i žestoki zajednički pritisak da Bošnjaci po-

puste oko izbornog zakona?! Čini se da jest.' Mehmedović zaključuje da je Plenković 'bacio rukavicu u lice BiH, posebno Bošnjaka i ostalih': 'Drugim riječima, ako ne dobijemo u izbornom zakonu šta tražimo, nećemo dozvoliti realizaciju presude Europskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci. Nisu ni do sada, ali sada je sukob otvoren do kraja. Zapravo je pozvao na produbljenje krize i žešće blokiranje oko izbornog zakona.'

Bivši član Predsjedništva BiH ŠEFIK DŽAFEROVIĆ izjavio je da je premijer Hrvatske svojim stavom pokazao da ne poštuje Bosnu i Hercegovinu, ali ni Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i slobodama. 'Siguran sam da ovdje nije riječ o neznanju, već o pokušajima Hrvatske da uređuje odnose u Bosni i Hercegovini. Našim susjedima konačno treba biti jasno da je Bosna i Hercegovina međunarodno priznata suverena država i da se prema njoj moraju odnositi u skladu s tim. Umjesto što se konstantno miješaju u unutarnje odnose u Bosni i Hercegovini, naši susjedi moraju iskreno početi raditi na rješavanju otvorenih pitanja s našom državom, kao što su ugovor o međudržavnoj granici, odnos prema prošlosti u skladu sa presudama međunarodnih sudova', rekao je Džaferović.

Apelantica pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu i članica Asocijacije nezavisnih intelektualaca Krug 99 AZRA ZORNIĆ podsjeća kako je neizvršavanje presuda Europskog suda za ljudska prava ili predlaganje zakona koji nisu u skladu s tim

presudama krivično djelo. 'Stoga sam još 27. februara ove godine podnijela krivičnu prijavu protiv DRAGANA ČOVIĆA, radi postojanja osnova sumnje da je počinio krivično djelo neizvršenja odluke Europskog suda za ljudska prava', rekla je Zornić, istaknuvši da je prije nešto manje od mjesec dana primila Naredbu o nesprovođenju istrage u kojoj postupajući tužilac konstatira da se ne radi o krivičnom djelu. Sa posljednje sesije Kruga 99 upućeno je javno pitanje – što bi to Plenković mijenjao u našem izbornom zakonu? 'Da uvodi aparthejd i plemensko glasanje?! Da li Plenković zna da postoje presude Evropskog suda za ljudska prava koje Bosna mora implementirati i ugraditi u svoj ustav i izborni zakon? Ako je dobar taj sistem konstitutivnosti uvedite ga vi u Hrvatskoj', poručeno je uoči posljednje redovne sesije.

Iako će se ove godine u decembru navršiti 15 godina otkako je Europski sud za ljudska prava donio presudu u slučaju Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, kojom je utvrđeno da Ustav BiH diskriminira građane koji ne pripadaju konstitutivnim narodima, tj. Bošnjacima, Hrvatima i Srbima, jer im ne omogućava kandidaturu za članove Predsjedništva ili delegate u Domu naroda Parlamenta BiH, još uvijek nema naznaka da bi ona mogla biti provedena u praksi. Da bi se to ostvarilo, potrebno je usvojiti ustavne i promjene Izbornog zakona, kako bi se oko 12 posto stanovnika BiH, moglo kandidirati za najviše državne funkcije, odnosno kako bi se uklonila sustavna i rasiistička diskriminacija građana te kako bi BiH konačno ispunila taj dio obveza na putu ka članstvu u EU-u. Pored toga, Europski sud za ljudska prava je u augustu prošle godine donio još jednu sličnu presudu u slučaju SLAVENA KOVAČEVIĆA protiv BiH, kojom je također utvrđeno da BiH krši Europsku konvenciju o ljudskim pravima u dijelu koji se odnosi na opću zabranu diskriminacije.

U oba slučaja, ESLJP zaključio je da aktualni politički sistem u Bosni i Hercegovini daje prednost etničkoj pripadnosti nad političkim, ekonomskim, socijalnim i drugim razmatranjima, čime se pojačavaju etničke podjele u zemlji i narušava demokratski karakter izbora.

Priča o tome kako provedbu presuda Sejdić-Finci i Kovačević vs. BiH najviše kočće političke stranke koje predstavljaju konstitutivne narode, posebno one koje imaju značajan utjecaj na državnom nivou, među kojima se ističu stranke iz Republike Srpske, prvenstveno SNSD-a MILORADA DODIKA, ali i dobar dio opozicije iz RS-a, zatim hrvatske stranke okupljene oko HDZ-a BiH i HNS-a, te naposljetku i dijela bošnjačkih stranaka sa sjedištem u Sarajevu, okupljenih oko SDA-a, koje zbog svojih kalkulacija i straha od gubitka pretplate na vlast idu na ruku svojim političkim istomišljenicima s drugim etničkim predznakom. Jedan od glavnih argumenata protivnika provedbe tih presuda je da bi njihova provedba mogla narušiti delikatnu etničku ravnotežu u političkom sistemu BiH, a njega prati i strah od usvajanja ustavnih promjena, koje bi, navodno, mogle dovesti do dodatnih političkih tenzija i nesigurnosti. Naposljetku, evidentno je da nema dovoljno političke volje jer etnonacionalni prvaci smatraju da bi time mogle biti ugrožene njihove političke pozicije.

Jasno je da su Plenkovićeva opaska zapravo obračun sa članom Predsjedništva BiH iz reda hrvatskog naroda ŽELJKOM KOMŠIĆEM. Ne ulazeći sada u detalje oko Komšićevog političkog diletantizma i blatantnog populizma kojim podilazi bošnjačkim nacionalistima, neophodno je reći da je on ipak izabran u skladu sa važećim izbornim zakonom BiH, te da je premijer Hrvatske posljednja osoba koja bi se na taj način trebala baviti uređenjem Bosne i Hercegovine. ■

Plenković na svečanom otvaranju mosta Hercegovina (Foto: Zvonimir Barišić/Pixsell)

Dvanaestogodišnji 'neprijatelj'

Upravni sud presudio je da Povjerenstvo Ministarstva branitelja dijeli proizvoljne ocjene da su civilne ratne žrtve bile pomagači neprijateljske vojske. Nevenka Dobrić, čiji je 12-godišnji sin ubijen u koloni izbjeglica 1995., zbog takvih apsurdnih optužbi dosad nije uspjela ostvariti obiteljsku invalidninu

NAKON niza negativnih rješenja Ministarstva hrvatskih branitelja, prema kojima određeni srodnici civilnih žrtava rata ne ispunjavaju uvjete za obiteljske invalidnine, na Upravnom sudu u Zagrebu po prvi put je utvrđeno nezakonito provođenje upravnog postupka. Slučaj NEVENKE DOBRIĆ, majke 12-godišnjeg SINIŠE koji je ubijen u koloni tokom 'Oluje' kod Crkvenog Boka na Baniji, na sud je dospio jer ona nikako nije uspjela ostvariti svoje pravo temeljem Zakona o civilnim stradalnicima. Samovoljno i netransparentno, u dva negativna rješenja, Povjerenstvo pri Ministarstvu hrvatskih branitelja iznosilo je apsurdno mišljenje da su Nevenka i njen pokojni sin bili neprijatelji, pomagači ili suradnici neprijateljskih vojnih i paravojnih formacija.

Nažalost, to je česta praksa za kojom se u posljednje tri godine poseže u ministarstvu nadležnom za ove upravne postupke. Prvo službena osoba pribavi dokaz da podnositelj zahtjeva nije osuđivan za djela iz članka 5. Zakona o civilnim stradalnicima, odnosno da nije pomagao i surađivao s neprijateljskim vojnim ili paravojnim postrojbama, a onda, unatoč činjenicama, Povjerenstvo iznosi mišljenje da osoba ipak ne zadovoljava uvjete iz članka 5. Nitko, pa ni Nevenka, nije dobio obrazloženje zašto je proglašen neprijateljem. Majke ubijene djece, u mučnim procesima za dobivanje mjesečne naknade, nepotrebno prolaze kroz nova traumatična iskustva.

Zakon o civilnim stradalnicima ne bi smio trpjeti proizvoljna tumačenja i mišljenja koja nemaju nikakvo utemeljenje u stvarnosti. Upravo zato bi najnovija presuda Upravnog suda mogla promijeniti loše provođenje upravnog postupka, ne samo u slučaju Dobrić, već i u ostalim predmetima. Sutkinja TAMARA BOGDANOVIĆ posebno je razmotrila upravni postupak u kojem je Dobrić ostala uskraćena za svoja prava, ali i proglašena suradnicom neprijateljske vojske. Prema ocjeni sutkinje, na njenu štetu povrijeđen je Zakon o općem upravnom postupku.

'Naime, tužiteljica u tužbi osnovano prigovara da u konkretnom slučaju ni tuženik ni prvostupanjsko tijelo nisu obrazložili na temelju kojih činjenica i dokaza je Povje-

Ubijen s 12 godina i proglašen pomagačem neprijatelja – Siniša Dobrić (Foto: Vida tv, privatna arhiva)

renstvo za utvrđivanje zapreke iz članka 5. Zakona o civilnim stradalnicima iz Domoinskog rata utvrdilo da u konkretnom slučaju na strani tužiteljice ili poginulog djeteta Siniše Dobrića postoji zapreka iz članka 5., navedeno je u obrazloženju presude.

Pregledavajući prethodnu sudsku praksu, sutkinja je objasnila da je, u slučaju postojanja tajnih podataka, trebalo navesti dostatne razloge zbog kojih je u konkretnom slučaju podnositelju zahtjeva navodno bilo nužno potpuno ograničiti uvid u mišljenje Povjerenstva. Međutim, tvrdi, to ograničenje ne smije biti tako široko da onemogućiti Nevenki Dobrić da učinkovito i stvarno osporava zakonitost rješenja koje pobija u upravnom sporu.

'To ograničenje treba se svesti na najmanju moguću mjeru koja će istovremeno zaštititi javni interes, ali i pružiti mogućnost podnositelju da uvjeri sud u opravdanost svog zahtjeva', stoji u presudi. Iznijeto je mišljenje da se radi o slobodnoj ocjeni Povjerenstva te da njihovo stajalište mora biti provjerljivo kod javnopravnih tijela, podnositeljice zahtjeva, a kasnije i suda.

Raspravu o upravnom postupku i rušenju odluka ministarstva, Dobrić je doživjela kao

da je smrt njenog sina netko konačno priznao. Premda još ništa nije gotovo, ona je zadovoljna jer je ovo prvi sud u Hrvatskoj koji je nešto dosudio u njenu korist. Još 2006. je tužila Hrvatsku zbog ubojstva djeteta, ali na svim sudskim instancama je izgubila. Njen predmet zapeo je 2020. na Ustavnom sudu. Sin Siniša i njegov djed PETAR, Nevenkin svekar, ubijeni su u rafalnoj paljbi po izbjegličkoj koloni 4. avgusta 1995. Nalazili su se u kabini traktora, dok je ona bila u prikolici. Kako je Nevenka ispričala za Vida tv, pored njihovog traktora, na ulasku u šumu Zelenik u smjeru Kostajnice, prošao je jedan auto i tad je pucnjava počela.

'Sa svih strana meci fijuču oko mene, ja sam spustila glavu da ne dobijem metak. Ja u tom trenutku ne znam da su svekar i sin već mrtvi. Traktor silazi niz cestu, prikolica se prevrće i ja udaram glavom od zemlju. Prikolica me priklještila preko stomaka i ja sam tako onesviještena. Nailaze moji roditelji i njih zaustavlja Hrvatska vojska, oni su i pucali', rekla je Nevenka.

— Istina se mora znati, dijete je u pitanju. Ja nigdje ništa nisam ostvarila, ni u Hrvatskoj ni u Srbiji. Moje dijete niko ne može naplatiti. Ali je drugačije kad znam da ga je neko priznao. Kad bih imala tu obiteljsku invalidninu bilo bi mi lakše. Znao, da mu kupim cvijeće, da kupim svijeću, da platim grobno mjesto. Da pokrijem te troškove. Moje dijete i moju bol ništa ne može nadomjestiti. Hvala odvjetnici SLADANI ČANKOVIĆ i Srpskom narodnom vijeću. Oni su mi pomogli jer ja ne mogu odustati, ali sama kao pojedinac ne mogu ništa. Neko se mora zauzeti da bi pravda izišla na vidjelo – kazala nam je Nevenka nakon presude.

Zbog gubljenja sudskih sporova, bila je dužna platiti 5000 eura parničnih troškova. Kako ona ne posjeduje ništa, dug je prebačen na starijeg sina, odnosno na njegovu djedovinu na Baniji. Zabilježba još uvijek stoji, ali se Dobrići nadaju da će dug uskoro biti izbrisan. Vlada je, podsjetimo, početkom 2024. donijela odluku o otpisivanju duga iz parničnih postupaka ljudima koji nisu uspjeli dokazati da je Republika Hrvatska odgovorna za njihove osobne gubitke i materijalnu štetu u ratu 1990-ih. Ministarstvo branitelja u roku od 60 dana mora donijeti novo rješenje i naša sugovornica se nada da će ono biti pozitivno.

— Sjećam se, taj zakon je bio donesen u januaru, ja sam u martu podnijela zahtjev. Kontaktirali su me i pitali da li primam invalidninu u Srbiji. Rekla sam da ne primam, pa sam im slala potvrdu. Tražili su mi i broj računa u banci. Ja sam mislila da je to riješena stvar. Godinu dana se nisu javljali, a onda mi je službenica rekla da je moj zahtjev odbijen. Možda su mislili da ću nakon dva puta što su me odbili odustati, ali ja ne mogu. Dok sam živa ja ću se boriti. Moje dijete nije zaslužilo da dignem ruke. Osjećam da bih ga izdala ako odustanem. Hvala svima koji to razumiju: sudu, odvjetnici i vama novinarima – poručila je Nevenka Dobrić.

Prema uputama Upravnog suda, Ministarstvo je dužno riješiti njen zahtjev uz napomenu da je u ponovljenom postupku obavezno postupiti sukladno pravnom shvaćanju i primjedbama suda izraženima u obrazloženju odluke. Ministarstvu je naloženo da Nevenki Dobrić nadoknadi trošak upravnog spora. ■

INTRIGATOR

Dijete
miješanog
braka

Hrvatska himna otkriva stvarnost u kojoj su nacionalne manjine, a pogotovo srpska, ugrađene u naš identitet. DP se bori za čisti nacionalni identitet, protiv miješanih brakova, a upravo je hrvatska himna 'dijete' nastalo iz srpsko-hrvatskog braka, kaže Marko Vučetić

KONCERTNO izvođenje pjesme 'Pljuni i zapjevaj, moja Jugoslavijo' Bijelog dugmeta izazvalo je splitsko-dalmatinskog župana HDZ-ovog BLAŽENKA BOBANA, a po želji županijskog DP-a, da pošalje službeni akt, preporuku ravnateljima svih škola da školska godina započne 'primjerenim isticanjem nacionalnih obilježja i intoniranjem nacionalne himne'.

U svojoj preporuci župan Boban podučava kako se 'grubim nasrtajima na naš narod i domovinu možemo suprotstaviti samo edukacijom i njegovanjem osjećaja pripadnosti već od najranije dobi', najavljujući 'da će stoga uskoro izvođenje nacionalne himne postati dio početka nastavnog procesa', u prijevodu svaki dan. Boban u svom dopisu detektira navodne hrvatske neprijatelje riječima 'svatko tko ima nešto protiv izvođenja himne u školama, ne želi dobro ni našem narodu ni našoj Domovini'. Na županove službene preporuke, ravnatelj škole počeli su tražiti načine kako tehnički u kratkom vremenu provesti županovu i DP-ovu pedagošku mjeru stvaranja dobrih Hrvata. Ministar RADOVAN FUCHS je priznao da postoje puno važniji problemi u obrazovanju, ali 'ako netko želi pjevati himnu na početku nastave, neka to radi, dapače'. I zaista, prvi dan nove školske godine, baš poslije najlošijih rezultata državne mature, započeo je s manjkom asistenata u nastavi, ali u mnogim školama diljem Hrvatske i s intoniranjem himne 'Lijepa naša'. Zadarski sveučilišni profesor filozofije i religije MARKO VUČEĆIĆ

Župan Boban pljunuo je i zapjevao u kliškoj školi (Foto: Zvonimir Barišić/PIXSELL)

ističe da je 'intoniranje himne na početku nastave pedagoški, nacionalni, politički i moralno vrijednosni, a ne tehnički problem'. — Na fakultetu predajem filozofiju odgoja i prvo što kažem studentima jeste da odgoj i obrazovanje mogu biti kreativni i indoktrinirani. Tjeranje na intoniranje himne na početku nastave je čista indoktrinacija. Ravnateljima to nažalost nije bila skandalozna ideja, nego samo tehnički problem. Smisao škole nije da djecu oblikujemo po modelu DP-a. To je nešto o čemu ne smijemo šutjeti. Hrvatski desničari na čelu s DP-om pretvorili su se u zlostavljače koji su posegnuli za najjačim nacionalnim simbolom kako bi zakrpali i prevazišli svoje unutarstranačke raskole. Himna im služi kao jednonacionalno, stranačko ljepilo. Zašto u njihovim redovima nije odzvanjalo hrvatska himna kad su ulazili u koaliciju sa strankom koju su prozivali za nacionalnu izdaju i pljačku? Ako smatraju da je potrebno iskazivati nacionalnu pripadnost himnom, zašto ne propišu da himna neprestano svira tijekom njihovog radnog vremena. Očekivao bih od DP-a ideju da nastavni dan započne THOMPSONOVIM pjesmama. Toj slomljenoj hrvatskoj logici nema pomoći i njene krhotine ne može povezati himna zbog dnevnih potreba. Riječ je o nepismenom, ali kulturološkom i nacionalnom refleksu pri kojem zastave i krunice postaju oružje demonstriranja nadmoći – ističe Vučetić.

— Hrvatska himna ima ironijski karakter i otkriva hrvatsku stvarnost u kojoj su nacionalne manjine, a pogotovo srpska, ugrađene u naš identitet. DP se bori za čisti nacionalni identitet, protiv miješanih brakova, a upravo je hrvatska himna 'dijete' nastalo iz miješanog, srpsko-hrvatskog braka. Činjenica da splitsko-dalmatinski župan može služ-

benim aktom podržati jednu takvu suludu ideju i želju DP-a, dokaz je da PLENKOVIĆ nije uništio DP nego je DP uništio demokršćanske ostatke unutar HDZ-a. Također, riječi ministra Fuchsa potvrđuju da je ova Vlada više PENAVINA nego Plenkovićeve. On DP-u nije dao Ministarstvo obrazovanja, ali im je dao djecu. Nije im dao Ministarstvo kulture, ali im je dao kulturni prostor da ga konstantno nacionalističkim nasrtajima traumatizira – zaključuje Marko Vučetić.

■ Paulina Arbutina

Ništa
službeno

MJEŠTANI Donje Suvaje i Srba još uvijek čekaju da obustavljanje izgradnje mini hidroelektrane na Uni postane službeno. Inspekcija zaštite prirode je protiv firme Pipra, investitora postrojenja na vrelu Une, 19. avgusta pokrenula upravni postupak u kojem je rješenjem zabranjeno obavljanje 'radnji i radova na izgradnji hidroelektrane'. Buldožer je doista maknut s mjesta ekološke devastacije, no gradilište nije zapečaćeno. Ne postoji nikakva signalizacija o zabrani daljnjih radova ni rješenje prema kojem bi radovi bili zabranjeni. Podsjetimo, izgradnja mini hidroelektrane započela je 5. jula na zaštićenom prirodnom području mimo potrebnih procedura i bez obavezne studije utjecaja na okoliš. Iz Udruge Una Srb poručuju da su zabrinuti zbog postupanja Državnog inspektorata.

'Iako je 19. 8. 2024. najavljeno obustavljanje radova na mini hidroelektrani Una-mlin, do danas nismo dobili službeno rješenje o toj odluci. Građevinska ograda i dalje stoji, zajedno s narušenim zečjim nasipom koji prijeti nastavku devastacije. Naime, bez potrebne sanacije, nasip sada propušta vodu, što bi moglo uzrokovati nekontrolirano izlivanje vode i preusmjerenje toka rijeke čime bi došlo do uništenja sedrenih barijera', obavještavaju iz Udruge.

Naveli su da se Državni inspektorat RH oglašuje na njihove službene dopise i upite, a jednako tako ne dostavlja ni rješenje o stopiranju radova. Pitaju se kako je moguće da Državni inspektorat, čija je misija zaštita okoliša, tako sustavno zanemaruje svoje dužnosti?

'Do kada će DIRH dozvoljavati uništavanje prirode i iznevjeravati sve nas koji se borimo za njeno očuvanje i poštivanje zakona Republike Hrvatske? Rijeka Una ne smije postati kolateralna šteta birokratskog nemara i neodgovornosti. Vrijeme je da odgovorni konačno preuzmu svoju ulogu i zaštite Unu od daljnjeg uništavanja. Nećemo stati dok se odgovorni ne pozovu na red, a Una ne dobije zaštitu kakvu zaslužuje. Pozivamo sve građane, organizacije i medije da nam se pridruže u ovoj borbi. Ovaj trenutak je ključno vrijeme za akciju i zaštitu jedne od posljednjih divljih rijeka Europe', pozivaju iz Udruge Una Srb.

■ Anja Kožul

Za život,
ne za ocjenu

Kakvo je prvog tjedna nove školske godine stanje s predmetom Građanski odgoj i obrazovanje (GOO)?

GOO nije ni obavezan ni izborni predmet već ima status međupredmetne teme, što znači da se teme iz tog područja mogu podučavati u okviru svih predmeta, a nastavnicima je ostavljen izbor što će uklopiti u svoju nastavu. Međutim, u praksi oni nemaju prostora u satnici, a ni vremena da te teme detaljnije obrade. Istraživanja i Gongov direktni rad s nastavnicima, pokazuju da oni često nemaju dovoljno znanja i stručnosti da podučavaju teme iz područja ljudskih prava, demokracije i aktivnog djelovanja u zajednici, pa se onda na to ne odvažuju. Nekoliko županija i gradova učenicima je ponudilo GOO kao izvannastavnu aktivnost, što podržavamo i pozivamo da dodatno ohrabre učenike da se odluče za njega.

Može li odluka o ukidanju predmeta Politika i gospodarstvo (PiG) u srednjim strukovnim školama biti ukinuta ili odgođena?

Javna rasprava o predloženoj reformi završena je u srpnju; Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih objavilo je izvješće u kojem nije prihvatilo ni jedan naš komentar, kao ni komentare nastavnika i predstavnika drugih udruga i institucija. Ipak, najavljeno je formiranje radne skupine koja će, sukladno provedenom javnom savjetovanju, doraditi kurikulum iz nekoliko predmeta, uključujući i PiG. Nadamo se unapređenju kurikuluma koji je izazvao brojne negativne komentare nastavnika i udruga, kao i da će obrazovne institucije pronaći makar jedan sat tjedno za taj predmet kao obavezan za drugi razred strukovnih škola. Gong kontinuirano poziva sve političke i stručne aktere da najavljenju reformu ne promatraju pasivno nego da javno podrže zadržavanje PiG-a kao obaveznog predmeta u strukovnim školama.

Kakve bi to imalo posljedice za mlade generacije?

Mladi odrastaju u društvu u kojem se sve manje vjeruje u demokraciju, institucije, znanost i medije. Sve su izloženiji dezinformacijama i teorijama zavjere zbog čega im obrazovni sustav mora ponuditi obavezan sadržaj i znanja o društvu u kojem žive, u kojem planiraju raditi i aktivno sudjelovati. Rezultati državne mature te istraživanja političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola, pokazuju da je političko znanje mladih nisko. Učenici strukovnih škola, posebice trogodišnjih programa, ostvaruju lošije rezultate nego njihovi vršnjaci gimnazijalci. Zato je nužno boriti se da PiG ostane obavezan predmet, da se uvedu nove metode rada i da učenici razumiju da to nije znanje za ocjenu nego znanje za život.

■ Nenad Jovanović

Upozorenje zbog hajke

U najnovijem izvještaju Media Freedom Rapid Responsea (MFRR) upozorava se na napade DP-a na Novosti i prijeteće poruke upućene redakciji zbog toga

STANJE slobode medija u Hrvatskoj zabrinjavajuće je s obzirom na činjenicu da su od sedam slučajeva kršenja slobode medija, koliko ih je dosad zabilježeno ove godine, pet počinili članovi Vlade ili drugi dužnosnici, stoji između ostalog u najnovijem izvješću Media Freedom Rapid Responsea (MFRR), koji je s partnerima proveo istraživanje u državama članicama EU-a i zemljama kandidatkinjama za razdoblje od siječnja do lipnja 2024. godine.

U izvještaju se posebno apostrofiraju napadi na tjednik Novosti. 'Šef Domovinskog pokreta IVAN PENAVA u svibnju je rekao da bi njegova stranka podržala novu koalicijsku vladu na čelu s konzervativnim premijerom HDZ-a PLENKOVIĆEM samo ako bi ukinula financiranje tjednika Novosti. Penava je izrazio duboko neslaganje s uređivačkom politikom Novosti, koje su prepoznatljive po svom kritičkom pisanju o vlasti. Novosti su nakon tog incidenta bile na meti prijetećih poruka', stoji u izvješću.

Partneri iz konzorcija Media Freedom Rapid Response objavili su 10. rujna najnovije Izvješće o svojem monitoringu, u kojem dokumentiraju i analiziraju sva kršenja slobode medija zabilježena na platformi Mapping Media Freedom u europskim državama članicama i zemljama kandidatkinjama od siječnja do lipnja 2024. Izvješće su izradili Europski centar za slobodu medija (ECPMF), Europska federacija novinara (EFJ) i Međunarodni institut za tisak (IPI), a prenosi ga Hrvatsko novinarsko društvo.

U prvih šest mjeseci 2024. zabilježeno je 12 upozorenja koja su uključivala 15 osoba ili subjekata vezanih uz medije. 'Stanje slobode medija u Hrvatskoj postalo je posebno zabrinjavajuće s obzirom na to da su od sedam praćenih verbalnih napada pet počinili

članovi Vlade ili javni službenici. Premijer Andrej Plenković diskreditirao je novinare u javnim raspravama zbog njihova kritičkog izvještavanja o njemu i njegovoj stranci', navodi se te dodaje kako je tjednik Nacional u travnju objavio snimku internog sastanka HDZ-a na kojem premijer Plenković optužio je novinske kuće poput N1, Telegrama i Nacionala da su dio urote protiv njega i stranke.

Dalje se navodi da je, nakon što je Jutarnji list otkrio povjerljivu prepisku putem WhatsAppa između tadašnjeg suca, a danas glavnog državnog odvjetnika IVANA TURUDIĆA i bivše državne tajnice JOSIPE RIMAC, o njihovim čestim susretima i međusobnoj naklonosti, Plenković optužio Jutarnji list za korupciju i zlonamjerno izvještavanje. Diskreditirajući komentari političara nisu novost, pa se ponovo iznosi primjer premijera Plenkovića, koji je na konferenciji za novinare verbalno vrijeđao novinarku N1 televizije kako bi izbjegao odgovoriti na njezina pitanja.

'Nedavni amandmani (u daljnjem tekstu 'Lex AP') Kaznenog zakona dodatno narušavaju slobodu medija, što uključuje članak 307.a, kojim je uvedena zatvorska kazna do tri godine za otkrivanje 'nejavnih' informacija o istražnim mjerama ili dokazima u kaznenom postupku. Iako se kontroverzni članak ne tiče izravno novinara, ugrožava zviždače. Istodobno otvara mogućnost policiji ili tužitelju da istraže i naprave pritisak da se otkriju povjerljivi podaci novinarskih izvora, što može uključivati i zapljenu novinarske opreme. Promjene Kaznenog zakona došle su u kritičnom trenutku za novinare koji su pod stalnim pravosuđnim pritiskom. Stalne prijetnje i napadi političara i javnih dužnosnika na medijske profesionalce povećavaju rizik za novinare, koji su već suočeni s izazovnim okolnostima u teškom okruženju za slobodu medija u Hrvatskoj. Kao odgovor na dokumentirane izazove medijskim slobodama, s novinarima koji su često u opasnosti, MFRR je zakazao međunarodnu misiju za

utvrđivanje činjenica u Hrvatskoj u rujnu 2024. godine', stoji u izvješću MFRR-a čija je misija u Hrvatskoj upravo u tijeku.

■ Goran Borković

Nepoćudni Crnogorci

UDRUGA hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata i udruga hrvatskih veterana Domovinskog rata Čara, obje iz Grada Korčule, uputile su neugodan dopis članovima amaterskog zbora Kic pop hor iz Podgorice koji bi u subotu trebali gostovati na obilježavanju 80. godišnjice oslobođenja Korčule.

Veterani se, kako pišu, oštro protive nastupu crnogorskog zbora, a dopis potpisuju čelnici udruga KREŠIMIR PECOTIĆ i GORDAN TOMIĆ. 'Kao hrvatskim braniteljima neprihvatljivo nam je da pjesme s kojima namjeravate nastupiti pjeva zbor iz države iz koje dolazi vojska koja nas je zajedno s vojskom iz Srbije napala 1991. (...).'

Veterani dotični zbor prozivaju i zbog 'simbola totalitarnog režima bivše države', koji se često navodno nalaze u pozadini njihovih nastupa, zahtijevajući da odustanu od nastupa. Bizarno je da nakon svega na kraju dopisa poručuju da protiv članova zbora nemaju ništa osobno, kao i da su 'dobrodošli u Korčulu i Lijepu našu'. Taj amaterski zbor sastavljen je u rasponu od studenata do pensionera, a repertoar mu je upravo antifašistička pjesmarica.

IVAN BOTICA, predsjednik Udruge antifašističkih boraca i antifašista Grada i otoka Korčule te organizator događaja, za Novosti je kazao da ne treba stavljati sve braniteljske udruge u istu ravan, jer se velik broj njih 'bori za socijalna prava veterana i njihove bolje životne uvjete'.

— Smatram da je ovdje riječ o stavu male i glasne skupine. Taj dopis i njegova intonacija su tužni i zastrašujući za vrijeme u kojemu živimo i nevjerovatno je s kolikom lakoćom se u javnom prostoru gaze najviše vrijednosti našeg ustava – sloboda, jednakost i nacionalna ravnopravnost, mirotvorstvo. S druge strane, svačije je pravo na miran i dostojanstven prosvjed legitiman. No na pozivanje i diskriminaciju nekoga po nacionalnoj osnovi, na takvu razinu rasprave ne možemo pristati – kazao je Botica. No tu nije kraj problemima.

— Što se tiče nastupa zbora, od MUP-a smo dobili upute o potrebi prijave rada koja po našem dosadašnjem iskustvu i iskustvu bliskih udruga prije nije bila potrebna. Kako amaterska skupina čak i nije registrirana kao zbor, ne radi se o koncertu u pravom smislu riječi, nastup nije komercijalan niti se njihova usluga plaća. Došlo je očito do promjene definicije rada ili se zakonske odredbe različito tumače u različitim upravama – ističe Botica.

■ Dragan Grozdanić

Zvijezda izvještaja o kršenju slobode medija – Ivan Penava
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Pljuni i zakukaj

PUNO se – kako se frazeološki voli reći – prašine podiglo povodom izvodne pjesme 'Pljuni i zapjevaj, moja Jugoslavijo', kao i prateće scenske vizualije na nedavnom koncertu Bijelog dugmeta u Splitu. Pljuštalo je od reakcija i komentara, no pritom uglavnom, u najvećoj mjeri, s pogrešnim naglascima i promašenim fokusima. Bilo da krenemo od početka, ridikuloznog zahtjeva izvjesne udruge branitelja da se državljanina Hrvatske proglasi nepoželjnom osobom u istoj toj državi, ili da se osvrnemo na nebrojeno puta ponovljenu priču o zvijezdi petokraki, simbolu pod kojim se razario Vukovar. Da, zvijezdu se doista moglo vidjeti na zastavama i uniformama agresora na Vukovar 1991., rame uz rame s četničkim kokardama, ali to o izvornom značenju petokrake – međunarodnog simbola borbe za internacionalnu društvenu slobodu i emancipaciju – ne govori ništa, jer učinjena je gruba fašistička zloupotreba i kooptacija jednog ljevičarskog znaka. Zvijezda petokraka nije imala što raditi u Vukovaru 1991. jer se upravo tamo, ali i širom Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Kosova, zločinački uništavalo sve ono što je ona izvorno simbolizirala, a simbolizira i dalje.

Nadalje, nije za ovaj povod najvažnija ni desničarska relativizacija u izvedbi braniteljskih udruga. Takvi će, naime, odreda šutke pratiti ustaške derneke na THOMPSONOVIM koncertima. Nije se proslavio ni indirektno već spomenuti ALEN ISLAMOVIĆ. Taj je pjevač Bijelog dugmeta pokušao biti originalan u svojim komentarima, ali prevođenje slučaja u ekonomsko-poslovne konture, 'ja sam samo najamni radnik pjevač u firmi Bijelo dugme, obratite se vlasniku firme GORANU BREGOVIĆU', ili parodijsko hinjenje, 'ta je pjesma meni danas rock parodija na stara vremena'; primjeri su lošeg, ne baš ingenioznog izvrdavanja.

No dotaknuo se Islamović, ne želeći to, aspekata u ovoj priči koji ga donekle približavaju njegovim oponentima iz udruge branitelja. Isti su spomenuti zahtjev da se dotičnog pjevača proglasi *personom non grata* u Hrvatskoj, između ostalog temeljili na recentnijoj povijesno-pravnoj stečevini EU-a. Pozivali su se, naime, na Rezolucije Vijeća Evrope 1481 i 2819. Riječ je o onim zloglasnim dokumentima 'osude svih totalitarizama', kojima se nepovezivi režimi nacizma i fašizma na jednoj, te socijalizma i komunizma na drugoj strani, dovode na istu vrijednosnu ravan u perspektivi ideologije liberalno-demokratskog kapitalizma.

Potom nas ne može iznenaditi da konačni rezultat takve politike može biti i ovaj kojem svježe svjedočimo u Hrvatskoj. Desničarska udruženja demobiliziranih vojnika iz rata koji je završio prije skoro trideset godina, vrše linč pojedinaca zbog izvođenja pjesama na koncertima, pritom se koristeći alatima proizvedenim u političkoj mašineriji liberalne demokracije. Kada ono završava demokracija, a započinje fašizam?

■ Hajrudin Hromadžić

Žedan pokraj izvora

Moj se bunar urušio u potresu, šumski su izvori daleko, a oni po opustjelim imanjima nisu čišćeni dulje od četvrt stoljeća. Nema mi druge nego skupljati kišnicu i vodu za piće kupovati, kaže Milan Krnjaić iz Roviške kraj Gline

HRVATSKA je među zemljama svijeta koje se mogu podičiti s najvećom količinom i s najviše izvora pitke vode. No 74-godišnji MILAN KRNJAIĆ iz Roviške, sela pokraj Gline, već je nekoliko godina prisiljen skupljati kišnicu s krova svoje kuće, pa je skladištiti u bačve i burad sve do sljedeće kiše. U nadi da će je do tada biti dovoljno za svakodnevne ljudske potrebe poput pranja i pripremanja hrane, vlastitu žed Milan utažava tako što pitku vodu kupuje, uglavnom u prilično udaljenim dućanima. Ali kad su tzv. toplinski valovi teško podnošljivi, a suša dugotrajna kao ovoga ljeta, taj će čovjek u godinama popiti i kišu.

— Te su moje nevolje započele odmah nakon potresa otprije četiri godine: bunar se urušio, šumski su izvori daleko, a oni po opustjelim roviškim imanjima nisu čišćeni i održavani dulje od četvrt stoljeća. Nema mi druge nego skupljati kišnicu i vodu za piće kupovati, a to mi dosta opterećuje budžet. Penzija je mala, jedva pokriva najosnovnije. Čini mi se da sam ja jedini stanovnik Banije koji skuplja kišnicu, okrenuo sam joj se čim sam vidio da

je bunar otišao k vragu, a ja ostao bez vode za kuhanje i pranje. Zato sam oluk, žlijeb za vodu koja se slijeva s krova, spojio na cijev, pa taj 'slap' usmjerio u podrum i nekoliko velikih bačvi koje sam lijepo posložio. Ali za ovih je suša ta moja burad gotovo posve ispražnjena, pa jedva čekam najavljene kiše — objašnjava nam Milan Krnjaić.

U brdovitoj Roviškoj nikada nije bilo gradskog vodovoda, ali to za seljane nije predstavljalo neki problem, jer je svako domaćinstvo imalo bunar pun zdrave i hladne pitke vode, koje je bilo u izobilju za ljude i stoku, za okućnice i vrtove. No nakon tmurnih i 'olujnih' devedesetih malo se povratnika vratilo u svoj zavičaj, pa su takvi izvori ostali onečišćeni i zapušteni, a oni šumski udaljeni i teško dostupni. Milanov se bunar više ne može osposobiti jer su u potresu stradali zidovi septičke jame, pa se fekalije slijevaju u njega. Naš je sugovornik dugo nakon potresa dovezio pitku vodu od jednog prijatelja iz Gline, a mala je sreća u njegovoj nesreći što su mu u tamošnjoj podružnici Crvenoga križa odlučili pomoći tako što mu jednom na tjedan dođu počistiti kuću, donoseći mu pritom osnovne potrepštine, pa i flaširanu vodu.

Tako lakše gura dalje, ali svejedno svakog jutra gleda u nebo pun nade da će se i njemu nasmiješiti oblaci. Vidi li da će biti kiše, odmah pregleda oluke, cijevi i burad, pa ih po potrebi čisti od lišća i zemlje, kukaca i nametnika. I strpljivo čeka žudene kapi da napokon može u miru oprati veš, skuhati štogod i pobrinuti se za higijenu svoga doma. — Prije 60 godina, dok sam još bio školarac, moji su se roditelji iz Obljaja preselili ovamo u Rovišku, gdje sam se 1969. oženio sa svojom MARIJOM; živjeli smo zajedno u selu sve do njezine smrti prije dvadeset godina, a od tada samujem. Naša dva sina, SLOBODAN i DRAGIŠA, ostadoše ondje kamo smo pobjegli za Oluje. U Srbiji su zasnovali svoje obitelji i tek me s vremena na vrijeme posjećuju. Ne pada mi sve to lako na dušu, a kad bih vam počeo nabrajati sve svoje zdravstvene probleme, pretanke bi bile te vaše novine da u njih stanu. Zato bolje napišite da je sve dobro: lijekove sam prije nabavljao preko prijatelja, a nedavno su mi u Crvenom križu kazali da oni o tome preuzimaju brigu. Eto, tako mi je otpao bar jedan važan problem — razlaže nam Milan svoju očito optimističnu životnu filozofiju.

Zdravlje mu već podulje ne dopušta obrađivanje bašte, ali ima tri kokoši koje mu povremenu podare doručak, pa o njima pažljivo skrbi. Tu je i lovačka terijerka koja mu čuva kuću i koja je veselo zamahala repom čim nas je, nenajavljene posjetitelje, ugledala. Kad smo domaćina upozorili da mu kujica i nije neka čuvarica, s ponosom nam je objasnio da njegova Lisa voli ljude, ali da se lisica, divlja svinja ili druga zvjerad koja zaluta u njegovo dvorište neće s njom baš dobro provesti.

Milan mjesečnih 270 eura mirovine raspoređuje kako najbolje zna i umije. Plaća struju i telefon, nabavlja osnovne namirnice, a ostatak odlazi na nenadane i neplanirane troškove. Tako mu se, recimo, nedavno pokvario traktor pa će par mjeseci morati dobro stegnuti remen da ga ponovno osposobi. Pritom se tješi time da ionako nerado sjeda za volan otako sa zdravljem nije u najboljim odnosima. Taj sada neispravni 'ferguson' bio je prije tri desetljeća pravi spasitelj, koji je cijelu porodicu sretno dovezao do Zemuna.

— Dalj su nam tamo na korištenje nekakvu majušu kućicu, svu staru i dotrajalu. Marija i ja smo samo za hranu obitelji okopavali tuđe njive punih pet godina, a onda nam je puknuo film, nismo više htjeli biti sluge dok nas na Baniji čeka naše gazdinstvo. Sinovi odlučili ostati u Zemunu, a ja i žena natrag u Rovišku, gdje zatekosmo kuću pod krovom, ali bez vrata, prozora i svega drugoga vrijednog što smo u njoj i oko nje ostavili. Ništa, nije bilo druge nego zasukati rukave i krenuti ispočetka, pa sam tako od starih letava improvizirao nekakva vrata da bar donekle mirno noćimo na oronulom kauču koji lopovi nisu uspjeli iznijeti. Tako smo prebrodili prve teškoće, s vremenom smo nabavili nešto stoke i lijepo obradili zapuštene njive, a onda je Marija umrla. U samoći mi puno pomažu cure iz Crvenog križa; da nije njih, možda bih već skroz propao — kaže Krnjaić. SNJEŽANA JELIĆ iz glinske ispostave te humanitarne organizacije potvrđuje da redovito obilazi Milana u zabačenom selu. — O Milanu bi se jako puno pozitivnog moglo ispričati, no reći ću ukratko samo to da je jako skroman, jako vrijedan i, iznad svega, jako dobar čovjek. Puno toga ga muči, ponajviše nedostatak vode, ali uvijek govori da je sve moglo biti puno gore. Jedva je pristao da mu pružamo pomoć u kući, a sve mi se čini da je to prihvatio samo zato da mu dođe neko društvo s kojim će prodivaniti i kavu popiti. Osim tjednih posjeta i osnovne brige o njemu i domaćinstvu, nedavno smo mu donirali štednjak na drva, stari je dotrajao i propao — zaključuje djelatnica Crvenog križa priču o čovjeku iz Roviške, nekad živahnog sela s pedesetak kuća punih i starih i mladih. Danas je ondje tek pet-šest vremenih povratnika, uglavnom nemoćnih da se međusobno posjećuju i pomažu. ■

Skuplja kišnicu u bačve —
Milan Krnjaić

Прва немоћ

Мање од десет посто хрватских грађана и грађанки зна адекватно пружити прву помоћ. Повремено су се јављале иницијативе за повратак учења о пружању прве помоћи у школе, али ниједна странка није гурала ову тему као важан дио свог јавноздравственог програма

Ако сте којим случајем посљедњих година полагали течај пружања прве помоћи, велика је шанса да сте водитеље течаја чули како кукају да је Хрватска при дну Еуропа кад је у питању успјешно пружање прве помоћи међу 'обичним' грађанима. Мање од десет посто хрватских грађана и грађанки зна адекватно пружити прву помоћ, а сваких сат времена једна особа у земљи умре од срчаног застоја. Правилна и хитна реанимација нарочито је важна код срчаног застоја – ако застој траје дуље од пет минута, вјеројатно је оштећење мозга, а смрт ако застој траје дуже од осам минута.

У Еуропа се стопе преживљавања након изванболничког срчаног застоја изузетно разликују међу регијама. У анализи коју је 2021. године објавио Lancet Regional Health као важан фактор успјешног реанимирања и веће стопе преживљавања наводи се брзо реагирање 'аматерских' хитних служби – ватрогасца, полицајаца, грађана. Хрватска међу анализираним земљама спада у мањинску категорију оних које немају развијен

систем *first responders* (ФР), а у тој су категорији и Србији и Босна и Херцеговина. То су земље у којима су стопе преживљавања након изванболничког срчаног застоја знатно ниже.

Сваких пар година и у домаћим медијима захукта се кукњава о томе како су хрватски грађани неприпремљени за пружање прве помоћи, обично кад се ради прилог о активностима Хрватског Црвеног крижа или о иницијативама попут удруге Студентска екипа прве помоћи, која се залагала за увођење прве помоћи у наставу у школама. У тим се чланцима као примјер боље праксе најчешће спомињу скандинавске земље, које су при врху Еуропа у категорији цивилног пружања прве помоћи зато што су увеле обавезне програме за едуцирање грађана о усвајању основних техника пружања прве помоћи.

Постотак смрти од изванболничких срчаних застоја знатно се смањило у скандинавским земљама, па их је наравно валидно и важно споменути, али занимљиво је да домаћи медији углавном избјегавају споменути да је едуцирање о пружању

прве помоћи било обавезно и у једној нама пуног блиској земљи – Југославији. Од 1975. године у Југославији је покренуто оспособљавање за пружање прве помоћи које се проводило према посебним наставним плановима и програмима, почевши од петог разреда основне школе па до највишег ступња образовања. У основним школама проводило се од петог до осмог разреда кроз предмет који се звао Прва помоћ и заштита. Кроз тај су предмет ђаци стјецали знања и вјештине из појединачне и колективне заштите, припремали се за превентивно дјеловање и сналажење у различитим ситуацијама – од пожара и поплава до превејања рањених у аутомобилским несрећама, реанимирања код срчаних застоја итд.

У склопу предмета организирана су се и натјецања и излети, кампирања у природи. Па тако на страници Основне школе Фран Крсто Франкопан на Крку у цртицама из повијести школе стоји:

'Није било занемарено и оно што ученици свих генерација највише воле а то су логоровања и излети. У склопу предмета Прва помоћ и заштита организирано је логоровање за све ученике седмих разреда свих оточких школа у школи Милохњићи.'

У средњим школама о пружању прве помоћи учило се у склопу предмета Обрана и заштита, а на вишим школама и факултетима кроз предмет Опћенародна обрана и друштвена самозаштита СФРЈ. Тих се предмета домаћи медији, додуше, повремено знају сјетити, али не како би зазивали суставну едукацију грађана о првој помоћи, него да углавном поспрдно презентирају 'надреалне појаве из позиције сувремене педагогије'. Тако нас редом селективно подсећају како се некад у школама учило састављати пушку, припремити експлозив, како су дјеца скандирала 'ЈНА, ЈНА, ЈНА', па млађа читаатељица има да се чуди како из школа свакога дана нису излазиле хорде рањеника и серијских убојица.

Почетком 1990-их пружање прве помоћи избачено је из свих школских курикула и до дана данашњег није озбиљно разматрано да се у школе врати. Повремено су се из цивилног друштва јављале иницијативе које заговарају враћање таквог садржаја, али ниједна политичка странка није препознала и гурала ову тему као важан дио свог јавноздравственог програма. На спомен прве помоћи асоцијативно и политичко визионарски данас остајемо на разини дјеловања Хрватског Црвеног крижа, којему је посљедњих тридесетак година препуштено да проводи течајеве прве помоћи код грађана за које је обавезна, попут оних који полажу испит у аутошколи, или да их организира за оне који су за такво нешто заинтересирани и мотивирани из других (професионалних) разлога и стручног усавршавања. Течајеви наравно нису бесплатни, а самим тиме ни доступни свим грађанима. Повремено се пригодно организирају бесплатне радионице, али углавном се ради о скраћеној варијанти течаја и свега неколико сати едукације. У склопу едукативних програма Хрватски Црвени криж објавио је и мобилну апликацију Прва помоћ коју сви заинтересирани могу користити као подсјетник на научена знања, али све то није ни приближно довољно како би се констатирало да је едуцирање о пружању прве помоћи у земљи надишло волонтистичку разину.

У Србији је прије десет година, након великих поплава, Министарство обра-не повело разговор о враћању предмета Обрана и заштита у средње школе, а основа за ту иницијативу проишла је из Закона о изванредним ситуацијама који налаже оспособљавање становништва за превентивну заштиту и спашавање. С проведбом је по путу негдје ипак запело, па ни у Србији још увијек нема помака у ширем образовању грађана у пружању прве помоћи, како у учењу код млађих, тако и у понављању градива код старијих. Предмет би се у школама могао и морао конципирати другачије него што је у прошлом стољећу извођен, али тешко је спорити да је потребан или да нам у образовном саставу не би добро дошао. Сјетимо ли се само недавних потреса у Хрватској, па честих великих поплава и пожара, па сталног осјећаја (пред)ратног стања, па чињенице да су срчани удари у порасту међу млађим одраслим особама диљем свијета – разлога за квалитетно народно образовање о првој помоћи и заштити нипошто нам не недостаје. ■

Усвајање основних
техника пружања прве
помоћи (Фото: Душко
Јарамаз/PIXSELL)

Blago vama, vi možete svugdje

Obnovili smo neke pokidane veze vodeći se jednim isključivim kriterijem – samo s onima koji nisu ukaljali prste ni obraz. Na taj način prihvaćamo i prijatelje na društvenim mrežama, kažu supružnici Petar i Svetlana Fehir (1955.), Beograđani, Grubišnopoljci, Šveđani i Istrijani

Mladi bračni par
u Beogradu

PETAR I SVETLANA FEHIR, oboje rođeni 1955. godine, nisu željeli ići utabanim stazama! Birali su svoje putove, ma koliko prepona i balvana na njima bilo – od beogradskog Dorćola preko Grubišnog Polja u srcu hrvatske Bilogore i Lunda u Švedskoj do Peroja i Fažane u Istri. On je nakon osmo-ljetke i gimnazije kanio upisati režiju u Zagrebu, ali nije uspio. Primali su ih samo šest. Pokušao je potom na Akademiji u Beogradu, ali je i tamo bilo popunjeno.

— Ponudiše mi da upišem organizaciju, pa se sljedeću godinu eventualno prebacim na režiju. Zapeo sam na 'eventualno', odšetao na Dorćol i upisao Specijalnu pedagogiju na Defektološkom fakultetu. Tamo sam se uskoro povezo s nadarenim ljudima iz Književne omladine Stari grad, pa zajedno s njima govorio poeziju po gradskim autobusima i parkovima. Lako je bilo zaljubiti se u taj grad i nikada se poslije ne odljubiti. I ne samo u grad. U njemu sam, upravo na tom fakultetu, na toj godini i u toj grupi sreo Svetlanu. I oženio je prvi put. Uskoro se rodila KATARINA. Pa poslije i MILOŠ. Drugi put ćemo to isto uraditi ceremonijalno u Las Vegasu, mnogo godina kasnije. Jedan sam od nečestih koji se dva puta ženio istom ženom – smije se Petar.

Iako su nakon studija, kao deficitarni kadar imali šansu zaposliti se u jednoj od ustanova za omladinu s poremećajima u ponašanju i ličnosti u Vukovaru, Vrlici i Malom Lošinju, odabrali su Grubišno Polje gdje su 1980. doputovali na poziv tadašnjeg predsjednika općine. Grubišno je u to vrijeme bilo prosperitetno, razvijalo se punim plućima. Imalo je desetke redovnih dnevnih autobusnih linija, nogometnu organizaciju s tri regionalne i osam općinskih ekipa, svoj Općinski sud s gruntovnicom i katastrom, razvijenu drvnu, tekstilnu, metalsku, kožarsku industriju i veliki PIK s više tisuća zaposlenih. Građić po mjeri, rekli bi.

— Dolazak u Grubišno imao je svojih lepših i težih strana. Kako smo bili mladi roditelji okupirala nas je upravo ta činjenica. Nije bilo uvek lako, ali je bilo lepo. Radila sam prvo u dečjem vrtiću, a posle u Centru za socijalni

Do devedesetih su nacija, nacionalizam i politika bili sporedne stvari. Odrasla sam na Zvezdari, u maloj ulici gde su živeli ljudi poreklom iz Bosne, Crne Gore, Hrvatske. U našoj kući negovale su se neke važnije i lepše stvari, kaže Svetlana Fehir

rad, tako da sam upoznala mnogo ljudi, više nego neki starosedioci – sjeća se Svetlana.

Za razliku od nje, koja se nakon života u metropoli postupno navikavala na provincijsku svakodnevicu, Petar se vratio kući. Rođen je u Grbavcu, nekad gotovo čistom mađarskom selu, na par kilometara od Grubišnog.

— Kuća u kojoj sam rođen je na jednoj kosini, pa je ostalo neizvjesno je li to bilo na uzbrdu ili u nizbrdu. Valjda zavisi od perspektive. Prva slika koja mi se skoro urezala u glavu bila je uramljena slika jednog sveca bolećiva pogleda koja je visjela iznad kreveta. Imao sam, kao i većina djece u to doba, dvije babe. Glumačkih imena. Jednu SOFIJU i drugu ELIZABETU. Jedna mi se baba križala, a druga krstila, tako su me i učile, ali to nikada nisam savladao. Umrle su rano i pamtio sam ih po tome koja mi je deblje mazala pekmez od šljiva na kruh iz krušne peći. Sve se to dešavalo u Jugoslaviji. Nije mi baš najjasnije zašto je neki danas nazivaju bivša, kao da postoji neka sadašnja. Kao da se, ne daj bože, boje da će uskrsnuti – govori Petar.

Povratkom u zavičaj dobio je priliku baviti se prvom ljubavi, onom zbog koje je i pokušavao upisati režiju. Osnovao je i vodio teatar Kocka za koji je pisao dramske predloške

i režirao predstave. U ono vrijeme mjerili su se s najvećim imenima kazališnog amaterizma u Jugoslaviji, nastupali na brojnim susretima i festivalima te vraćali s nizom lijepih i vrijednih priznanja.

— Tu mi se ostvario još jedan dječjački san. Postao sam voditelj Centra za kulturu i informiranje s kinom, knjižnicom te grubišnopoljskim listom, čiji sam bio jedan od osnivača i urednik. Kao klinac bio sam fasciniran kinematografijom i često se švercao u kinu, a poslije iza kina, iza zgrade skupljao pa poslije lijepio komadiće filmskih traka i slagao svoje filmiće – priča Petar.

— U to su se doba u Grubišnom održavali Susreti recitala i recitatora Hrvatske, koji korijen vuku još iz ranih šezdesetih od Decembarskih susreta pjesnika i recitatora. Zaljubio sam se u tu poetiku i nisam je se nikada odrekao. Prvu zbirku poezije logičnog naziva 'Poezija' sam u dublu s IGOROM BORČOM objavio u Bjelovaru s nepunih osamnaest, na inicijativu našeg profesora hrvatskog i književnosti EDE ŠPOLJARA – vraća se Pero sada već u davnu prošlost.

Onda su došle devedesete koje naši sugovornici danas ne mogu racionalno opisati. Pomislivši da je sazrelo doba za reformiranje društvenog uređenja i da vrijedi pokušati spriječiti nadolazeću katastrofu, Petar se krajem osamdesetih politički angažirao, postao predsjednik lokalnog SDP-a. Sve što je radio, način na koji je shvaćao svijet oko sebe, pa i doživljavao ljude bio je, kako naglašava, 'rukovođen vizijama i utopijama'.

— Apeli za mir bili su uzaludni pa je i mene stavilo na neku listu za odstrel. Umjesto racionalnog uveli su – racije. Sjećam se jednog detalja, kada sam kao i svako jutro čekao na kiosku da kupim dnevne novine, kada se s terase hotela na mene zaletjela nekolicina i s uperenim cijevima zatražila osobnu. Ja sam u to vrijeme kupovao Slobodni tjednik i Borbu. Taj dan, valjda na moju sreću, Borba nije došla. Lagano sam, kao u onim kaubojcima koje sam nekad očima gutao u grubišnopoljskom kinu, lagano, s dva prsta razmaknuo jaknu da ne pomisle da ću izvaditi neku pištoljčinu. I onda jedan vidi st. Pusti ga, kaže, vidiš da čita st. Bio sam u nekoj birtiji kada uđe jedan klijent i glasno da ga svi čuju prijetećim prstom ispriča kako je upravo bio u Centru za socijalni rad i kako mu se 'ona tamo obratila na ekavici'. Ej, na ekavici! I kako to neće tako više moći. Bio sam tada član općinskog Kriznog štaba. Odgovorih mu kako se mi zalažemo da ona tamo može koristiti jezik koji želi i kako mu je stav nakaradan. Ona tamo, u Centru, upravo je bila moja Svetlana koja je tada rukvodila tom ustanovom – govori Petar.

U to vrijeme Svetlana je po dužnosti, kao jedina žena, bila u Krznom stožeru civilne zaštite gdje su pripremani planovi prijema i smještaja izbjeglica iz drugih krajeva Hrvatske.

— Do devedesetih su nacija, nacionalizam, politika i slična opredjeljenja bili sporedne stvari u mom životu. Odrasla sam na Zvezdari, u maloj ulici gde su živeli ljudi poreklom iz raznih krajeva: Bosne, Crne Gore, Hrvatske. U našoj kući negovale su se neke važnije i lepše stvari. Ne mogu reći da sam u Grubišnom imala posebne neugodnosti zbog činjenice da sam Srpkinja. Krajem osamdesetih, kada je počelo komešanje i bujanje nacionalnih strasti, stvari su se brzo menjale. Čak i neki dobri prijatelji počeli su se ponašati čudno. Prigovarati, recimo, da njihova deca ne znaju ćirilicu i da nisu ravnopravna. Bilo mi je to čudno jer naša su, kao i mi, znala. Učila su je i u školi. Posle su i neke dojučerašnje radne kolege širile laži i glasine kako smo se angažirali na protivničkoj strani, što naravno nikada nije bilo istina niti nam je bilo na kraj pameti – dodaje Svetlana.

Vrag, pomislili su, počinje odnositi šalu. Otišli su u Švedsku. Poslije su im provalili u stan, na kraju ga i oduzeli pod smiješnim obrazloženjem tadašnjeg predsjednika Općinskog suda i ostavili roditeljima jedan dan da ga isprazne. Pokupili su sve knjige koje su par godina poslije, švedski vojnici UNPROFOR-a dovezli u Švedsku. Stan nikad i nisu željeli tražiti nazad, kao što su to mnogi učinili. Iz nekog ličnog stava i ponosa.

Tada je Petar napisao pjesmu snažnih antiratnih stihova: Da smo se potukli riječima, k'o ljudi/ junačio bih se i sam/ Ispisao par oštarih glagola/ podmazao atribut/ nanoštrio metafore/ Rastavljao ih na slogove/ zatvarao u navode i zagrade/ zarezima zarezivao/ Kvačio ih na upitnike/ gurao u imperpekt/ šamarao epitetima/ Personificirao im namjeru/ onomatopejom razotkrivao/ Zavrtao im ruke padežima/ postrojivao imperativom/ gađao velikim slovima/ Do suza mučio baladama/ vezao veznicima/ lomio u odlomke/ I kada bismo okončali stih/ vratio bih znakove u sošku/ i na sve stavio točku.

Kada bi svoj stav prema ratu devedesetih morali formulirati u jednoj riječi upotrijebili bi švedski izraz *Krigsvägrare*, gdje *krig* stoji za rat, a *vägrare* za onog tko ga odbija.

— Premala je vremenska distanca da bi se skinula mrena s devedesetih, ali jednom hoće. I tada ću se, bez sumnje rado odazvati. Spomenuti imena onih koji su me godinu-dvije prije sukoba molili da im dam pismenu potvrdu da su platili partijsku članarinu i da ih stavim na listu za predavača u političkoj školi – odlučan je Petar.

Na sjeveru Europe prihvatili su švedsko državljanstvo, a kada im se pružila mogućnost da dobiju dvojno zatražili su i hrvatsko. Petar ga je dobio, Svetlanu su odbili.

— Neugodno je bilo i službeniku hrvatskog konzulata u Malmöu kada mi je saopštavao odluku. Kako sam se i u matičnoj Srbiji zagubila negde u papirima, ostala sam samo Švedanka – prisjeća se Svetlana mučne epizode.

U početku nije bilo jednostavno. Radili su svakojake poslove dok se nisu zaposlili u struci, prvo s početničkom plaćom, a onda i pristojnom. No, njima je od prvog dana bilo najvažnije da su zajedno i da su djeca dobila

priliku da odrastaju u normalnom okruženju. Bili su tek jedan šestocifreni broj. Kao da te netko obriše iz nekog zamišljenog registra. Potezom te velike gumice, objašnjavaju nam, gubiš osobnost, porijeklo, sebe, pa umjesto 'mislim, dakle jesam' postaješ 'misle, dakle, da nisam'. U Švedskoj dokazuješ da postojiš s papirom koji se zove *personbevis*. *Person* – osoba, *bevis* – dokaz. Trebalo im je neko vrijeme do tog papira. Neke stvari uče se ispočetka. Kao dijete. Ili netko tko je doživio amneziju poslije povrede glave.

— Nikada nisam bio neopredijeljen. I tamo sam stekao svoj omiljeni klub, svoj šumarak, par bliskih ljudi. Svoju birtiju ne. Bilo mi preskupo. Najteže mi je bilo ispunjavati križaljku. Nisam naučio kako se zvao konj Pipi Duge Čarape – kaže Fehir.

Radio je kao terapeut za bolesti ovisnosti i kao odgajatelj za neprilagođenu omladinu. Poslije su njih dvoje osnovali svoj Dom za preodgoj i kolokvijalno ga nazvali Sivi dom. Patentirali su program za integraciju malo-

Vrata Fehirovih uvijek su širom otvorena – Petar i Svetlana

Sjećam se kada sam kao i svako jutro čekao na kiosku da kupim dnevne novine, kada se s terase hotela na mene zaletjela nekolicina i s uperenim cijevima zatražila osobnu. Ja sam u to vrijeme kupovao Slobodni tjednik i Borbu. Taj dan, valjda na moju sreću, Borba nije došla, govori Petar Fehir

dobnih stranaca i na vrhuncu poslovanja imali sedamdesetak unajmljenih stanova u jedanaest švedskih gradova.

— Radeći terapijske razgovore s traumatiziranim ljudima iz, ružne li riječi, regiona, pomagao sam i sam sebi. Kada sam slušao priče nesretnih ljudi, stradalnika, slučajnika i gledatelja, shvatio sam da je moja priča bližnja, pa sam odabrao one njihove ispovijesti u zbirku nečega pod naslovom 'Čežnja za ratom'. Sve one papiriće, zapise na salvecicama i prugastim blokovima poslao sam mom drugu NIKICI KURKU koji ih je takve, neispravljene objavio. Umislio sam ponovo da sam netko i nešto – osvrće se Petar.

Zapisivao je i dalje. Objavio 'Hranu za ptice', sudjelovao u zbirci 'Jonsgård', glumio u par kratkometražnih i jednom dugometražnom filmu. Autor je stručno dokumentarnog filma 'Živjeti od snova'. Prije par godina izašle su mu zbirke pjesama 'Dvorac od komušine', prva i zasad jedina knjiga pisana na bilogorskom dijalektu i 'Beskorijeni', a upravo je u tisku zbirka priča 'Samodošli'.

U Grubišnom Polju nema više nikoga, do par prijatelja. Obide tek groblje, kaže 'kao da nas najviše ima tamo gdje nas nema'. Čuje se s mnogim starim prijateljima i poznanicima iz kraja. Neki su, nažalost, umrli. Njih dvadesetak razasutih po svijetu sastaju se jednom godišnje na grubišnopoljskim susretima.

— Obnovili smo neke pokidane veze vodeći se jednim isključivim kriterijem – samo s onima koji nisu ukaljali prste ni obraz. Na taj način prihvaćam i prijatelje na društvenim mrežama. Ima i onih koji danas kažu 'blago vama, vi možete svugdje'. Tako i jest. Ali to blago je imalo svoju cijenu. Rukovodim se krugovima, kao onaj DANTE. Najmanje ih je u prvom krugu – govore nam supružnici.

Danas su u mirovini. Kako su se već ranije skućili u Istri, počeli su godinu provoditi u dva dijela. Ljeti u Peroju i Fažani, zimi u Lundu. Sjedimo pod trijemom njihovog istarskog doma, u drugom redu do mora. Vrata Fehirovih uvijek su širom otvorena za čašu dobrog vina, kruglu piva, šalicu kave, zrnca mudrosti, malo novih stihova, razmjenu iskustava, par viceva, vreću smijeha, zdjelicu smokava i ribu na gradele. Znaju to i susjedi, a ima ih ovdje ljeti odasvud, pa svako malo netko mahne ili navrati. Švedska zima ili istarsko ljeto, pitamo. Jedno bez drugog ne bi moglo, spremno odgovaraju. ■

ИНФОРМАТОР

Окупљени у Јасеновцу
(Фото: Сандро Лендлер)Страдали,
али и по-
биједили

Јесте да смо страдали али ми смо побиједили јер смо се вратили у Јасеновац – рекао је владика Јован након обиљежавања црквеног празника Светих новомученика јасеновачких

ДЕСЕТИ научни скуп 'Новомученици: Полиперспектива', који је у организацији Епархије пакрачко-славонске, у сарадњи са СНВ-ом, одржан у оквиру прослављања празника Светих новомученика Јасеновачких, започео је 5. септембра отварањем сталног постава изложбе о усташкој болници, као дијелу комплекса логора у Јасеновцу. На отворању изложбе смјештене у једној од болничких кућа, владика пакрачко-славонски Јован подсетио је да се болница налази у саставу манастира Јасеновац те да је током времена СПЦ откупио куће након што су их усташе одузеле од српских власника.

— Изложба је тек дјелић будуће приче и наратива који је комплементаран оном што ћемо наћи у ЈУСП Јасеновац, у Доњој Градини на другој обали Саве и на Ромском меморијалу у Уштици. Ти меморијали би требало да надопуњавају један другог и да се из њих добије цјеловита слика о ономе што је био систем логора смрти Јасеновац на територију ндх. Свако хоће да свог аспекта исприча цијелу причу што је неприхватљиво. Обједињавањем локација то треба спријечити – рекао је владика и најавио да ће обнова кућа у саставу некадашње болнице бити довршена до 2026. године.

БОЈАН АРБУТИНА, директор Музеја жртва геноцида из Београда, казао је да су средства за обнову осигурали Министарство културе Србије и Фондација Музеја жртва геноцида како би се јасније осветлила истина о Другом светском рату.

— Кад смо пронашли аутентичне објекте који су у самом Јасеновцу опстали током 80 година на месту страдања, настојали смо уприличити изложбу која би проговорила о људима који су ту били заточени – Јеврејима, Србима, Хрватима. На тај начин смо хтели да одамо поштовање и очувамо сећања на све људе који су били заточени – казао је Арбутина и нагласио одличну сарадњу с хрватским релевантним институцијама.

— Још увијек настојимо употпунити попис лекара и осталог особља које је овде радило. С обзиром да су били потребни усташама, према особљу болнице се блаже поступало него према осталим логорашима. Имали су квалитетнију исхрану и могли су излазити. Ипак, нико то није искористио да би побегао, јер су сви били свесни да би тиме угрозио остале – рекла нам је АЛЕКСАНДРА МИШИЋ из Музеја жртва геноцида, једна од ауторица изложбе.

Симпозиј је настављен предавањима ДАНИЛА КОВАЧА о критичком погледу на насиље и геноцид у ндх кроз извјештаје једног од дипломата вишијевске Француске, МИЛИЦЕ КАРИЋ о фикционализацији холокауста и геноцида над Србима те других стручњака. Другог дана симпозија, одржаног у Српској православној гимназији Кантакузина Катарина Бранковић у Загребу, између осталих, МИЛАН РАДАНОВИЋ из Архива Срба у Хрватској, говорио је о усташком апарату, злочинима и жртвама у котарима Книн и Дрниш од априла до јула 1941. За многе је средишњи догађај другог дана био разговор владике Јована с адвокатом АНТОМ НОБИЛОМ о суђењу усташком министру Андрији АРТУКОВИЋУ током 80-их.

— Он је изручен из САД-а за три конкретна казена дјела и само за то је могао бити суђен. Иако му је требало судити за организацију расних прогона и доношење расних закона те као једном од најближих сарадника Анте Павелића за све зло које је ндх направила за вријеме свог постојања, ми смо били спутани по међународном праву, али успјели смо доказати геноцид током поступка. У оптужници смо широко образлагали околности. Преживјели свјedoци говорили су о убојствима на бројним стратиштима у Јасеновцу, о прекрштавању и протјеривању Срба, као и убијањима Жидова и

Рома. Доказали смо геноцидни карактер ндх и компензирали што га нисмо могли за то оптужити – казао нам је Нобило након скупа.

У манастиру Рођења Светог Јована Крститеља у Јасеновцу 7. септембра је у организацији Епархије пакрачко-славонске обиљежен црквени празник Светих новомученика јасеновачких. Литургију су служили епископ пакрачко-славонски ЈОВАН, милешевски АТАНАСИЈЕ, ваљевски ИСИХИЈЕ те париски и западноевропски ЈУСТИН. Након литургије сви су се упутили ка хумци смјештеној на простору Спомен подручја Јасеновац под којом се налазе кости жртва јасеновачког логора. Владика Исихије обратио се присутнима. — Највећа светиња јесте управо овај град мученика, ово непрегледно мноштво тела која се налазе под нашим ногама, а које је сама наша црква прославила као мученике – нагласио је.

— Наша порука је као и сваки пута: ми смо побиједили. Јесте да смо страдали али ми смо побиједили јер смо се вратили у Јасеновац. Цркву у манастиру освештали смо прије 40 година, али смо је због ратних страдања обнављали уз помоћ Владе Србије и председника Вучића – рекао је након скупа владика Јован новинарима. Рекао је и да је Република Српска пуно урадила на обиљежавању сјећања.

— Али мора и више јер је одатле највише страдао народ у Јасеновцу, иако је страдао и народ у Славонији, те са Баније и Кордуна, казао је. На скупу су били и бројни државни представници из Србије – изасланик председника Владе Србије САВА СТАМБОЛИЋ, министар информирања и телекомуникација ДЕЈАН РИСТИЋ и други. Из Републике Српске ту је био председник МИЛОРАД ДОДИК, док су Србе из Хрватске представљали представници српске мањинске самоуправе – пожешко славонски дожупан НИКОЛА ИВАНОВИЋ као изасланик СНВ-а, сисачко мославачка дожупаница МИРЈАНА ОЛУИЋ, челни човјек зво-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ те бројни активисти мањинских вијећа и српских организација. На новинарска питања министар Ристић, доскорашњи директор Музеја жртва геноцида, рекао је да је Јасеновац простор највеће голготе српског народа у читавој његовој историји.

■ Ненад Јовановић

Више ђака
у школама

У прве разреде Осјечко-барањске жупаније уписано је 2.250 ученика, што је 63 више него прошле

ДА ли због тога што је тренд исељавања из Осјечко-барањске жупаније заустављен или неког другог разлога, осјечко-барањски жупан МАТО ЛУКИЋ и прочелница управног одјела за образовање и младе МИРАНДА ГЛАВАШ КУЛ

Мато Лукић и
Миранда Главаш Кул

уочи почетка наставе у новој школској години истакнули су пораст броја ученика и у основним и у средњим школама. Лукић је уочи првог дана нове школске године 2024./25., објавио како је у прве разреде 53 основне школе, којима је оснивач Осјечко-барањска жупанија, уписано 2.250 ученика што је 63 више него прошле. Иначе, у основним школама на подручју Осјечко-барањске жупаније има укупно 19.116 ученика, а од тога су 12.052 у школама којима је оснивач Осјечко-барањска жупанија. Лукић је додао да је 80 посто основних школа у Осјечко-барањској жупанији има више уписаних ученика него прошле године, а након седам година бележи се рекордан број ученика који су завршили осми разред. У средњошколском образовању, број уписаних ученика је за више од 200 већи од прошлогodiшњег.

Миранда Главаш Кул нагласила је припреме за наредно раздобље, односно план да од 2026./2027. школске године све основне школе требају пријећи у једносменску наставу. Прочелница је говорила и о експерименталном програму целодневне школе, у којему је Осјечко-барањска жупанија најуспјешнија у Хрватској.

■ Зоран Поповић

Путоказ
наше дипломатије

Будимир Лончар је у себи носио неизбрисиву тугу што се није успио зауставити крвави распад Југославије, речено је на загребачкој комеморацији

ЧОВЈЕК мира, антифашиста, дипломата свјетског ранга, један од архитеката покрета неслврстаних, биле су водеће улоге у богатом, дугом и инспиративном животу БУДИМИРА ЛОНЧАРА (1924 – 2024.) испуњеном сусретима и збивањима гдје су се доносиле важне одлуке за Хрватску и Југославију, речено је на комеморацији дипломату премицуломе прошли тједан, организираној

у загребачком хотелу Вестин. Редовити професор загребачког Факултета политичких знаности ДЕЈАН ЈОВИЋ рекао је да су антифашизам и дипломација биле двије кључне одреднице живота Будимира Лончара.

— Оставио је иза себе голем траг који остаје наш путоказ. Његов живот био је позив посвећености миру, супротстављању повијесном ревизионизму и национализму. Био је судионик догађаја кључних за Хрватску и регију, свједок времена, казивач повијесних сјећања којег је више занимала будућност – рекао је Јовић. Подсјетио је да је Лончар

Окренут будућности – Будимир Лончар (Фото: Сандро Лендлер)

увијек истицао да је дипломација југославенске федерације заузимала за отвореност према свијету, развијајући мир, слободу, економски напредак, играјући на међународној сцени значајну улогу, не чамећи на периферији као пасивни проматрач и привјесак великих сила.

Наспрам поноса на развијену и реномирану југославенску дипломатију, Лончар је у себи носио неизбрисиву тугу што се није успио зауставити крвави распад Југославије и потонуће регије у ратни каос, непоштивање људских и колективних права. Међу Лончаревим лекцијама, Јовић је навео да је компромис најбоља гаранција трајности, једини излаз ако се жели избјећи катастрофа ширих размјера.

Бивша министрица вањских послова ВЕСНА ПУСИЋ истакла је да је највеће животно дјело Будимира Лончара политика несврстаности у чијем је оснивању и провођењу судјеловао.

— Дефиниција успјеха у вањској политици је постигнуће да земља има већи значај од своје величине и економске снаге. У времену великих превирања, универзалних ратова, глобалних криза, Лончар је увијек једини одговор на путу ка миру видио само у дипломатији. Сви смо од њега учили да дипломација није само трансакција него и идеја – нагласила је Пусић.

О мајстору високог стила дипломације који је био угодан сугворник који је знао слушати, причао је академик Жарко Приморац. У име Антифашистичке лиге Зоран Пусић је подсјетио да је Лончар још с непуних 17 година препознао злочиначки мрак фашизма а кад су антифашизам и антифашисти постали неподобни 1991., није био поштеђен својих увјерења који се није одрицао.

Некадашњи шеф Лончаровог кабинета, публицист и свеучилишни професор ДАМИР ГРУБИША подвукао је да је Лончар образовао делегације дипломата који су препознатљиви као вође.

— Његов стил је био пресудан за многе који су у постјугославенској атмосфери стасали и који су били одбачени баш зато што су били сљедбеници Будимира Лончара који никада није поклекнуо пред патолошким идејама као што су национализам, шовинизам, фашизам, ксенофобија, мржња према било коме другом – казао је Грубиша на комеморацији коју су организирали Форум за вањску политику у сарадњи са Српским народним вијећем, Антифашистичком лигом Републике Хрватске и Савезом антифашистичких бораца и антифашиста Републике Хрватске, организацијама у којима је Лончар био члан – оснивач.

■ Паулина Арбутина

Континуитет отпора

Поводом 80. годишњице ослобођења Корчуле одржана је промоција књиге Анте Лешаје 'Затирање повијесне меморије'

У ОКВИРУ обиљежавања 80. годишњице ослобођења отока Корчуле 2. септембра у Градској књижници Иван Видали, у присуству великог броја заинтересираних, одржана је промоција књиге АНТЕ ЛЕШАЈЕ 'Затирање повијесне меморије', коју је издао Савез антифашистичких бораца и антифашиста РХ, уз помоћ Града Корчуле и локалне удруге антифашиста. Књигу, која говори о преко 30 година праксе уништавања споменика и другачијих видова затирања меморије и сјећања на антифашистичку борбу, представили су кустосица ДАВОРКА ПЕРИЋ и ИВАН ВИЂЕН, хисторичар умјетности који се, између осталог, бави очувањем и покушајима обнове оног што је на Корчули остало од споменичке баштине. Након уводног обраћања ВИНКЕ ЛОЗИЦЕ из антифашистичке удруге, предсједник Савеза друштава Јосип Броз Тито ЈОВАН ВЕЈНОВИЋ истакао је важност Лешајиног рада.

Даворка Перић, Анте Лешаја и Иван Виђен

— Чињенице не значе ништа, а мит значи све. Мит је кривотворина повијести опасна за друштво које се враћа у нека прошла времена. Зато оно мало здравих људи, међу којима је и шјор Анте, држе пламен и антиципирају будућност – закључио је. Даворка Перић говорила је о Лешајином систематском бављењу овом проблематиком, укључивши књигоцид.

— Посебно је дојмљиво како аутор издваја теме уништавања споменика од рата до данас и прави систематизацију физичког рушења, премјештања и промјена њихових обиљежја. Указује и на континуитет отпора, јер иако постоји велик број људи који вјерују у антифашистичке вриједности, нитко од њих не добива јавни глас – рекла је.

Говорила је о свом раду на обнови споменика СТЕЈАНУ ФИЛИПОВИЋУ за чију обнову, што се видјело из реакција локалних власти и посјети изложби прије неколико година, постоји велик јавни интерес, али да је проблем Министарство културе. Лешаја је нагласио сарадњу с локалним антифашистима и препрекама у очувању споменика, прије свега опструкцију Министарства културе и других државних тијела. Осудио је недавно скрнављење споменика на Корчули, истичући да тај оток 'у рату није дао ниједног усташу'.

■ Н. Ј.

Роза типке на Баухаусу

Концерт са бендом одржала је Стела Раде, пјевачица и хармоникашица из Јастребарског

ОД 23. ДО 25. АВГУСТА ове године, Удруга Фантаст из Кнежевих Винограда, под предсједништвом ВЛАДИМИРА ХОРВАТА, организира је 3. Дане барањског Баухауса, с богатим програмом. Манифестација је у петак свечано отворена у сусједном селу Каранцу, а у суботу и недјељу активности су се одвијале у 'Суљошу', како Барањци популарно називају Кнежеве Винограде.

Ређали су се концерти (етно, цез, рок, поп), изложбе, перформанси, радионице (израда колажа, сувремене златовези, осликавање терена, израда мајица), плесни наступи, промоција књиге, фи-

Стела Раде (Фото: Лука Станзл/PIXSELL)

лозофска шетња, афтер парти... Врхунац је био у суботу увече, на рибњаку у склопу СРЦ-а, гдје је концерт са својим бендом одржала СТЕЛА РАДЕ, 25-годишња пјевачица и хармоникашица из Јастребарског, позната по јединственом стилу. Она данас живи у Београд јер је тамо, како каже, 'средиште свега'. По њеним ријечима: 'Не каже се безвезе – ако успијеш у Београду, успио си. У Београду има мјеста за све.' У Хрватској се, међутим, није успјела пласирати на овогодишњу Дору својом пјесмом 'Балкан поп', вјероватно стога што њезино прекомјерно кориштење балканских стереотипа и хармонике напросто 'није хрватска култура'. Интервју с њом 'Новости' су објавиле у марту ове године.

Концерт у Суљошу почео је управо пјесмом 'Балкан поп', пјевачица је извела још неколико својих ауторских пјесама ('Може се, мора се', 'Слободна...'), а онда су се ређале пјесме ДИНЕ ДВОРНИКА, ОЛИВЕРА ДРАГОЈЕВИЋА, ЗДРАВКА ЧОЛИЋА, ЗАНЕ и 'Бијелог дугмета', до ТОМЕ ЗДРАВКОВИЋА од ексју-рока до севдаха и народњака. Бројна, углавном млада публика, активно је пратила младу пјевачицу, пјевала с њом, цупкала и концерт масовно снимала мобилима. Посебно су биле запажене нумере у којима је, уз пјевање, интерпретаторица и дојмљиво свирала на хармоници с роза типкама. Хармонику, како каже, носи на већину свирки, иако није цијело вријеме на њој.

Иначе, Дани барањског Баухауса покренути су прије три године те су посвећени слављењу сувремене умјетности, креативности, мултикултуралности те изнимних барањских 'баухаусоваца': текстилне дизајнерице и сликарнице ОТИЛИЈЕ (ОТИ) БЕРГЕР (1898. – 1944.), рођене у Змајевцу код Кнежевих Винограда, а страдале у нацистичком логору Аушвиц, потом АНДРА ВАЈНИНГЕРА (1899. – 1986.), рођеног у Каранцу, чији умјетнички рад обухвата графику, сликање, илустрацију, уређење интеријера и дизајн намјештаја и ФАРКАША МОЛНАРА (1897. – 1945.), мађарског архитекте, сликара, есејиста и графичара, рођеног у Печују. Њих спајају барањско поријекло и вријеме проведено у свјетски познатом и до данас чувеном и утјецајном Баухаусу, њемачкој школи за архитектуру и примијењену умјетност (1919. – 1933.), у којој су настали покушаји остварења синтезе аутономне умјетности и обликовања употребних предмета одн. дизајна.

■ Јован Недић

ИНФОРМАТОР

Сека у гостима

Легендарна Сека Саблић ове јесени гостује у Ријеци и Карловцу с представом 'Лажљивица'

ЛЕГЕНДАРНЕ југославенске и српске глумице Јелисавету Секу Саблић и Горицу Поповић ријечки ће љубитељи казалишта имати прилике гледати 30. рујна у ХКД-у на Сушаку, у представи 'Лажљивица' београдског Атељеа 212.

Лажљивица је урнебесна, топла и духовита прича о самоћи, о потреби за пријатељем, о пролазности и великим сновима на споредним колосијецима чији је аутор НИКОЛАЈ КОЉАДА, док режију представе потписује СТЕФАН СЛАВЛИЋ. Кроз призму два лика дана је слика друштва које је неосвијештено и гдје милијуни људи бирају вјеровати у лаж, друштво које је огрезло у корупцији, гдје је неправда озакоњена, а штите је моћници и тајкуни. Музеј у којем их затјечемо заправо је музеј лажки које живимо, заблуда у које вјерујемо, прошлости која више не постоји.

Након што је иницијални термин представе 'Лажљивица' 30. рујна у 20 сати у потпуности распродан, додан је још један термин, истог дана у 18 сати. Карте за други термин је могуће купити путем састава моје карте.хр те на благајни Хрватског културног дома на Сушаку. Дан касније, 1. листопада 'Лажљивица' игра у Карловцу, у Зорин дому.

■ К. Бошњак

Јелисавета Сека Саблић
(Фото: Дејан Ракита/
PIXSELL)

Вики Миљковић у Негису

Више од хиљаду људи присуствовало је концерту српске фолк певачице у Негославцима

УСКЛОПУ обележавања Дана Општине Негославци те храмовне и месне славе – Велике Госпојине (28. август) у том месту надомак Вуковара, 24. августа је одржан концерт популарне српске фолк певачице Вики Миљковић

Вики у акцији

вић и младе музичке звезде НЕРМИНА ХАНЦИЋА, победника регионалног музичког такмичења 'Звезде Гранда' 2022. године. Концерт је организовало Веће српске националне мањине Општине Негославци и према њиховој процени присуствовало му је готово 1200 људи. Председница Већа Биљана Пејић изразила је задовољство великим одазивом на концерт, који је имао и хуманитарну црту, с обзиром да се прикупљао добровољни прилог за лечење петнаестогодишњег Милоша Видовића из Боботе, који се већ две године лечи од саркома зделице.

— Иако ово није био хуманитарни концерт, с обзиром на велики број посетилаца и њихов интерес, то је била прилика да сви који желе, према властитим могућностима, помогну младом Милошу у наставку лечења – рекла је Пејићева, наводећи да је прикупљен износ од готово девет хиљада евра. Говорећи о забавном карактеру догађаја, навела је да традиција прославе кирбаја годинама изумире у селима, те да је основни циљ био, после 30 година организовати један овакав му-

зички догађај. Вики Миљковић, која је на музичкој сцени већ 32 године, захвалила се организаторима на гостопримству.

— Презадовољна сам пријемом домаћина. То су људи жељни музике и песме, који ме гледају путем малих екрана као део жирија у популарној забавно-музичкој емисији 'Звезде Гранда' или прате моје песме и мој досадашњи рад – рекла је популарна Вики. Организацију концерта у Негославцима помогли су Општина Негославци, Заједничко веће општина из Вуковара, Српско народно веће из Загреба, Удружење жена Негославчанке и Српско културно друштво Просвјета, подбор Негославци.

■ Сенка Недељковић

Традиција на вашару

У организацији Удружења НУРА из Острова и тамошњег културно-уметничког друштва организован је 3. Етно вашар

УЦИЉУ очувања старинских обичаја, традиције и културне аутономије Срба на истоку Хрватске, у Острову је 7. септембра одржан трећи по реду Етно вашар. Организатори су, као и у претходна два издања, били Удружење жена НУРА и тамошњи куд Острово. Била је то прилика да се и ове године у малом месту Вуковарско-сремске жупаније окупе представници удружења, која у својим програмским активностима негује културу и традицију Срба тог краја.

— У сарадњи са седам сродних удружења из околних места, на стадиону малих спортова поставили смо штандове, на којима су учесници Вашара изложили све оно што представља део наше богате традиције, од старинских предмета, оних ручно рађених, до старинских колача, рађених према традиционалној рецептури – рекла је председница Нуре ТИХАНА МАНОЈЛОВИЋ. Уз споменуто, програм је употпуњен фолклорно-му-

зичким садржајем који је био намењен најмлађим посетиоцима. Иако је Етно вашар, првенствено изложбеног карактера, председница куд Острово СНЕЖАНА ЈОВАНОВИЋ нагласила је да увек буде нешто намењено продаји.

— То су неки ручно рађени предмети, које израђују махом представнице женских удружења. На тај начин, продајом за симболичне износе, удружења обезбеде бар део средстава, која су утрошила за набавку репроматеријала – рекла је Јовановићева. Додала је да је Вашар из године у годину посећенији, те да се после сваког реализованог, труде направити анализу, како би идући био још боље организован, у складу са афинитетима посетилаца. Свечаности отворења манифестације присуствовао је заменик вуковарско-сремског жупана, СРЂАН ЈЕРЕМИЋ, који се реферисао на значај оваквих догађаја за српску заједницу.

— Управо оваква окупљања чувају од заборава културни идентитет Срба на овим просторима. Иако је мало село, Острово може да се похвали бројним реализованим манифестацијама овакве врсте – рекао је Јеремић и нагласио да је Вуковарско-сремска жупанија од почетка пружила помоћ у финансијском смислу. Уз Вуковарско-сремску жупанију, манифестацију су помогли и Заједничко веће општина, Општине Маркушица, у чијем је саставу насеље Острово те СДСС.

■ С. Н.

Борово добило мурал

Уз бројне слике, на ликовној колонији у Борову место је добило и први мурал – петла

КУД Бранислав Нушић из Борово и ове године окупио је велики број уметника у оквиру 33. Међународне ликовне колоније, која је у Борову одржана од 6. до 8. септембра. Овогодишње издање колоније угостило

Окупљање у Негославцима

Петео на зиду у Борову

је бројне сликаре, како са ширег боровског подручја, тако и оне који су дошли из Апатина, Сомбора и Београда. Двадесет година у континуитету у Борово долази сликарка ВЕРА НЕДИН из Новог Милошева што је сврстава у ветеранке учешћа на колонији.

— Имам обичај да бројим, да рачунам, па ме интересовало, с обзиром да имам каталог за сваку годину, колико сам слика урадила овде и колико их је остало у Борову. Дошла сам до импозантног броја од стотину десет слика. Технике су акварел и уље на платну, моје омиљене — испричала је уметница. Од мотива су се ове године издвојили само место, Дунав, те поједини верски објекти. За разлику од Вере, Љиљана Давић из Борова први пут је учествовала у раду колоније.

— Радимо у красном амбијенту, у једној опуштеној и пријатној атмосфери. Радим техником акрилног излевања на платно, а слике буду предивне. То је техника где се користе акрилне боје уз различите медије и силиконе, излевају се на платно и крајњи ефекат је фантастичан — испричала је о својим радовима Давићева. Своје учешће на колонији имали су и млади, талентовани сликари, попут ВАЊЕ НИКИЋ, ученице вуковарске Гимназије. Говорећи о дводневном раду уметника, председник куд-а Бранислав Нушић РАДО БОСИЋ нагласио је да су ове године на колонији настала 52 уметничка дела.

— За месец дана они ће бити изложени у простору наше галерије, а након тога ће моћи да их погледају сви они који су поштоваоци ликовне уметности — рекао је Босић. Подршку је и ове године пружила Општина Борово, чији је начелник, ЗОРАН БАЋАНОВИЋ изразио задовољство што се велики број сликара сваке године одазива на колонију а то је, како је додао, показатељ да сви они раде у пријатном амбијенту добродошлице. Специфичност овогодишње колоније у Борову била је та, да је, осим стварања слика на платну, уметник НЕНАД СТОЈКОВ из Београда у овом месту насликао први мурал, на зиду боровске Просвјете и куд-а.

— Мотив је једна аустро-угарска кућа, с обзиром да су моји из Баната, а овде су куће сличне, тако да сам осликао кућицу и петла. Петео је симбол снаге и иначе заштитни знак мојих слика — рекао је Станков, који иначе осликава барокне иконе, слике пејсажа, банатске мотиве и животиње, а у последње време је посвећен осликавању мурала.

■ С. Н.

Ин мемори- ам: Тонћи Барановић (1929. – 2024.)

Осим спортске каријере, сплитски антифашист и партизан оставио је значајан траг у педагошком раду

У 95. години живота умро је Антун Тонћи БАРАНОВИЋ, једно од познатих имена сплитског ногомета, педагог, али прије свега антифашист

искрених увјерења. Или како је сам својевремено говорио: 'Био сам партизан, па балуњер, па профешур...'

Као нећаку легендарног ногометаша Хајдука, прерано преминулог ИВАНА РАДОВНИКОВИЋА — ТЕЖОРА, дјечачки сан био му је да игра за тај клуб чији је првотимац и постао након Другог свјетског рата. Године 1940. уписује Мушку реалну гимназију, у којој дочекује рат. Због талијанске репресије, из породичних разлога 1942. одлази у партизане да би се по коначном ослобођењу Сплита вратио у тај град и наставио школовање. Ногометну каријеру почео је у Радничком ногометном клубу Сплит, да би послије заиграо за Хајдукову момчад која је 1948. под тренером ЛУКОМ КАЛИТЕРНОМ постала први ногометни јуниорски првак Народне Републике Хрватске. Оиграо је 22 утакмице уз један погодак, а 1953. се, слиједећи Калитерну враћа у клуб Сплит и за њих игра до 1957. године кад је због фаула од ногометне легенде ВУЈАДИНА БОШКОВА, на утакмици Сплит — Војводина тешко повриједио кољено. Због тога, играчку наставља тренерском каријером јер је завршио и Високу школу за физичку културу, али тренерски посао због поновне повреде кољена завршава 1965.

Паралелно с ногометом, Барановић се школовао на Вишој школи — одсек математике, па је 1957. положио стручни испит за звање наставника. Дипломирао је 1975. године на Факултету индустријске педагогије и стекао звање професора индустријске педагогије. Тако је поред своје играчке и тренерске каријере, Тонћи Барановић оставио значајан траг у педагошком раду у којем је провео преко тридесет и пет година, радећи као професор математике и физике у Основној школи у Солину и ОШ Добри, Средњој обртничкој школи, Центру за одгој и образовање те просвјетно педагошкој служби Заједнице опћина Сплит, а онда и Министарству просвјете РХ, да би 1991. отишао у пензију.

Једна од ствари која је доста утјецала на њега било је и дугогодишње пријатељство са ЗДЕНКОМ ДУПЛАНЧИЋЕМ од првог разреда основне школе. Како је Дупланчић као борац Прве пролетерске бригаде своју послужбину каријеру наставио у Београду, тако је и Барановић често путовао у Београд гдје је у друштву пријатеља прославио и свој, како се испоставило, задњи рођендан.

Барановић је, између осталог и због свог антифашизма, носилац бројних признања и награда, при чему га је хрватска предсједница КОЛИНДА ГРАВАР КИТАРОВИЋ одликовала орденом Реда Стјепана Радића. Награду Жупаније сплитско-далматинске за животно дјело добио је 2022., а годину дана касније и награду Града Сплита. Сахрањен је 30. августа на сплитском гробљу Ловринац, а од породице, родбине и пријатеља, од њега су се опростили чланови ХНК Хајдук и Друштва пријатеља НК Сплит.

■ Н. Ј.

Тонћи Барановић (Фото: Миранда Цикотић/PIXSELL)

Stogodnjak (755)

13. 9. – 20. 9. 1924: више од 30 посланика потписало је оптужницу против бившег министра саобраћаја Велизара Јанковића. Посланици га засад оптужују за четири кривична дјела: да је 20. липња 1923. основао акционарско друштво Putnik и преко њега, уз suglasnost svoga pomoćnika Avramovića, prodavao željezničke karte, uz proviziju od tri do pet posto. U godinu dana društvo je zaradilo oko sedam milijuna dinara i za toliku svotu oštetilo državnu blagajnu. Janković je zatim optužen za otkup željeznice Ristovac – Đevdelija – Bitolj, prekršivši tako 549. član ugovora o miru i 17. član Zakona o rukovanju neprijateljskom imovinom. Ta željeznica je trebala biti sekvestrirana i imala je pripasti državi. Janković je za nju platio 107 milijuna francuskih franaka, ali državnog novca, iako je stvarno koštala 42 milijuna franaka. Slično je postupio i kod otkupa željezničke pruge Solun-Đevdelija, olakšavši državnu blagajnu za oko 20 milijuna francuskih franaka. Učinio je to iako nije postojalo nikakvo pisano jamstvo da će Grčka na to pristati. I na kraju, poslanici su ga optužili da je sklopio štetne ugovore za popravak željezničkih vagona: umjesto da su popravci obavljani u državnim radionicama, Janković ih je, po višestruko većim cijenama, davao na popravak privatnim radionicama.

* zagrebačke Novosti objavljuju zanimljivo pismo iz Požege koje su redakciji uputili učenici ivb. razreda tamošnje škole. Pismo glasi: 'U listu 'Hrvat' od 1. kolovoza ove godine izišao je članak pod naslovom 'Čime se truje mladež u školi' u kojem je oklevetan naš gospodin učitelj Živojin Jovanović. U tom se članku kaže da je gospodin učitelj neprijatelj Hrvatima i katolicima i da ovima ne dozvoljava da mole u školi, već redovno mole samo pravoslavci i evangelici, a katolici mole tek kadgod, iz milosti. Ako neko dijete pozdravi u zabuni s 'hvaljen Isus' odmah bude kažnjeno šibom po ruci ili istjerano iz razreda na igralište. Dalje se kaže da nam je gospodin učitelj govorio ovako: 'Nema Isusa u presvetom oltarskom sakramentu. Hostija ništa ne vrijedi, jer popovi ne mogu napraviti svetu hostiju. Popovi peku na šparhetu hostiju. Možete godinu dana moliti u crkvi, Bog vas neće uslišati i oprostiti grijeh.' Mi, dolje potpisani učenici ivb. razreda izjavljujemo da sve to nije istina i da je onaj, koji je to napisao za našeg gospodina učitelja, zao čovjek. Naš gospodin učitelj voli sve podjednako: Hrvate kao i Srbe, Srbe kao i Nijemce, a Nijemce kao i Mađare, katolike kao pravoslavne, a pravoslavne kao evangelike. U školi nas je gospodin učitelj učio da su Srbi, Hrvati i Slovenci braća, iako nisu iste vjere. Jedne vjere su Talijani i Hrvati, ali nisu braća, jedne su vjere Srbi i Grci, ali nisu braća. Srbi, Hrvati i Slovenci nisu jedne vjere, ali su ipak braća, jer imaju isti jezik...' stoji u pismu kojeg je, imenom i prezimenom, potpisalo 29 požeških učenika.

■ Đorđe Ličina

ALEKSANDAR MATKOVIĆ Klupko autoritarizma i zelene tranzicije počelo je da se odmotava

Rio Tinto je postao simbol uticaja stranih korporacija na srpsko društvo, koji je inače zaista ogroman, a za to su zaslužni Aleksandar Vučić i ceo SNS. Ovo je bukvalno priča o jednoj kompaniji i jednom vladaru koji su se ujedinili protiv stanovništva svoje zemlje i bojim se da to ne postane primer i za druge zemlje širom Evrope

ALEKSANDAR MATKOVIĆ znanstveni je suradnik pri Institutu ekonomskih nauka u Beogradu i član stranke Zeleno-levi front. Aktivan je u pokretu koji se bori protiv plana rudarenja litija multinacionalne korporacije Rio Tinto. U listu Danas 11. kolovoza objavio je otvoreno pismo povodom 'pretvaranja Srbije u rudarsku koloniju'. Otad konstantno dobiva prijetnje, ali je unatoč tome bio jedan od govornika na protestu koji je u Beogradu održan 1. rujna.

U tekstu u Danasu demontirate tezu vlasti da će rudarenje litija Srbiji donijeti goleme ekonomske koristi. Rekli ste mi da vas je iznenadilo da je takav 'suhoparan' tekst izazvao tako nasilnu reakciju države. Što mislite, zašto se to ipak dogodilo? Tekst sam napisao tako da pokazuje 'suve' podatke jer je to najjači argument. Na osnovu podataka Narodne banke Srbije u poslednjih deset godina pokazalo se da je u Srbiji došlo do eksplozije stranih investicija u rudarski sektor upravo onda kada je vlada rekla da je Rio Tintov projekat otkazan. No ne samo da projekat nije bio otkazan nego su se uplate u ovaj sektor povećale šest puta i dostigle svoj istorijski vrhunac, a za preko 50 posto uplata bio je zaslužan upravo Rio Tinto. Iz toga je jasno da je jaz između reči i dela postao apsolutno protivrečan i

da je potrebno objašnjenje i kompanije i vlade. Stavio sam to u okvir kolonizacije kao centralne teme jer je upravo to ono što je skoro svaki građanin osetio na svojoj koži. Naime, svaki četvrti građanin Srbije radi za neku stranu korporaciju i možda je i to razlog zašto je ova priča toliko rezonovala u javnosti. Rio Tinto je postao simbol uticaja stranih korporacija na srpsko društvo, koji je inače zaista ogroman, a za to su zaslužni ALEKSANDAR VUČIĆ i ceo SNS. Njihova ekonomska politika prema stranim investitorima je zapravo ključna tačka jer nas je upravo ona i stavila u položaj periferije kroz gašenje domaćih preduzeća, privatizaciju banaka i servilnog odnosa prema stranim korporacijama. Ako se nastavi ta naša politika subvencionisanja stranih investitora, poklanjanja zemlje i plaćanja plata naših radnika umesto da to rade strane kompanije koje ih zapošljavaju, to će Srbiju doslovno gurnuti u položaj apsolutne zavisnosti od jedne kompanije. Moj tekst je izašao uoči masovnih protesta upravo protiv jednog takvog pristupa koji većina građana vidi u Rio Tintu i to nakon posete njemačkog kancelara OLAFa SCHOLZA Srbiji i potpisivanja ugovora sa kompanijama kao što su Mercedes, InoBat, Stellantis i druge. Mislim da je vlast tada izgubila strpljenje i započela talas nasilja u kojem je targetiranje aktivista i naučnika počelo da poprima oblike sistematizovanog nasilja.

Stvarnost 'ekonomskog tigra'

Možete li u kratkim crtama iznijeti argumentaciju za svoju tezu da građani Srbije ne samo da neće imati koristi od projekta litija kao što to tvrde vlasti, već da je on štetan na različite načine?

Pre svega, podaci pokazuju da se uprkos šestostrukom porastu stranih investicija u rudarstvo životni standard Srbije nije podigao. To je centralna teza. Takođe, pokazao sam da količina ekstrakcije domaćih resursa skače zahvaljujući pojačanom rudarenju, da se sve više i više tona materijala kopa i da se uz to desio i porast rudarskog otpada za 150 posto, od čega je čak 90 posto opasan, biološki aktivan otpad, a da to sve nije dovelo ni do kakvog magičnog poboljšanja života u zemlji. Zapravo, većina otpada u Srbiji dolazi od rudarenja, uglavnom bakra, i svaki put kada dođe do ekspanzije kapaciteta, to se odmah vidi i na uticaju na životnu sredinu i ljude. Istovremeno nas čini zavisnima od fluktuacija cena na evropskom tržištu, dok nam Vučić priča da živimo u 'ekonomskom tigru'. Isto je i sa proizvodnjom čelika u Smederevu i generalno u našoj krupnoj industriji. Zato sam i postavio pitanje kakav je uticaj stranih investicija na naš BDP generalno jer se ispostavlja da strane investicije ne doprinose

onoliko koliko to Vučić voli da ističe. Drugim rečima, zbog te mahnite politike naših vlasti da se dodvore stranom kapitalu, Srbija zapravo stagnira i već neko vreme postaje zavisna od stranih kompanija. To se vidi i po tome što je naša vlada 2021. pokušala da promeni zakon o eksproprijaciji kako bi država mogla da vam uzme kuću bez objašnjenja i time omogući Rio Tintu da prosto uzme zemlju u Gornjim Nedeljicama. Drugim rečima, naša vlast je počela još i da menja sopstvene zakone na štetu lokalnog stanovništva kako bi neka strana kompanija lakše dobila zemljište. Ekstraktivizam ovakve brzine zahteva izmenu zakona i zato je zelena tranzicija opasna ako se radi na ovakav način na koji Vučić to radi u ime Evrope. U toj priči svaka strana sila može da radi šta hoće na srpskoj strani zelene tranzicije dokle god joj Vučić daje zeleno svetlo i subvencije u zamenu za zapošljavanje partijskih podanika. Ovo je bukvalno priča o jednoj kompaniji i jednom vladaru koji su se ujedinili protiv stanovništva svoje zemlje i bojim se da to ne postane primer i za druge zemlje širom Evrope.

Koja je, u unutarnjopolitičkom i u geopolitičkom smislu, važnost rudarenja u Srbiji za Vučićevu vlast, što mu sve ova politika omogućava u smislu konsolidacije vlasti? Pre svega da postane deo evropskog lanca proizvodnje električnih automobila u nadi da će

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forumu

NOVOSTI
HOBOCIJA
#1291, petak 13. 9. 2024.

DUNJA MATIĆ Treba znati odabrati svoje bitke

Živimo u svijetu koji doslovce gori, ekološki, ekonomski, politički, duševno. Ali tim više osjećam potrebu za djelovanjem, samo treba znati procijeniti gdje i kako čovjek može biti koristan. S tim u vezi je i trud. Nije pitanje samo koliko se trudimo, već kako se trudimo

ODRASLA sam u Splitu 90-ih, u obitelji koja je i nakon raspada Jugoslavije zadržala svoja ljevičarska uvjerenja, piše DUNJA MATIĆ u jednom od poglavlja nedavno objavljene zbirke eseja 'Previše truda: Eseji o rodu, radu i rasporedima'. Zbirka je to u kojoj Matić, autorica koja iza sebe ima još jednu zbirku kratkih priča i dva romana, preispituje stavove koje nam usađuje dominantna kultura, ali i poziva na dijalog. Dunja Matić živi u Rijeci gdje je diplomirala na Odsjeku za kulturalne studije na kojemu danas radi kao asistentica na trima kolegijima, a trenutno pohađa Interdisciplinarni doktorski program humanističkih i društvenih znanosti u Ljubljani.

Kada ste tek počeli predavati, govorili su vam da se previše trudite. U novoj zbirci navodite da trud dobiva status nepotrebnog, pretjeranog i smiješnog – 'trud kao blesava predstava'. Trudite li se još uvijek 'previše' i zašto trudu nerijetko pridajemo negativne konotacije?

Može zvučati i pohvalno kada kažemo da se netko 'previše trudi' oko svog posla, ali sve ono čega ima previše ukazuje na probleme, rane i upale. Ponekad mi je teško razlučiti dobru radnu etiku i profesionalnu odgovornost od radoholičarstva, nesigurnosti i nedostatka samopouzdanja. Moj rad je dugo bio, sigurno još uvijek je, svojevrsna štaka, ako ne i eskapizam. Sigurno postoje uzbudljiviji eskapizmi od toga, ali ovaj je moj i borim se s njim, trudim se ne truditi previše, jer to znači (samo) izrabljivanje, narušavanje psihičkog i fizičkog zdravlja i može imati kontraefekt. Još uvijek učim kako postići zdrav balans.

I ne bih rekla da se trudu pripisuju strogo negativne konotacije, iako je istina da se na ovim prostorima on često promatra s podsmjehom. Vidi budale koja još nije shvatila da se ništa ne isplati. Tom sam fenomenu posvetila značajan dio ove zbirke. Bavila sam se njime zato što me brine, rastužuje, čitam ga kao znak predaje. Vidim da živimo u svijetu koji doslovce gori, ekološki, ekonomski, politički, duševno. Ali tim više osjećam potrebu za djelovanjem, samo treba znati odabrati svoje bitke, procijeniti gdje i kako čovjek može biti koristan. S tim u vezi je i trud. Nije pitanje samo koliko se trudimo, već kako se trudimo, kako raspoložemo svojim znanjem, vremenom i energijom.

Ne čeznem za superjunacima

Vječita je predrasuda da su filozofski fakulteti rasadnici nepotrebnog teoretiziranja neiskoristivog u praksi. Nakon što ste taj fakultet završili, a prije no što ste na njemu počeli predavati, radili ste i kao dadilja i kućna pomoćnica o čemu pišete kao periodu u kojemu se nešto u vama slomilo u odnosu ka kulturalnim studijima i akademiji. Što se dogodilo i zbog čega ste se ipak vratili akademiji? Dogodilo se ono što se dogodi svim romantičnim odnosima: prošao je medeni mjesec. Život me izbacio iz studentske čahurice, potaknuo da sagledam

taj studiji iz druge perspektive i to je bilo važno za moj osobni i profesionalni razvoj. S tog drugog mjesta mogla sam vidjeti probleme i propuste, kao što su nepristupačnost akademskog jezika, možda neosvijesteni elitizam, nedostatak svjetonazorske fleksibilnosti, zastarjelost literature. Ljubav zbog tih problema nije pukla. Vratila sam se jer mi se pružila prilika, jer sam to jako željela, jer vjerujem da su znanja koja se tamo nude vrijedna, i još uvijek sam sretna i zahvalna što na takvom mjestu mogu raditi. Nedostaje nam aktualnija i raznovrsnija literatura, više istraživanja, više prakse.

Imamo li danas išta od teorije bez prakse? Ipak su kulturalni studiji definirani svojim političkim djelovanjem, zbog čega pišete da studentice i studenti trebaju, osim teoretiziranja, otići u svijet, možda čistiti ulice ili slagati stolice, ili barem razgovarati s ljudima koji to čine...

Teorija i praksa nisu međusobno isključive kategorije. Upoznavanje s teorijskim radovima, napor koji je potreban da se ovlada zahtjevnim misaonim konstrukcijama, jezičnim formulacijama, idejama, sve to hrani i gradi um i, dugoročno gledamo, može imati praktične posljedice. Na primjer, studenti i studentice kulturalnih studija, dobro potkovani teorijom, mogu osmišljavati kvalitetne kulturno-umjetničke programe, raditi na razvoju boljih kulturnih politika. Vrijeme provedeno nad knjigom sve je samo ne bačeno, čak i ako posljedice tog rada ne vidimo odmah. A danas živimo u vremenu u kojem sve mora biti vidljivo odmah. Teorija je i u tom pogledu važna, jer nas uči strpljenju i posvećenosti. Međutim, ako zapnemo u tom 'bablu', ako smo izolirani od drugačijih oblika života i rada, ako izgubimo kontakt s konkretnim, praktičnim i svakodnevnim, nećemo znati kako to znanje podijeliti s drugima, primijeniti ga u praksi, zaboravit ćemo govoriti 'običnim' jezikom i malo tko će, osim nas samih, razumjeti 'čemu služimo'. Mi im, nažalost, nećemo znati objasniti.

S teorijom treba biti oprezna i u jednom drugom pogledu. Naime, mnogi su kanonski tekstovi koji se obrađuju na kulturalnim studijima nastali u speci-

Vrijeme provedeno nad knjigom sve je samo ne bačeno, čak i ako posljedice tog rada ne vidimo odmah. A danas živimo u vremenu u kojem sve mora biti vidljivo odmah. Teorija je i u tom pogledu važna, jer nas uči strpljenju i posvećenosti

Rad u kulturi i umjetnosti, pogotovo u organizacijama civilnog društva, obilježen je projektivnim, potplaćenim i nestabilnim poslovima koji rezultiraju ekonomskom nestabilnošću i 'burn-outovima'

fičnom vremenu i prostoru, u određenim društvenim okolnostima koje su drugačije od naših. Na primjer, za tu je struku važno znati kako su pripadnici Frankfurtske škole proučavali i pisali o popularnoj kulturi svog vremena, ali teško ćemo tu analizu moći potpuno preslikati na današnje vrijeme i današnju popularnu kulturu. Ili na tehnologiju, ili na rad ili na bilo koji drugi fenomen. Prečesto stvarnost koju promatramo pokušavamo ugurati u već postojeće teorijske okvire, umjesto da proučavamo ono što se u toj stvarnosti zbiva kako bismo na temelju toga o njoj razvijali teorije. Zbog toga, nije problem u teoriji kao takvoj, nego u tome kako je koristimo i razvijamo, osvježavamo li je dovoljno, izlazimo li na teren, istražujemo li ono što se događa ovdje i sada. I kako to komuniciramo.

U epizodama iz djetinjstva dječake opisujete kao 'opuštene', isto kao i muške antijunake iz romana. Klimava vam je njihova marginalnost jer se pitate kakvo je to odstupanje od književne konvencije ako uvijek izgleda isto, kao pijani, razočarani i pasivni muškarac...

'Dječaci su opušteni' nije zaključna teza nego početna predrasuda, osobni dojam koji sam pokušala istražiti. Istražujući tu predrasudu, ispod površinskog sloja 'opuštenosti' otkrivamo društvene i osobne pritiske, razočaranja, otpor prema djelovanju. U tom proučavanju pomogla mi je i književnost ovih prostora i njezini 'luzeri' koji su često glavni likovi. To je zanimljiv paradoks: marginalac koji postaje *mainstream*. Pritom, moj prigovor nije upućen antijunaštvu kao takvom. I moj prigovor nije prigovor koliko pitanje: možemo li se s tim likom luzera malo poigrati? Možemo li istražiti njegove dimenzije, razbucati postojeće predodžbe? *Misery porna* imamo dovoljno. Ne čeznem za superjunacima, samo za složenijim i raznovrsnijim portretima ljudskog stanja.

Inkluzivnost kao imperativ

Ističete da književnost poznaje i pasivne žene, no da njih nećemo zateći kako razvijaju filozofske teorije da obrane svoju pasivnost. Zašto je tako?

Teško mi je dati odgovor na ovo pitanje, ali ako bih morala odabrati neko objašnjenje onda bi se ono ticalo različitih životnih uvjeta iz kojih proizlaze i različite perspektive, kao i različite umjetničke preokupacije, teme, motivi, likovi. Zamišljajući prosječan ženski život, ne vidim puno prostora za kafansko filozofiranje, utapanje u vlastitim beznađima. Jer imaš stare roditelje o kojima netko treba brinuti i vjerojatno ćeš to biti ti; jer imaš bebu koja te budi i ne znaš uvijek zašto plače; jer dok ta beba plače ti se vraćaš na posao; jer partner ne zna da i on može staviti suđe u mašinu i oprati pod (pročitajte koje god istraživanje o raspodjeli kućanskih poslova); jer će netko drugi nešto napraviti sporo i pogrešno, a ti ćeš brže i bolje; jer, da skratim, nemaš vremena za vlastiti *weltschmerz*. Možda takav *weltschmerz* nije u tvom 'nasljeđu'. I kad smo kod nasljeđa, koliko takvih portreta ženske patnje poznajete? Ima ih, trenutno mi pada na pamet očit primjer, 'Moja godina odmora i opuštanja' OTTESSE MOSHFEGH, ali takvih primjera je malo.

S druge strane, zapadna je kultura od neutješno nesretnog, nerijetko pijanog ili drogiranog, iznimno inteligentnog, ali duboko izgubljenog, rastrojenog i razočaranog muškarca umjetnika (pisca, pjesnika, slikara, glazbenika...) napravila romantičnu figuru patnička, neku vrstu posrnutog seksi Isusa s kojim suosjećamo, kojeg želimo, ali nikada ne uspijevamo spasiti. O tome zašto bi trebalo raskrstiti s figurom izmučenog umjetnika pisala sam u eseju 'Sreća koja posramljuje'.

Ženske likove naveliko promovirane u književnosti i popularnoj kulturi, poput serije 'The Queen's Gambit' i filma 'Blonde' karakterizira autodestruktivnost koja se fetišizira. Fetišizira li se na isti način i uspjeh kao rezultat patnje i iscrpnog truda?

Apsolutno. Samo što je fetišizacija uspjeha češće rezervirana za filmove i serije, pogotovo američke, oni su se izvježbali u tom pričanju priča o naporu koji (se) nagrađuje. Na našim područjima uspjeh se rijetko romansirava, a nije bome ni filmičan. I tako se vraćamo na početak ovog intervjua i jednu od važnijih tema zbirke: prevlast pesimizma.

Osim rodu i radu, posebnu pažnju u ovoj zbirci pridajete i rasporedima, navodite kako u njih trpamo nove zadatke i govorimo: 'Evo, samo još ovo.' Čini li vam se pak da svjesnost o burnoutu polako mijenja tu sustavno usađenu obzirnost ka drugima zbog koje gubimo obzir ka sebi?

Da. Mora tako biti. To je funkcija razgovora o problemu, da se on učini vidljivim, prepozna i prihvati, a potom postepeno i raspetlja. Samo što to raspetljavanje dugo traje i pritom isprobavamo cijeli niz loših rješenja. Na primjer prebrzo odustajanje: od obaveza, odgovornosti, poslova, karijera, ambicija, snova.

Kada govorimo o rasporedima, vaš je dobrim dijelom ispunjen pisanjem doktorskog rada na temu inkluzivnosti, odnosno inkluzivnosti kulture? Već se puno istraživalo i pisalo o lošim radnim uvjetima u kulturi i umjetnosti,

pogotovo u organizacijama civilnog društva. Taj je rad obilježen projektnim, potplaćenim i nestabilnim poslovima koji rezultiraju ekonomskom nestabilnošću i *burnoutovima*. Zašto se onda na takve poslove odlučujemo? Iz ljubavi, vjere da je to što radimo važno, zato što želimo poticati društvene promjene, širiti pozitivne vrijednosti, raditi za zajednicu. Međutim, istraživanja također pokazuju da šira zajednica taj rad ne prepoznaje, da se na kulturnim i umjetničkim programima pojavljuju 'uvijek isti ljudi'. Pa kako te pozitivne promjene možemo širiti ako one cirkuliraju uvijek u istim krugovima? S druge strane, riječ inkluzivnost postala je *buzzword*, neizostavna stavka natječaja na koje prijavljujemo svoje programe. Pa čak i sada kada je inkluzivnost postala imperativ, nije ju lako postići. Zato što se radi o promjenama koje se postižu postepeno. Zato što je rad u kulturi, iako debelo potplaćen, i dalje obilježen ekskluzivnošću, uvjetovan ekonomskim, socijalnim i kulturnim kapitalom i nedostupan, kako određenom dijelu publike, tako i određenom dijelu potencijalnih radnika i radnika koji takvim interesima nisu

imali pristup ili si ne mogu priuštiti da prvih nekoliko godina prakse odraduju volonterski, dakle besplatno. Za to što i kada se želimo otvoriti, uključiti, promijeniti, za to nam i dalje nedostaju adekvatni uvjeti: vještine, znanja, sredstva i vrijeme.

Inkluzija, otvaranje prostora umjetnosti i kulture, nedvojbena je društvena vrijednost. Kultura i umjetnost oplemenjuju, odgajaju nas i obrazuju, šire vidike, mijenjaju perspektive, čine nevidljivo vidljivim, postavljaju važna, a često prevedena pitanja, pružaju dobar osjećaj i kao takve trebaju biti dostupne apsolutno svima. Pokušaj da se to područje djelovanja proširi izrazito je pozitivan fenomen, ali i fenomen koji zahtjeva korjenite systemske promjene. Nadam se da će istraživanje koje sam provela i doktorat koji tek trebam napisati biti koristan dokument, još jedan kotačić u tom mehanizmu. Zbog toga ovom prilikom želim zahvaliti svim radnicima i radnicama koji su sa mnom razgovarali, podijelili svoja iskustva i znanja, misli, osjećaje i vrijeme, a posebno sjajnom timu okupljenom oko inicijative Kultura svima, koji s nevjerojatnim entuzijaz-

mom radi na ovim važnim društvenim promjenama.

Eto. Pa me i drugi put pitajte da vam kažem nešto o doktoratu...

Idejama treba vremena da zažive

Onaj stari sram zvan 'što će selo reći' suprotstavljate egzibicionizmu, ogoljavanju u kojem pronalazite smisao jer nam može objasniti odakle polazimo i zašto nešto doživljavamo ili osjećamo. Zbog čega se ne ogolijevate 'refleksno', na društvenim mrežama, već 'refleksivno', odnosno u djelima poput ove zbirke?

Prvo, zato što sam spora, a komunikacija na društvenim mrežama je brza. Prva misao, reakcija, formulacija, nikada nije ona s kojom sam zadovoljna, volim da se stvari slegnu. Dok ja smislim što želim reći, proš' o voz. Drugo, ne osjećam se sigurno tamo. Društvene mreže donijele su neke načelno ok promjene: mogu nam brzo

Nada je kao i vjera: nađeš je jer ti treba. Na osobnoj razini, nalazim je u povlasticama koje uživam i koje nastojim iskoristiti za nešto dobro. Nalazim je u izvorima užitka, kreativnosti i znanja, u ljubavi

prenijeti informacije (premda je pitanje koje i kakve), povezati nas, potaknuti žive rasprave o temama koje bi možda prošle ispod radara, mogu djelovati demokratično i uključiti glasove onih koji nemaju drugi pristup javnom prostoru. Međutim, kao što znamo, imaju i puno loših obilježja. Na primjer, sigurni od izravnog susreta s drugima zaboravljamo biti obzirni, dopuštamo da u raspravama iz nas izbije ono najgore i ne vidimo posljedice svojih riječi.

U jednom od eseja dotičete se Andreja Nikolaidisa i njegovog povezivanja inteligencije s pesimizmom. Iako je ta poveznica nedokazana, u folkloru je neoboriva – kako objasniti da biti optimističan i nadati se nije manje inteligentno? I, naposljetku, što vama daje nadu?

Ne znam može li se to objasniti. Ta mi rasprava zvuči kao razbacivanje statističkim podacima o opadanju gladi, bolesti, ratova i nasilja na makro skali. Ali što znači ta makro skala čovjeku koji pati u svom mikro svemiru? Baš ništa. Svijet će dati razloge za nadu i vjerojatno još više razloga za beznade i taj raspored razloga nije ni ravnomjran ni pravedan. Nada je kao i vjera: nađeš je jer ti treba. Na osobnoj razini, nalazim je u povlasticama koje uživam i koje nastojim iskoristiti za nešto dobro. Nalazim je u izvorima užitka, kreativnosti i znanja, oni su mi srećom dostupni. Nalazim je u ljubavi. Na društvenoj razini, nadu mi daju naponi uloženi u izgradnju otvorenijeg, obzirnijeg i solidarnijeg društva. Nedavno sam u jednom članku pročitala da 21. stoljeće nije ništa bolje ni empatičnije prema ljudima i s tim se ne mogu složiti. Idejama treba vremena da se razviju i zažive, taj razvoj nije pravocrtan, patit će od propusta, nuditi nova rješenja koja će stvoriti i nove probleme. Ta ambivalentnost zbunjuje, nerijetko i frustrira. Više nego ikada inzistiramo na obzirnosti i nježnosti, a jedan pogled na našu komunikaciju (pogotovo na društvenim mrežama) otkriva nam strvinare, male krvožedne zvijeri koje su odvratne jedne prema drugima. Odjednom su nam puna usta empatije, a vidimo da svijet nije preko noći postao empatičnije mjesto. Naravno da nije. Ali ja gledam u ta puna usta, slušam te razgovore i znam da je taj glas razgovor početak djelovanja. Nadu pronalazim u svakoj prilici da u takvim promjenama sudjelujem. ●

Planine djece Adamove

Zatekla sam se s mišlju da će ovo sve zvučati kao zapis nostalgичnog orijentofila, ali neka, možda to i jesam. Jer nigdje čovjek ne pronade toliko duha, borbenosti i želje za životom koliko na ovakvim mjestima, ovdje, kako kaže anatolska pjesma, 'u zemlji hrabrih ljudi, gdje ljubavnici ispisuju legende u planinama'

Mi nemamo prijatelja ni neprijatelja, samo interese', izjavio je svojedobno Nobelovac i državni tajnik SAD-a HENRY KISSINGER, saževši time lajtmotiv i povijest vanjsko-političkih odnosa SAD-a, ali i uljuđene međunarodne zajednice koja osim vazala i bivših kolonija ne broji ni deset 'samostalnih' država. Ovdje, iznad turskih planinskih lanaca i anatolijske visoravni vrijedi jedno drugo načelo. 'Mi nemamo drugih prijatelja osim planina', kaže poznata kurdska izreka, opjevana i u refrenu benda Grup Yorum: 'Ako te zateknu loša vremena, dragi, dođi u planine / One će te štititi, neće te izdati'. Možda nema prikladnijeg mjesta za promatranje razlika između zapadnjačkog i istočnjačkog pristupa životu upriličenom u srazu između svakodnevice političkih elita i naroda, od ovog ovdje, gdje ih planine razdvajaju.

Anatolska visoravan i planine su kroz povijest bile dom ne samo Kurdima koje su vlasti – zatirući im identitet – zvale 'planinskim Turcima', već i Armencima, Alevitima, Čerkezima, Romima, hereticima... Ne znam koliko je to politički (ne)korektno u 2024. godini, no na letu iznad turskih planina u misli su mi došle upravo teorije iz raznih članaka i istraživanja s područja geografske psihologije: planinski narodi snažno drže do svoje autonomije, skloniji su riskantnom ponašanju kako bi opstali, otvoreniji su iskustvima, samodostatni, emocionalno stabilniji od prosjeka populacije... Svojehlavi i nepokoreni. Nije poziv u planine za bezveze.

Ispod oblaka i između masiva nazire se mjestašce Sadak, antičkog imena Satala. Prolaznik bi mogao pomisliti da je zalutao u zapušteno mjestašce u BiH da nema pokoje tirkizno-bijele kućice. Danas tirkiznu boju asociramo s Grčkom i iranskim džamijama, ali sama riječ tirkizno dolazi od stare francuske riječi za tursko – jer se upravo iz Osmanskog Carstva mineral koji

poznajemo kao tirkiz uvezio u Europu. Tamo gdje bi kod nas bili rasuti stećci po polju, ovdje stoje kameni stupovi i lukovi ukazujući da je tu davno bio akvadukt. Ipak, najvažniji arheološki nalaz je Afroditina iz Satala, glava božice iz helenističkog perioda. Danas se nalazi u Britanskom muzeju, zahvaljujući rimskom dileru antikviteta iz 19. stoljeća, ALESSANDRU CASTELLANIJU. Klijenti njegove obitelji bili su, među ostalima, muzej Louvre i NAPOLEON III – unatoč sumnjama da su neki nalazi bili lažnjaci ili da su ih švercali potkupljujući carinike.

Dok više od 200.000 artefakata s područja današnje Turske još stoji izloženo u inozemstvu, a kradljivci s detektorima pustoše nalazišta po Mediteranu i prodaju ih na eBayu, stav zapada prema domovinama tih spomenika prokazala je arheologinja DOROTHY KING kada je, govoreći o Elginovom mramoru uzetom iz Partenona izjavila: 'Ne možemo uopće ni pomišljati da im ga vratimo dok se ne nauče brinuti o onome što već imaju. Da znate majku koja zlostavlja svoje dijete, ne biste joj dali da posvoji drugo.' Mezopotamija je kolijevka civilizacije, Grčka demokracije, a zapad je kolijevka starog gesla: 'finders – keepers, losers – weepers'. 'Slijepi su oči koje ne plaču gledajući svete predmete ukradene engleskim rukama', pisao je LORD BYRON. Čini se da će anatolijski bogovi još dugo živjeti u 'groznoj sjevernoj klimi koju mrže'.

Mnogo je etničkih i vjerskih točkica na mapi Anatolije. Armenska Katedrala Svetog Križa na otoku Akdamar s oštećenjima od metaka, ostaci velebnog dvorca u Bitlisu koji svjedoče stoljetnom Kurdskom emiratu kao i pjesme koje su ostale iza njegovih kurdskih spisatelja, planina Ararat čiji su bijeli vrhovi pomiješani s oblacima poput šlaga, a na kojoj se po predaji nasukala Noina arka nakon potopa. Upravo će Noini potomci kasnije dizati Babilonsku kulu u nebesa, a Bog će ih kazniti pomiješavši im jezike – uzrokujući tako sukobe među dojučerašnjom braćom. Abrahamske vjere pune su priča o prokletstvima zavađene braće – kao da su i same prokletstvo, a ne lekcija. Iz provincije Sivas dolazi poznati narodni pjesnik AŞIK VEYSEL. 'Kurdi i Turci, svi smo djeca Adamova' i 'Sve svete knjige su vrijedne, koja li je sramota diskriminirati i omalovažavati tuđe', govorio je ovaj slijepac koji je svijet vidio bolje od mnogih spram zdravih očiju. Kao da je i sam promatrao zemlju s visina gdje se gubi buka bespotrebnih svađa. Svi postaju jedno i ostaju samo spokojna tišina oblaka i ljepota veličanstvenih planina obasjanih suncem.

Prema jugu i Mezopotamiji gradovi se spuštaju s planinskih visina prema sirijskoj visoravni koju promatraju porredani uz tursko-sirijsku granicu, a koja će se potom naglo obrušiti u Mediteransko more od regije Hatay pa sve do Gaze. Putopis iz zraka sada je bogatiji za opipljiva sjećanja od prije par godina kada smo boravili na samom jugoistoku Turske, u regiji između Eufrata i Tigrisa, odakle se rađa 'plodni polumjesec' – slavna Mezopotamija i Levant.

Počelo je u Sanliurfi ili Veličanstvenoj Urfi. Grad je to 'zelenog zlata', tj. pistačija kojem su podigli spomenik, ljudi koji mačkama iznose kuhanu piletinu u vrećicama, vozača autobusa koji drže sta-

Mardin – dječak zagledan u daljinu (Foto: Lidija Čulo)

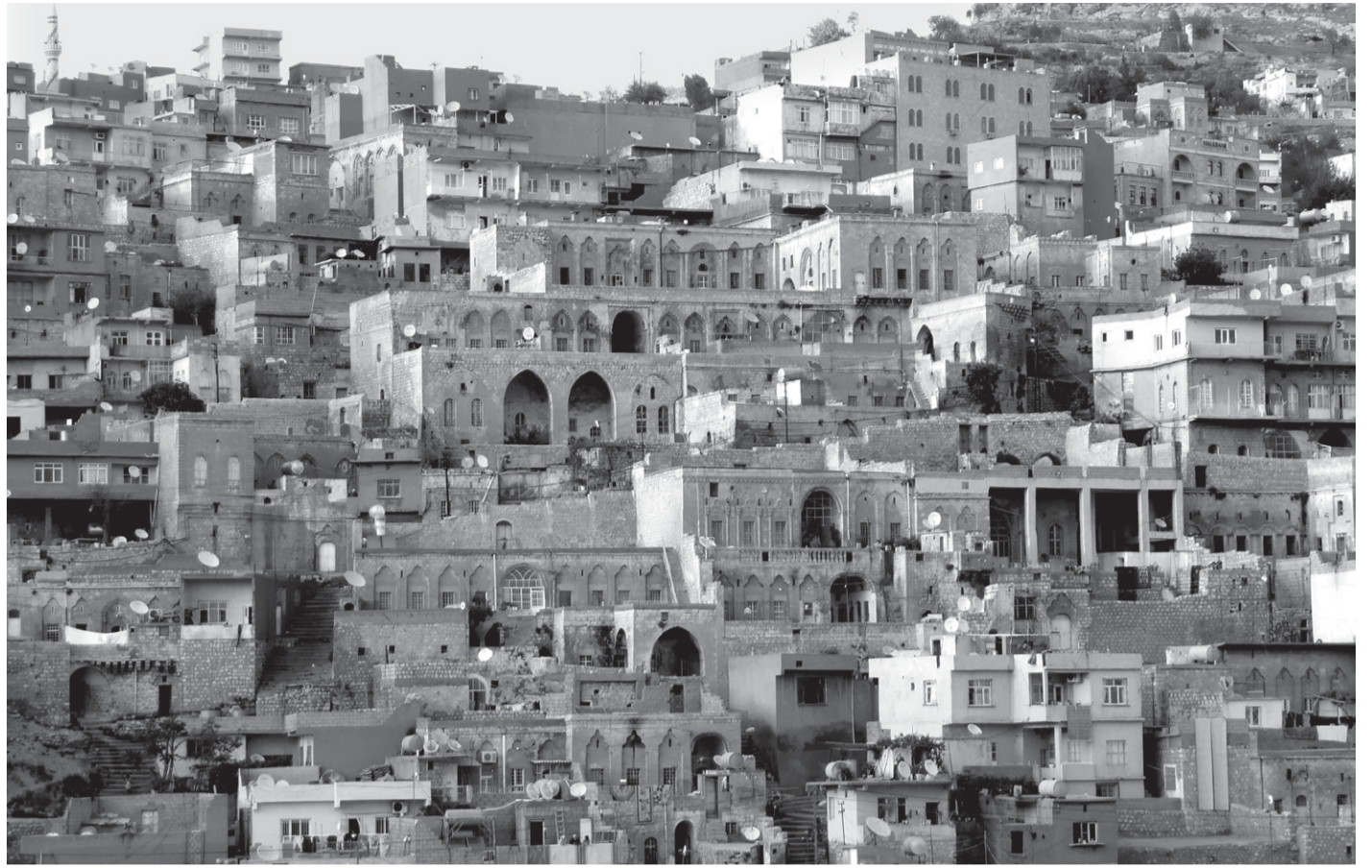
Kraj Sanliurfe leže 'kamenita brda', tzv. Taş Tepeler. Riječ je o skupini od 12 arheoloških nalazišta, među kojima je najpoznatiji Göbekli tepe – 'nulta točka u povijesti čovječanstva'

klenu čašu čaja kraj volana, pečatnjaka na debelim i dlakavim prstima, dućana kao iz devedesetih sa starim barbikama i kasetama s čijih se omota smiješe brkati Turčini, komplimentata da imaš oči lijepe kao magarac, grad u kojem smo kraj potoka čaja jedva uspijevali pronaći ono što zovemo turskom kavom. Lakše smo pronašli čak i alkohol, tursku rakiju koja se pije s vodom i poprima izgled razrijeđenog mlijeka. Kažu da je ATATURK znao potegnuti i pola litre ovog 'mlijeka lavova' dnevno, uz rumelijske pjesme – nastale u osmansko doba na Balkanu – koje su ga pogađale u srce. U svijetu koji postaje sve uniformniji i sterilniji, Sanliurfa je došla kao nostalgični deja vu iz djetinjstva.

Kraj Sanliurfe leže 'kamenita brda', tzv. Taş Tepeler. Riječ je o skupini od 12 arheoloških nalazišta, među kojima je najpoznatiji Göbekli tepe – 'nulta točka u povijesti čovječanstva'. Masivni vapnenački spomenici, teški i po desetak tona, tisućljeća su proveli šutke ukopani u brda pod zemljom, kao da su čekali da posložimo puzzle povijesti i onda se otkriju poremetivši sve što smo mislili da znamo. Stariji od Stonehengea i od neolitske revolucije, ovi hramovi su možda i prvi u povijesti čovječanstva – podignuti i potom zakopani u zemlju onda kada su nomadi krenuli dalje. Time su ih nesvjesno sakrili i zaštitili od kolonijalističkih ruku, pa sada stoje ovdje gdje i pripadaju – pod zvjezdanim nebom, na brdu koje gleda u beskrajnu crvenu zemlju, masline i Siriju.

TURSKO-SIRIJSKA granica nekada je bila živahni mravinjak koji svjetluca kao tisuće dragih kamena u noći, zbog čega je obližnji grad Mardin dobio nadimak Ogrlica Regije. Obitelji s obje strane išle su preko granice u šoping, na izlete u veličanstvene gradove mrtvih, u druženja popraćena šarenilom seoskih vašara – piknicima na dekama, šećernim vatama i balonima, starim Mercedesima iz čijih se gepeka mogu kupiti kazete, torbe, igračke... Fizička granica je bila samo dosadna formalnost, pričaju lokalci dok se s tugom prisjećaju prošlih vremena.

Kada je zakuhan rat u Siriji, dojučerašnji prijatelji, susjedi i rodbina postali su izbjeglice – iako sami stanovnici turskih gradova izbjegavaju koristiti taj izraz za ljude koje smatraju braćom i sestrama. Gradovi poput Mardina, Sanliurfe i Gaziantepa našli su se na prvoj liniji i otvorili im vrata bez okolišanja.

Gaziantep je jednom prilikom u svega 24 sata prihvatio čak 200.000 izbjeglica. Mardin je na padinama podno dvorca na stijeni okupio šarenilo sa svih strana – Arape, Turke, Kurde, muslimane, kršćane, pravoslavce... Hodajući ulicama grada vidjeli smo džamije i halal restorane smještene kraj vinarija u čijim je izlozima stajao ogroman portret Isusa Krista, kao da poručuje vinoljupcima: 'Ne brinite, uz vas sam.'

Tek što su započeli novi život, pred zoru 6. veljače 2023. potres magnitude 7.8 s epicentrom u Gaziantepu pogodio je Tursku i Siriju. Bio je to jedan od najjačih potresa u zabilježenoj povijesti regije. Poginulo je više od 60 tisuća ljudi, ozlijeđeno više od 120 tisuća, a oko 1,5 milijuna njih ostalo je bez domova. Ratne izbjeglice koje su pronašle spas u turskim gradovima sada su sudjelovale u pomaganju tisućama novih koje su pristigle nakon što su izgubile domove. 'Kada je počeo rat u Siriji, došli smo u Gaziantep i Mardin. Ljudi su nas primili i pomogli nam. Sada je na nama red da pomognemo drugima', izjavila je jedna Sirijka tih dana za televiziju.

Strpljenje koje prihvaća da je ovo samo trenutak u vječnosti i životu

tisućljetne civilizacije, podsjeća na riječi turskog arheologa OZANA koji nam je objašnjavao stoljetne simbole urezane u kamene kuće: 'Ovdje nema kutova. Sve je božanstveno, sve je krug, sve se vraća i sve je vječno. Tako su razmišljali i oni koji su ovdje stoljećima pokapali svoje

Na zidiću u stijenama Mardina, jedan dječak je sjedio zagledan prema granici sa Sirijom. Sutra će zapadni mediji i političari za njega i ostale govoriti kako se samo žele dočepati Europe i putovnice

Mardin je dobio nadimak Ogrlica Regije (Foto: Nevit Dilmen/Wikimedia)

mrtve.' Koliko je bio sretan kad je čuo da su spomenici u kamenitim brdima kod Sanliurfe izašli iz potresa gotovo neokrnuti, kao nekim čudom (pa čuda ipak postoje), 'još jednom pobijedivši sve'.

Na zidiću u stijenama Mardina, jedan dječak je sjedio zagledan prema granici sa Sirijom. Sutra će zapadni mediji i političari za njega i ostale govoriti kako se samo žele dočepati Europe i putovnice. To jest istina za dio njih, u legitimnoj borbi za život. No uvelike je to narcisoidni stav zapada na koji se s gnušanjem osvrnuo onaj Kolumbijac u 'Narcosima' kad je rekao: 'Vi mislite da svi patimo za Amerikom'. U Palestini sam vidjela velike željezne ključeve okačene na zidovima privremenih domova. Zvali su ih 'ključevima povratka' i bili su podsjetnik na domove koji ih čekaju da im se vrate. Slične sam vidjela i ovdje, vjerojatno im je simbolika ista. Zapad to ne razumije jer postoje samo interesi.

Zatekla sam se s mišlju da će ovo sve zvučati kao zapis nostalgičnog orijentofila, ali neka, možda to i jesam. Jer nigdje čovjek ne pronađe toliko duha, borbenosti i želje za životom koliko na ovakvim mjestima, od ljudi kojima život ne ostavlja vremena za očajavanje, za koje je predaja luksuz koji si ne mogu priuštiti, ovdje, kako kaže anatolska pjesma, 'u zemlji hrabrih ljudi, gdje ljubavnici ispisuju legende u planinama'. I ovaj dječak sjedio je leđima okrenut zapadu, zagledan u svoju zemlju. Kao mnogi, prisjeća se boljih dana, ili čeka one koji tek dolaze. U regiji kojom od pamtivijeka teku rijeke života i cvatu crne ruže, stara proročanstva govore o skrivenim zlatnim planinama koje će se tek otkriti, a ljubav prema podneblju koje unosi konfuziju u glavama onih koji bi htjeli da je svijet uniformiran kao ravnalom po njihovim mjerilima, sročena je u izreci: 'Kada bi sve bio zapad, gdje bi sunce izlazilo?' ●

Taş Tepeler – arheološka nalazišta (Foto: Ministarstvo kulture Turske)

Важно је бити Ката

Школа за друштвено-политички развој жена 'Ката' добила је име по предсједници АФЖ-а Кати Пејновић. 'Важно је бити Ката, бити истрајна, тежити умрежавању са осталим женама и бити подршка другима', каже Радмила Куга, једна од актуалних полазница школе

Родна равноправност, жене на тржишту рада, насиље над женама, побачај, репродуктивно здравље, праксе солидарности, жене и миграције, менструално сиromaштво, жене у политици и ратне трауме неке су од тема с којима су се сусреле полазнице друге генерације Школе за друштвено-политички развој жена 'Ката'.

Српски демократски форум 'Кату' је покренуо 2022. године, а добила је назив по кати пејновић, Личанки заслужној за подизање оружаног устанка против усташа, јединој женској вијећници авној-а 1942. у Бихаћу, потпредсједници Сабора нр Хрватске и предсједници Антифашистичког фронта жена Југославије, која је за народну хероину проглашена 1968. Баш те године рођена је једна од полазница актуалне генерације 'Кате'. Ради се о радмили куги, наставници српског језика и културе по моделу Ц, која се с сдф-овом школом намијењеном женама сусрела прије више од годину дана. Млада колегиница Јована Рашета, као тадашња полазница позвала ју је као гошћу на модул 'Кате' који је одржан у Личком Петровом Селу. Одмах јој се допао начин рада и организација сусрета, као и пратеће дружење полазница.

— Толико је ведрине и спонтаности у тим дружењима и повезивању, као и актуелних тема које се разматрају. Умрежавање би требало бити континуирано и стално афирмирано. Најбоља реклама оваквих пројеката које проводи на пример сдф су саме жене, полазнице, које ће позитивна искуства пренијети прије свега женама у својим срединама, али и шире. Свакој жени, без обзира на године, степен образовања или било какве друге индивидуалне карактеристике, препоручила бих да се укључи у овакве и сличне пројекте и едукације. Суштински свака жена свој положај у било којој, а нарочито у мањинској заједници, може унапредити кроз своје образовање – говори Радмила Куга.

Радмила се прије 23 године вратила из Београда у родни Доњи Лапац, а сада неуморно ради на повећању капацитета и знања, како својих, тако и људи у њеној близини. Тако се и 'Ката' укљопила у њене интересне сфере. Сматра како је бити јака и равноправна жена, припадница мањинске заједнице и становница руралног краја, 'једнако тешко као измислити струју'.

Полазнице на излету у Барањи

— Жене морају радити на свом самопоуздању и свему оном што му користи и доприноси. Кад ме неко дискриминише по било ком основу, трудим се бити још боља и још јача. Не дозволим да ме то спутава или фрустрира превише, инстинктивно одговарам на то већим ангажманом. Јасно ми је да је свако тко се према другом лоше понаша, заправо кукавица. Зато је важно бити Ката, бити истрајна, тежити умрежавању са осталим женама, прихватати различитости, али и бити подршка и мотивација онима којима је у овом тренутку најпотребнија – говори Радмила те додаје да је за сваког члана заједнице важно да буде активан у мјери у којој може бити, за жене нарочито.

Тежина терета организованог насиља 1990-их је најчешће прешућена, а често и негирана, особито када се ради о искуству рата из мањинске перспективе. Чији год да је тај терет, требало би га дијелити на што већи број људи тако да га буде све мање по глави становнице/ка. Дијељење тог терета дакако не иде без отварања сигурног простора унутар којег је могућ разговор о властитом искуству. Прилику да упозна полазнице 'Кате' имала је и Анета Владимиров из Одјела за културу Српског народног вијећа, мировна активисткиња и пјесникиња која је на једном од модула заједно са Јасмином Мујкић одржала радионицу на тему 'Антиратно наслеђе'.

— Иако се ради о болним мјестима, у која најчешће мало тко жели дирати, на 'Кати' је тај режим сигурности и повјерења досегнут. И доиста је за већину полазница било важно

да једне другима изговарају имена жена које су, како у рату тако и у миру, утабале пут којим оне данас корачају. Колегица Јасмина Мујкић и ја смо осјећале привилегију тог дијељења и биле веома захвалне на могућности да будемо дијелом тог снажног женског кружока – говори Анета Владимиров.

У 2023. години сдф је завршио са организацијом своје прве 'Кате'. У оквиру шест едукативних модула, 30-ак жена добило је увид у важна друштвена, политичка и феминистичка питања. Ове године одазвало се 35 жена, од којих је 25 изабрано за полазнице друге генерације. Интересантно је да се полазнице прве и друге генерације имају прилику често дружити на заједничким модулима и предавањима, јер је важно оснаживати жене из мањинске заједнице.

— У савременом друштву улога жене, посебно оне образоване и јаке, постаје све значајнија, не само у урбаним срединама, већ и у руралним заједни-

Радмила Куга

цама гдје њихов допринос може бити пресудан за напредак заједнице. Ипак, постоје бројни изазови с којима се сусрећу овакве жене, посебно када се њихова снага и одлучност доживљавају као пријетња. Овакви ставови најчешће долазе од стране оних који се осјећају угрожено, било из личне несигурности или страха од промјена које снажна женска фигура може донијети. У стварности, управо су јаки мушкарци ти који цијене и желе уз себе јаку жену, јер само заједно могу превазићи све препреке и успјешно градити заједничку будућност – говори Радмила Куга.

Свака од нас или већина нас носи у себи и социјализацијске патријархалне моделе управљања женским тијелом и животом, али једнако тако и неумољиву потребу да пропитује те моделе и у солидарној заједници 'Ката' потражи мјеру равнотеже за себе и свој живот.

— Стравичне је преломе на својој кожи и кожи своје дјеце Ката Пејновић изнова састављала разумијевајући, најприје инстинктивно, а потом и јасно политички, да је солидарност једна од најважнијих саставница отпора. Кушње на којима је она калила своје срце су дакако повијесно специфичне и имају своје законитости, али у начелу мало којој жени није доступна таква врста знања о издржљивости. Нажалост, често заборављамо да нема дуготрајног отпора без властите отпорности, као и то да су срећа, радост и одмор такођер дио пакета отпора спрам отуђеног сустава тржишних механизма и старих капиталистичких структура које, између осталог, жене подмлађују било праксама жртвовања било подчињавањем терору строго дефиниране женске љепоте – говори Анета Владимиров те додаје да на 'Кати' жене имају прилику 'учити једне од других и саме од себе и на свим овим пољима подсјетити се што све морају учинити за себе на том дугом путу чињења другима'.

Комуникација и јавни наступ, представљање српских организације у рх, мањински активизам у локалној заједници, писање пројеката, употребит ће наредне модуле, а жене са подручја Јагодњака, Бјеловара, Ердута, Вуковара, Загреба, Ријеке, Бенковца, Карина, Грабовца, Обровца, Книна, Слатине, Новог Сада, Копривнице, Доњег Лапца, Топуског и Плашког би-рају да знају зашто је важно бити Ката. ●

VRZINO KOLO

Ljutite se pametno

PIŠE Marija Andrijašević

Ljutite se, ali pametno! Ciljano. I to je vještina koju treba savladati. I ovo govorim vama, nama, koje smo nešto napustile, ne da bismo se tome vratile, nego da bismo to razorile i ponovno izgradile

Ovog sam proljeća dobila poziv Odisejeva utočišta za Thessalian Poetry Festival u Grčkoj krajem kolovoza i onda manje-više, u organizaciji svakodnevnice, zaboravila na njega. Prva stvar koja mi je pala na pamet kod godišnjeg je da ću ga čitavog provesti u Dalmaciji, i tu sam panično počela guglati Santorini ili neko takvo otočje u agencijskom aranžmanu, jer mi je neki glasić u glavi cijuknio: Znaš da se nećeš odmoriti. I druga stvar koja mi je pala na pamet je da je moja najdugovječnija drugarica tamo išla na ekskurziju kad smo bile srednjoškolke i da njezin povratak pamtim kao da se dogodio jutros. Nije se sa jednodnevnog putovanja vratila s krpom, lavandom i maslinama, nego s rakijom i dva bićerinića. Rakiju smo načele u onim betonskim sjenicama ispod Grafičke škole u Splitu, mjestu gdje je često ordinirao policajac poznat pod nadimkom Kenny Rogers, a jednom je i nas legitimirao, nas par srednjoškolke koje smo otamo, kao da smo našle savršeno mjesto za čarku, ispućavale želje u svemir.

Grčka mi se u tom trenutku učinila kao mjesto na kojem moram biti, mjesto koje moram, iz ovog ili onog razloga jednom – nadoknaditi.

Zašto moramo u Dalmaciju, vrisnula sam r. dok smo se pakirale. Ajmo u Grčku, ajmo bilo di, samo ne u Dalmaciju. Ne da mi se više u te familijarne situacije, ne-da-mi-se.

Nemamo para, smireno mi je rekla R. i kad nemaš para to znači da nemaš ni izbora.

Kad sam pogledala aranžmane, i tih sad zbog inflacije pišljivih 600 eura za tjedan dana u last-minute aranžmanu, nama je u puta dva organizaciji, i to bilo nedostižno. Dalmacija je, di god smo naumile, imala besplatan smještaj, jer je bio naš. Didovina, čačevina, materina.

Zašto sam prokleta ovako, zavapim. Zašto radim za tri miseca unazad, a ne za tri miseca unaprid? Zato ne mogu zamisliti budućnost. Eto zašto! I zašto, o zašto, nemam neki *generational wealth* i zakladicu pa da s time mogu bilo di?

Ali imaš *generational wealth*, samo ko ti je kriv što je tebi to vlaška, sažeto uzvratiti R. i doda – hehe, a meni se u glavi odmah ukaže kuća bez krova i zemlja iz koje raste kamenje.

Vrisnem u sebi i sjetim se, zbog neke sulude ideje da pogledam u kalendar (ne bih inače nikad), da krajem mjeseca ipak idem u Grčku, na festival poezije, i da će biti nešto od tog posjeta, ovako ili onako. Samo prvo treba otkazati smještaj koji sam bukirala za krive datume i koji mi je naplaćen, bukirati novi i probati vratiti pare. Vrisnem opet. To se sve, uz nešto živaca, riješilo.

Dalmacija, neka je znam *romantizirati*, neka je znam prigrliti kako ona mene nikad neće, neka joj radim usluge koje ona meni nikad nije i neće, zna biti okrutno mjesto. I kad o njoj mislim, mislim kao o ringu u kojem se sama boksam, i udaram u prazno, tupim u prazno, i kad znojna i izubijana od praznog zraka sjedam u svoj kut, čujem samo šuti i trpi, i to me još više razjari.

Kao jedan postariji gospodin koji uplaćuje zadnje rate posmrtno pripomoći, koji mi je prišao negdje u nekom praznom prostoru na D33, ničim izazvan (to ničim izazvan je macerat mizoginije) i šapnuo na uho u redu za blagajnu bolesnoću od koje ću čitav dućan na 30 sekundi dignuti na noge. Blagajnica se brzo pokazala saveznicom, i rekla: Svakakvih vam bolesnika ima. Ali ovaj moj bolesnik, taj oko didovine, čačevine, materine, taj koji mi je ostao u nasljeđe, taj mi je praćkom u oko. Jer se moram bakćati s transgeneracijskim svime, ne samo traumom, nego i osjećajem za lijepo, humano, ženstveno, i ta polja na kojima se borim, to bi idealno trebale biti uzorane njive u koje, svojim nogama, bužam rupe za krumpire, a ne ideje za nove ženske glave. Ljuta sam, i ta me ljutnja drži i danas. Jedan torcidaš kojeg znam čitava života i kojem nije strana bila upotreba šake i kratak fitilj, kad mu sve ovo ispričam i kažem kako me ponekad i osjećaji otpora, mržnje, prijezira

gurnu naprijed i podsjetite di sam, kako se osjećam, kaže mi da ne bi to nikad za mene rekao, da se previše ljutim, da ne može vjerovati kako se brzo ražestim, i da se malo smirim. Pa historijo, ironijo!

Ali ne treba se smiriti, ne treba *normalizirati*, treba bit i ljut i pogan povremeno, ravnoteže radi. Neka se čini da ne priliči! Neka ni ne priliči. Ima hartije za ispisati nova pravila, bog zna. I ovo ne pišem Torcidi, nego ženama.

Prije puta za Grčku znam da mi je veliki problem što nisam sjela i prevela nove pjesme na engleski i da će mi čitanje starih možda biti problem, jer su odraz. U tom mi trenutku već štošta sjeda na prsa. Jer u trenucima očaja imam dojam da književnost, ne, ne može spasiti svijet, ne, objavljivati poeziju je kao baciti iverak u talionicu, i da, Marija, što će ti ideali kad znaš kako kolo vrti. Jedan konkretni sukob s dalmatinskom materom koja kuću pretvara u prostor dominacije nad sredinom i tako upravlja vlastitom slikom sebe, potpuno me katapultira u ne-vrijeme. Opet sam ljuta, i opet se odmor pretvara u ono što ne želim: lekciju. Da, bili su teški životi. Da, nije bilo para. Da, nije bilo izbora. Da, čaće su bili budale. Da, babe su bile grozne. Da, didovi su bili dobri ko krov, ali teške ruke... I odjednom se ne kupam u moru, nego u bazenu stereotipa koji su jedno veliko transgeneracijsko go*no koje mi se u mlakom moru skoro zabije u bradu. Fuj!

Dalmacija meni nikad neće biti destinacija. Dalmacija će mi uvijek biti *learning opportunity*, ali ponekad stvarno više ne treba forsirati školovanje. Tako R. i ja izmijenimo par brzih pogleda i znamo što je sljedeće: pakiramo kofere i idemo drugoj dalmatinskoj materi.

UGRČKOJ me tijekom čitanja pjesama nešto počinje gušiti, pa na pozornici osjećam kako riječi ne izgovaram između izdaha, nego između srka-nja zraka. Ono što mi uđe u pluća, ne izlazi, nego se spušta u želudac i crijeva. Čitava pjesma je bolna agonija. Poslije se čujem na videu, i sve je naizgled dobro, ali ja znam da je u meni sve zbijeno. Do kraja putovanja, a proputovali smo lijep komad na relaciji Solun – Larisa – Karitsa – Trikala, s jako dobrom trupom pjesnika i u krajoliku takvom da ti srce u njemu tuče nekim svojim ritmom, sve mi je zbijeno u nogama. Natečene su, bole me, i osjećam da sam se odavno ukopala i ne radim ništa, nego naprosto odolijevam, i da ovo što vidim ne varim, nego trpim, i da ljutnja pomaže, ali nije jedina remedija. I kao i svaka, kad je previše koristiš, okrene se protiv tebe.

Ljutite se, ali pametno! Ciljano. I to je vještina koju treba savladati. I ovo govorim vama, nama, koje smo nešto napustile, ne da bismo se tome vratile, nego da bismo to razorile i ponovno izgradile.

I onda mi, u nekoj izmaglici, pride jedna od grčkih pjesnikinja i na uho šapne nešto o mojim pjesmama i sebi, što u svijetu bezgraničnih vaga, sve u meni vrati u neku ravnotežu. Macerat pjesničke službe, rekla bih. Tu mi se, a bio je dovoljan stvarno samo jedan trenutak, perspektiva stvarno precvika, pa mi se opet čini da književnost ne da može spasiti svijet, da može izgraditi čitav jedan novi.

Kako mi glavu mori daleko u našim satovima odavno namješteno zagrebačko vrijeme, zaboravljam reći R. da sam ipak nešto svladala i da mi je Grčka nešto nadoknadila (iako vjerujem da i ona ima neku svoju dalmaciju, malo d). Pa joj pišem ovdje u tekstu.

Nije vlaška moj *generational wealth*, nego pjesme, priče, ideje i ženska borba! Njiva će mi uvijek dobro doći, ali tamo ću uvijek, zbog ovih prije mene, prvo posaditi pokondirenu tikvu, pa onda možda i neku biljčicu.

Hehe. ●

ДВОКОРАК НАПРИЈЕД Феминистки- ња и шампион

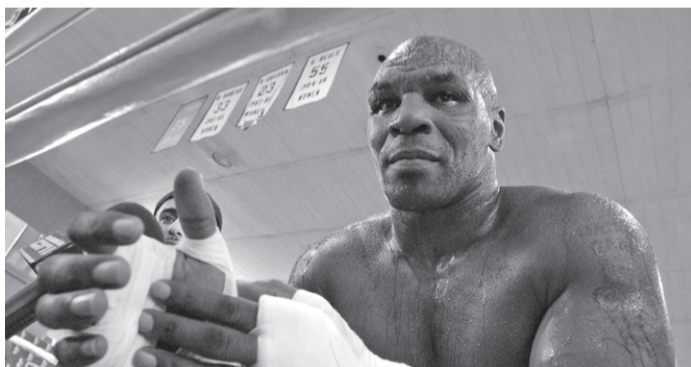
пише Ивана Периф

АМЕРИЧКА књижевница Тони Морисон 70-их је водила битке са шампионом мохамедом Алијем уређујући његову прву биографију. Друга велика америчка књижевница 20. стољећа, и такођер црнкиња, Џун Џордан, 90-их је у паклени ринг ушла с другим великим боксачким шампионом, такођер црнцем, мајком Тајсоном. Године 1992. Тајсон је осуђен због силовања и у затвору служио казну сљедеће три године.

Џордан, цијењена феминисткиња, пјесникиња и новинарка, посветила му је тада есеј насловљен 'Реквијем за шампиона' (објављен у збирци 'Неки од нас нису умрли: Нови и изабрани есеји'). Есеј је то кроз који се мучно пробијати, јер се Џордан подједнако бритко хвата и силованих и силоватеља, и времена и простора у којем се силовања догађају. Апсолутно подржава кажњавање Тајсона и не доводи у сумњу његову кривицу, али истовремено жели да америчка јавност схвати да је Тајсонова одговорност тек почетак приче о правди и правичнијем систему. Џордан тако пише: 'Ја сам црна. И Мајк Тајсон је црн. И ниједно од нас никада не би требало побједити ни у чему осим у борби између нас двоје. И ако погледате натписе у медијима, ако погледате извјештаје с хитних пријема болница, можда ћете и повјеровати да збиља не успијевамо направити ништа више од онога што су за нас одредили наши непријатељи.'

Друштво с онима што је Тајсон направио итекако има везе, па Џордан наставља: 'Је ли итко икад Тајсону рекао да разговара другачије с дјевојком? Гдје је то могао научити? Од америчког сенатора теда кенедија? Од звијезде-редактора романа поланског? Од звијезде Ајс Кјуба? Од Џорџа Буша у Панами? Од Буша и паувела у Перзијском заљеву? Од ратних хероја који су се вратили након што су избомбардирани све што се дало избомбардирати у градовима пуним цивила у Ирану и поносни и сретни прогласили како је 'све што им сада треба – жена?' Или од милијуна Американаца који би, да могу, платили надреалне своје новца да гледају како нетко попут Тајсона избија мозак некога другог?'

Џордан констатира да ће се силовања у америчком друштву догађати докле год се инсистира искључиво на индивидуалној одговорности, докле год је однос према силовању као да се оно догађа у вакууму, неовисно о расизму, о патријархату, о класи. Комплексност на коју нас тјера у промишљању није ни апологетска ни езотерична, али јест 'поштен залог' оно о чему Џордан пише разматрати на разини политичко-организацијске примјене. Џордан вели – нећу никада бранити Тајсона (а браниле су га 90-их неке друге црне феминисткиње), али нећу бранити ни оне који се одушевљено тапшају док је у затвору, као да све то (више) није њихова ствар. Феминизам је напросто стални посао, на сто фронта.

Mike Tyson (Foto: Douliery Olivier AVACA/PIXSELL)

Пред крај есеја Џордан наводи што је све, осим кажњавања Тајсона, за њу питање и предмет борбе: 'Тајсону је дан избор између насиља и насиља: насиља пораза или насиља побједи. Тко би му платио да ради на ревитализацији страћара у којима је живио или да обнавља мостове? Тко би му платио да учи о чињеницама наше заједничке повијести? Тко би му платио да сади, узгаја и брине о биљкама? И тко ће писати и тко ће свирати пјесме које би рекле Тајсону како да прича с дјевојком, с другим људским бићем? Што је Америка била спремна вољети у Тајсону? Или било којем другом црном мушкарцу? Тајсонова четврт и моја четврт постале су исте, бојиште без побједа. И он је ондје пао. И ја се не могу радовати.'

То је дух Џун Џордан, дух многим тежак јер никад није од предаха и тапшања. Нема радовања, само рад даље. ●

ГОРСКИ КОТАО

ПИШЕ ВАЛЕНТИНА ВУКАДИНОВИЋ

Бакина пита од јабука

ЈЕДАН од колача који се у мојој обитељи радо једе је пита од јабука. Комбинација прхког тијеста, јабука и цимета је неодољива, а ако су јабуке домаће, готово и не треба стављати шећер у пуњење. Пита од јабука је класик, има пуно верзија, а мени најдража је управо ова с прхким тијестом. У прхка тијеста увијек стављам маст или маслац те оштро брашно или пола-пола, оштро и глатко. Овај рецепт је баш онај прави, старински и у њему је свињска маст. Због масти је тијесто прхко и топи се у устима. Оно што ми је најтеже је дочекати да се охлади прије резања јер цијела кућа толико мириши да једва дочекам када ће бити готова.

Састојци за тијесто

300 оштрог брашна плус још мало ако је тијесто мекано
130 г масти
3 жлице шећера у праху
прстохват соли
1 жлица киселог врхња
2 жумањка
1 ванилин шећер, онај бурбон је одличан (његу не морате ставити ако не желите)
1 лимун

За надјев

око 600 г нарибаних јабука отприлике 1 кг цијелих (гулим их)
шећера по жељи неколико жлица (ако су јабуке слатке, ни не треба шећера)
цимет
домаћи пекмез (не морате ако не желите)

Припрема

У посуди помијешајте брашно, шећер у праху и маст, смрвите заједно прстима да добијете мрвичасту смјесу. Додајте корицу и сок једног лимуна те остале састојке. Замијесите тијесто, али не би смјели предуго мијесити јер ће вам се маст под топлином руку почети топити. Ја користим кухињски робот па га рукама само довршим. Тијесто би се требало моћи лијепо замијесити, без да пуца и распада се.

Но како је свако брашно другачије, ако вам се почне распадати, додајте још жлицу врхња, јогурта или млијека. Наставите мијесити док не добијете глатко тијесто. Преполовите га на два дијела и замотајте у прозирну фолију. Обавезно га оставите на хладно да одмори пола сата. Јабуке огулите и нарибајте их по жељи, можете пола нарибати на ситно, пола на крупније, можете их насјецкати на плешке, како волите. Ја сам их рибала крупно. Јабуке ставите у цједиљку и оставите 10–15 минута да пусте сок. Када су пустиле сок, мало их још рукама оциједите, али не превише. Јабукама додајте двије жлице шећера, можете им додати и један ванилин шећер и цимет. Зависи како волите, најбоље пробајте смјесу па видите одговара ли вам окус. Пећницу упалите на 180°C и оставите да се грије. Охлађено тијесто извадите из хладњака, један дио тијеста разваљајте на један масни папир, други дио на други. Код ваљања слободно мало побрашните тијесто.

Премјестите једно тијесто заједно с папиром у плех. Уколико ћете радити као баке, тада одмах ставите у загријану пећницу и испеците то прво тијесто до пола. Ја печем све заједно па идем одмах на идући корак. На тијесто ставите надјев, поравнајте, мало стисните. Пребаците оно друго разваљано тијесто помоћу папира, када сте тијесто ставили на питу, лагано одстраните папир за печење. Избоцкајте питу вилицом и вратите је у пећницу да се пече. Када се почне руменити готова је, требат ће јој 30 до 40 минута.

Напомена: Састојци су за тијесто довољно за средњи лим димензија око 28–16 цм или округли калуп за питу промјера 24 цм. Мени се јабуке нису одвајале од тијеста, многим се то дешава, а то можете спријечити тако да прво тијесто лагано премажете пекмезом по жељи у танком слоју па тек онда ставите надјев од јабука. Тада припазите на количину шећера јер је пекмез слadak.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb / petak, 13. 9. 2024.

Nada #066

Društveni magazin

SDF srpski
demokratski
forum

IZDAVAČ
Srpski
demokratski
forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina Colo-
vić, Anja Kožul, Jelena Mirić,
Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladisavljević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJA

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovičeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

mu to dati nekakvu moć u Evropi i time ga održati na vlasti jer on zna da bi ga vrlo lako mogli zameniti ako to ne uradi. Što se tiče unutrašnje politike, Vučić je Srbiju doveo u poljuljano stanje i verovatno će se desiti period neizvesnosti nakon što on ode. Ali SNS je tu i brojnik je – 750 hiljada ljudi pre par godina, sada verovatno skoro milion. On partiju drži na okupu upravo putem zapošljavanja u javnim preduzećima i stranim fabrikama i svako radno mesto znači više prostora za SNS dokle god ta partija ima veze sa poslodavcima. To je model po kojem funkcioniše sprega stranih investicija i SNS-a, a tome služe i subvencije, pogotovo one za radna mesta.

Zašto mislite da je ovaj Rio Tintov projekt primjer onoga što se u literaturi naziva 'tehnološki momentum' i koje su sve moguće posljedice takvog projekta na Srbiju?

Posle preko dve milijarde evra uloženi u Srbiju, Rio Tinto je nestrpljiv da vidi rezultate i zainteresovan da se bori za projekat kako zna i ume, a sudeći po Vučićevom ponašanju, interesi su obostrani. Iako projekat Jadar podrazumeva rudarenje poznatim tehnologijama, taj naš mineral 'jadarit' je jedinstven i zahteva više metoda obrade, odvajanje bora od litijuma i ostalih nusproizvoda i to u gusto naseljenom području, što ga čini unikatnim u svetu. Jednom kada se uhvati 'momentum' u tom investiranju u razvoj ovako specifičnog projekta, interesi će postajati dublji i vući na sebe nove interese oko tog rudnika jer će ljudi postajati sve zavisniji od njega i jer ta investicija nema kamo drugde da ode osim u projekat Jadar, zato što tog minerala nema drugde osim ovde. Ako rudnik proradi, to će ne samo dovesti do veće nejednakosti u prihodima, kao što rudnici inače rade, nego se mogu produbiti i socijalne tenzije koje su već tu, a to onda znači da će angažman represivnog aparata takođe morati da se proširi, čemu već i sada svedočimo.

Uloga EU-a

Smatrate da je u Srbiji na djelu 'apsolutni spoj zelene tranzicije i autoritarizma'. Možete li to elaborirati i reći kako u toj konstelaciji vidite ulogu Evropske unije?

EU pokušava da se odvoji od zavisnosti od kineskog litijuma i u Srbiji vidi slamčicu spasa, a nemačka autoindustrija želi da napokon izađe iz krize i pokušava da se snade u toj zelenoj tranziciji preko električnih vozila na baterije od litijuma, što ih opet upućuje na zemlje bogate litijumom poput Srbije ili Portugala. Zato Zeleni u Nemačkoj podržavaju litijum. EU parlament će u oktobru na sastanku Odbora za kritičke sirovine odlučivati da li će Jadar biti uvršten kao projekat od strateškog značaja, a Scholz je verovatno zbog toga požurio da letos potpiše ugovore sa Srbijom. No i unutar Unije postoje otpori meštana i organizacija, pa čak i u samom Evropskom parlamentu i mislim da je to dobar osnov za dalje. Šta god mislili o Evropskoj uniji, činjenica je da je jedini put napred onaj da se ovaj način upravljanja koji favorizuje korporacije razmontira u zemljama centra, dok će borba periferije postati borba protiv korporativne Evrope u trenutku kada korporacije te periferije počnu da iskorištavaju još više. A čini mi se da je najava toga već tu, u nedavno objavljenom Izveštaju o konkurentnosti EU-a MARIJA DRAGHIJA, gde on izlaže viziju buduće Evropske unije sa spoljnom politikom koja će biti orijentisana na 'resursima bogate zemlje'. Iako je ovo trenutno samo slovo na papiru, Draghi zapravo priča ono što evropski komesari misle. Štaviše, EU zaista utiče i na klimatske i energetske planove perifernih zemalja, od Čilea do Srbije, i to čini

putem trgovinskih ugovora, što znači da je ovaj proces već u toku.

Doživjeli ste ozbiljne prijetnje, i vi i drugi aktivisti, novinari i znanstvenici. O koliko broju ljudi se radi, kakve su metode u pitanju i najvažnije, kakav mislite da će efekat ta represija imati na pokret protiv rudarenja litija?

Procenjuje se da je reč o 60 aktivista koji su targetirani kao pojedinci širom Srbije. Tu broju su izneli organizatori nedavnog protesta iz organizacije Eko straža, kojoj su se ljudi javljali za podršku. Najgori je slučaj ZORANE CRNOJEVIĆ kojoj su antiterorističke jedinice upale u kuću dok je bila u petom mesecu trudnoće samo zato što je bila administrativna Facebook-grupe Aktivizam na kojoj su se delili tekstovi podrške drugim uhapšenim i maltretiranim aktivistima. Neki od mojih prijatelja i poznanika dobijali su pozive telefonom sa pretnjama da će ih baciti u reku, meni su stizale anonimne pretnje preko Telegrama i Facebooka, neke su hapsili, a nekima su se bande pojavljivale pred kućom. U nekim slučajevima radilo se o ljudima koji nisu imali direktne veze sa protestom, što verovatno pokazuje da je vlast u strahu i da ne zna tačno ni ko ni odakle organizuje proteste i da je spremna da ide na sopstvene građane u ime zaštite strane korporacije. Potom je nastao i takozvani Registar ekoloških terorista na

kojem su objavili naše slike, privatne detalje, obrazovanje, gde smo zaposleni. Nekima su objavili i seksualnu orijentaciju. I prodržavni mediji poput Informera objavili su lažne tek-

Iako projekat Jadar podrazumeva rudarenje poznatim tehnologijama, taj naš mineral 'jadarit' je jedinstven i zahteva više metoda obrade, odvajanje bora od litijuma i ostalih nusproizvoda i to u gusto naseljenom području, što ga čini unikatnim u svetu

stove o meni, poput toga da sam trenutno u Splitu, gde se 'brčkam i mrzim Srbiju'. Dakle, vlast odnosno represivni aparat sada ide na nas sa svime što ima. No, generalno postoji uverenje da su ovo potezi očajnika i nadam da će nas to ujediniti u zajedničkoj borbi koja polako prerasta granice Srbije i Balkana. Ako imamo u vidu da su u srcu Volkswagena, u Wolfsburgu, već događaju štrajkovi radnika povodom zatvaranja fabrika u samoj Nemačkoj, uz jasne povike da Volkswagen možda neće preživeti zelenu tranziciju, postaje jasno da je taj lanac autoindustrije, koja je nekada bila simbol 20. veka, polako pred pucanjem. U Italiji već neko vreme štrajkuju radnici GKN-a, koji su čak napravili planove reorijentacije proizvodnje od luksuznih automobila ka solarnim panelima i kargo biciklima kako bi poslali jasnu poruku da radnici mogu uticati na same kompanije. Jer zelena tranzicija, 'ona prava', nije za uski krug bogatih, nego za mase, a ako nije za mase, neće je ni biti. Zato je i ovo što se dešava u Srbiji prekretnica koja mora pokazati da je moguća drugačija zelena tranzicija i da su demokratski odnosi među zemljama njen sastavni deo. To je ono što moramo da čuvamo i mislim da sada različite zemlje i grupe pokazuju da je takva alternativa moguća. U suprotnom nas čeka pakao i u bukvalnom smislu, onom rasta temperature, i u prenesenom značenju, jer je klupko autoritarizma i zelene tranzicije već počelo da se odmotava i od nas zavisi kuda će ići. ■

KULT

URNI

ŠTAB

VIDA

kanal koji vidi ono
što drugi ne žele vidjeti

gledajte
na YouTube
kanalu Vida

Из притвора до мандата

За 3.342 позиције на локалним изборима који ће се у БиХ одржати 6. октобра кандидовало се 26.089 људи. Поред бројних неправилности које нарушавају њихов интегритет, ови избори остат ће упамћени по томе што двојица кандидата изборну утрку воде иза решетака

БЕСПЛАТНИ медицински прегледи, фотографисање политичара на матурама, једнократна помоћ из јавног буџета, повећано запошљавање, преурањена и функционерска кампања, небалансирано извјештавање медија и бројни други примјери мањкавости уочени су и у протекла два мјесеца, тик пред почетак кампање за локалне изборе у Босни и Херцеговини. Кампања за изборе, који ће се одржати 6. октобра, у току је од 6. септембра: за 3.342 позиције кандидовало се 26.089 људи, 25.703 кандидата за одборнице и одборнике те 386 кандидата за прве људе општина и градова. Право гласа имају 3.400.204 особе.

Управљање интегритетом изборног процеса не желе да преузму ни Уред високог представника (ОХР) који је наметнуо измјене Изборног закона ни Централна изборна комисија (ЦИК), барем не у пуном капацитету. О томе свједоче анализе надзора преурањене и функционерске кампање које су припремили Транспаренси интернешнел у БиХ (ТИХ) и Коалиција Под лупом. Два мјесеца пред кампању уочено је преко 2000 злоупотреба јавних ресурса, преко 710 изборних неправилности, утрошак најмање 317 милиона еура у једнократне помоћи и инфраструктурне радове, а посебно треба напоменути и нетранспарентност Централног бирачког списка. Иако је индиректна куповина гласова кроз пружање једнократне помоћи грађанима законом забрањена, још нико није санкционисан. Из ове забране изузете су само редовне буџетске субвенције, али је ЦИК заузео став да су све субвенције редовне ако се 'исплаћују из ставки планираних буџетом', тако да је тешко очекивати да ће било ко бити санкционисан ако се ова пракса настави, упозорава ТИХ. Од расписивања избора ЦИК је од њих и других субјеката запримио укупно 70 пријава за злоупотребу јавних ресурса, од којих до-

Конференција за медије ЦИК-а, мај 2024. (Фото: Армин Дургут/PIXSELL)

бар дио још није ријешен, а изречене су само двије санкције и то за злоупотребу средстава комуникације. Због свега су из ТИХ још у јулу затражили аутентично тумачење од ОХР-а, из којег су истакли да тумачење закона спада у надлежност ЦИК-а.

— Иако не сматрамо да институт аутентичног тумачења треба користити у демократским системима, подсјећамо и да су измјене Изборног закона наметнуте и да нису усвојене кроз демократске процесе и јавне дискусије, због чега би ОХР требао да покаже минимум одговорности да се осигура њихово адекватно тумачење и примјена. У супротном се отвара простор за непримјерене утицаје на процес примјене закона и на произвољно тумачење ових одредби, због чега су у великој мјери обесмишљене и нису постигле сврху — каже Ивана Кораљковић, извршна директорка ТИХ.

Коалиција Под лупом уочила је преко 710 неправилности у изборном процесу у периоду од 22. јула до 1. септембра. Највећи број неправилности се односи на злоупотребу јавних средстава и ре-

сурса (223 случаја) и неправилности при формирању бирачких одбора (210 случајева). Остале се односе на: преурањену изборну кампању (93 случаја), пропусти у раду локалних изборних комисија (67 случајева), неправилности у раду медија (39 случајева), притиске на бираче (24 случаја) и различите друге облике изборних неправилности (54 случаја). До сада је идентификовано да 30 политичких субјекта крши изборна правила. Из Коалиције упозоравају на велики број неправилности које се односе на формирање бирачких одбора. Забиљежен је чак 181 случај гдје постоји сумња на страначку инфилтрацију на позиције председника и замјеника председника бирачких одбора, који према посљедњим измјенама и допунама Изборног закона БиХ не смију бити повезани са странкама. Постаје очигледно да политичке странке немају намјеру одустати од апсолутне контроле бирачких одбора без обзира на

јасна изборна правила. Механизам који им омогућава манипулацију изборним резултатима је још увијек активан, и видимо, из до сада обрађених случајева, да се на листама кандидата налазе страначки људи који су били претходно кандидати на изборима или чланови бирачких одбора испред странке, или страначки активисти или чак чланови уже породице оних који улазе у изборну утрку', наводе из Коалиције.

Два ће кандидата изборну утрку водити иза решетака. Ријеч је о СТРАХИЊИ БАШЕВИЋУ, в. д. директору Шумског газдинства Романија, кандидату за начелника у општини Соколац (РС), и ИБРУ БЕРИЛУ, начелнику општине Трново (ФБиХ). Башевићу је Окружни суд у Источном Сарајеву одредио притвор у трајању од мјесец дана због истраге о злоупотреби службеног положаја и овлашћења од фебруара до априла 2020. у Јавном предузећу Шуме Српске, чији је био директор. Башевић је тренутно посланик у Народној скупштини РС-а, а истовремено је кандидат за начелника општине Соколац. Судићи према Изборном закону БиХ, могао би дочекати и почетак будућег мандата (ако га освоји), а да не изгуби претходни. Према појашњењу ЦИК-а, тек правоснажна пресуда с казном затвора у трајању од шест мјесеци или дуже омогућила би ЦИК-у да прогласи престанак мандата.

На хапшење Страхине Башевића реаговао је колектив Шумског газдинства Романија, јер се — тврде раднице и радници — ради о 'монтираном политичком процесу'. Огласио се и СНСД о хапшењу четири директора шумских предузећа у РС-у који су кадрови ове странке. Оптужили су Окружно тужилаштво Источног Сарајева и тужитељицу ЈАСМИНУ ХАБУЛ да криминализују искључиво људе из СНСД-а. 'Овдје је ријеч о класичном мијешању политике у правосудје, а све са намјером да се наруши интегритет СНСД-а и изборни резултат', тврде.

Кампању иза решетака водиће и ИБРО БЕРИЛО, начелник општине Трново. Притвор је предложен због опасности од утицаја на свједоке, прикривања доказа и понављања кривичног дјела те опасности да би његовим боравком на слободи могло доћи до узнемирења јавности. Он се терети да је на поклон добио апартман у апартхолу Арома на Бјелашници, јер је погодовао власнику да на државном земљишту изгради овај објекат. Наводно је са општинским сарадницима мијењао регулационе планове у корист инвеститора да би градили објекте на Бјелашници, на државном земљишту које је под привременом забраном располагања, а заузврат је примао поклоне злоупотребавајући положај. Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА) затражила је од грађана на чије је име уписана имовина коју је Берило 'стекао' да се сами јаве. 'На Бјелашници се већ годинама шума бесправно сијече и нелегално се гради. Урбанистичке дозволе мијењале су се у корист инвеститора ради градње објеката на државном земљишту, вршила се намјерна парцелизација да би општина Трново била та која даје сагласност за градњу, а не прве комшије', коментаришу из магазина Журнал.

Док се чека реаговање ЦИК-а на злоупотребу ресурса у преурањеној кампањи, води се убрзана функционерска кампања. О томе ће тек бити поднесен извјештај, но остаје питање да ли ће правосудје опет чврсто поставити руке испред очију и угрозити интегритет изборног процеса. ■

TOMAŽ MASTNAK

Civilno društvo danas je integralni dio sistema

Sam se pojam nije bitno promijenio, ali promijenila se njegova systemska uloga. Budući da civilno društvo sada s vlašću dijeli liberalističko političko usmjerenje i ideologiju, ono stvarno otvara vrata vladajućoj politici u društvo, odnosno širi doseg i opseg vlasti. Uz pomoć njega, vlast sve više postaje totalna

RAZGOVARALI SMO S TOMAŽOM MASTNAKOM, istaknutim slovenskim sociologom, publicistom i nekadašnjim aktivistom civilnog društva. U novijim radovima istraživački mu je fokus na konfliktnim odnosima Istoka i Zapada, kritici liberalizma, fašizma i neoliberalizma, a pisao je i o bonapartizmu. Trenutno priprema antologiju mladohegelovaca na slovenskom.

Od radikalnog zagovornika civilnog društva u 1980-ima prometnuli ste se u njegova radikalnog kritičara. Koliko ste se vi promijenili, a koliko civilno društvo o kojem sada pišete u navodnicima?

Pojam civilnog društva kroz povijest se uvijek mijenjao, jednako kao što se mijenjala stvarnost koju je opisivao. Nadam se da sam se i ja promijenio, da sam malo pametniji i iskusniji nego što sam bio 1980-ih. Koliko se u posljednjih 40 godina promijenilo civilno društvo? Prekretnica je kraj hladnog rata, poraz socijalizma i propast socijalističkih država u istočnoj Evropi. Civilno društvo je na ovim prostorima 1980-ih godina bilo noseći pojam opozicije protiv socijalističkog sistema. Socijalizam, naravno, nije propao toliko zbog te opozicije, koliko zbog političkog, ekonomskog, ideološkog, informacijskog i psihološkog rata koji je protiv njega vodio liberalistički Zapad. Civilno društvo bilo je na strani pobjednika. Jednostavno rečeno, ono je 1980-ih bilo protusystemska snaga, a danas je integralni dio sistema. Tada se činilo da je došlo na vlast, što je, naravno, u proturječju s razumijevanjem civilnog društva koje je 1980-ih svoj identitet gradilo na tome da je

neovisna snaga u opreci prema vlasti. Civilno društvo je, točnije rečeno, postalo sastavni dio vlasti. Pritom se sam pojam nije bitno promijenio, promijenila se njegova systemska uloga. Budući da sada s vlašću dijeli liberalističko političko usmjerenje i ideologiju, ono stvarno otvara vrata vladajućoj politici u društvo, odnosno širi doseg i opseg vlasti. Uz pomoć civilnog društva, koje ozbiljuje vladajuću liberalnu agendu u nedržavnim sferama, vlast sve više postaje totalna. Aktivisti civilnog društva 1980-ih zamišljali su da se bore protiv totalitarizma, a danas su nosioci novog totalitarizma. A promijenila se i država, koja je izgubila socijalnu ulogu koju je imala u starom sistemu. Zahvaljujući evropskim integracijama i stupanju u NATO izgubila je

Prijelazom civilno-društvene opozicije na vlast, opozicija je strukturno uništena. Sada imamo vlast koja je praktički bez opozicije. Imamo samo jednu politiku u nekoliko različitih nijansi i nikakvu alternativu

suverenost. Povećala se uloga izvršne vlasti. Ona je sve više servis velikih ekonomskih interesa, koji su u pravilu nadnacionalni, strani. Provodi politiku globalističkih zapadnih elita vlasti. Budući da je država kao javna vlast izgubila na važnosti i da je dominantna postala izvršna vlast, što znači vlada, civilnodruštveni akteri sve se više konstituiraju u odnosu na vladu – a ne na državu – i nastupaju kao nevladine organizacije. Sukladno odnosima moći u svijetu, nevladine organizacije u velikoj mjeri financiraju i usmjeravaju strane vlade. Ako se civilno društvo u 1980-ima zauzimalo za nacionalno oslobođenje i suverenost, ono je danas sve više pješadija globalizma i zajedno s političkom elitom potiskuje nas u kolonijalnu ovisnost o propadajućem Zapadu.

Tzv. kompatibilna ljevica

Dosta je lijevih stranaka na ovim prostorima izniklo zahvaljujući aktivistima civilnog društva. Što možemo zaključiti o tim strankama s obzirom na takvo porijeklo?

Iz civilnog društva su iznikle i desničarske stranke. U jedne i druge ušli su političari i službenici starog sistema i tako je nastala nova politička elita. Njeno civilnodruštveno porijeklo samo po sebi ne znači puno. Budući da je političko i ideološko usmjerenje civilnog društva 1980-ih bilo liberalističko i protusocijalističko, u tom pogledu danas postoji kontinuitet. Radikalna razlika je u tome što je liberalizam umjesto opozicijske postao vladajuća ideologija. Nekadašnji akteri civilnog društva u političkim stranka-

ma ili na vlasti ostvaruju svoje nekadašnje ideale, nisu više opozicija. Prijelazom civilnodruštvene opozicije na vlast, opozicija je strukturno uništena. Sada imamo vlast koja je praktički bez opozicije. Imamo samo jednu politiku u nekoliko različitih nijansi i nikakvu alternativu.

Zagovarate neku vrstu umske i suverene države kao minimuma za izgradnju suvislog društva. No da bi se to dogodilo, prepreka su nam tzv. evroatlantske integracije. Trebaju li države s područja bivše Jugoslavije koje su u EU-u i NATO-u pokrenuti postupak istupanja iz tih saveza? Je li to moguće?

Zagovaram istupanje iz EU-a i NATO-a. Da bi naše države pokrenule postupke za istupanje iz EU-a i NATO-a, morale bi najprije opet postati države, a to neće moći postati ako ne istupe iz evroatlantskih integracija. Država koja je po definiciji suverena je okvir u kojem državljani odlučuju o pitanjima zajednice i o svojoj sudbini. Sada o našoj sudbini odlučuju drugi, kojima je naše dobro zadnja briga. Nemamo ni političku, ni financijsku ni ekonomsku, ni obrambenu suverenost, a sve manje imamo i prehrambenu suverenost. Velika je ironija – ili pak opako sljepilo – u tome da smo se ulaskom u Uniju i NATO ukrcali na brod koji tone.

Danas NATO ne samo da nije obrambeni nego je napadački savez, a unutar njega se vodi borba i protiv samih država članica. Tako SAD pritišće Njemačku i općenito Evropu. Dokad će Evropa dopuštati tu ovisnost i postoje li u njoj snage koje bi se tome suprotstavile?

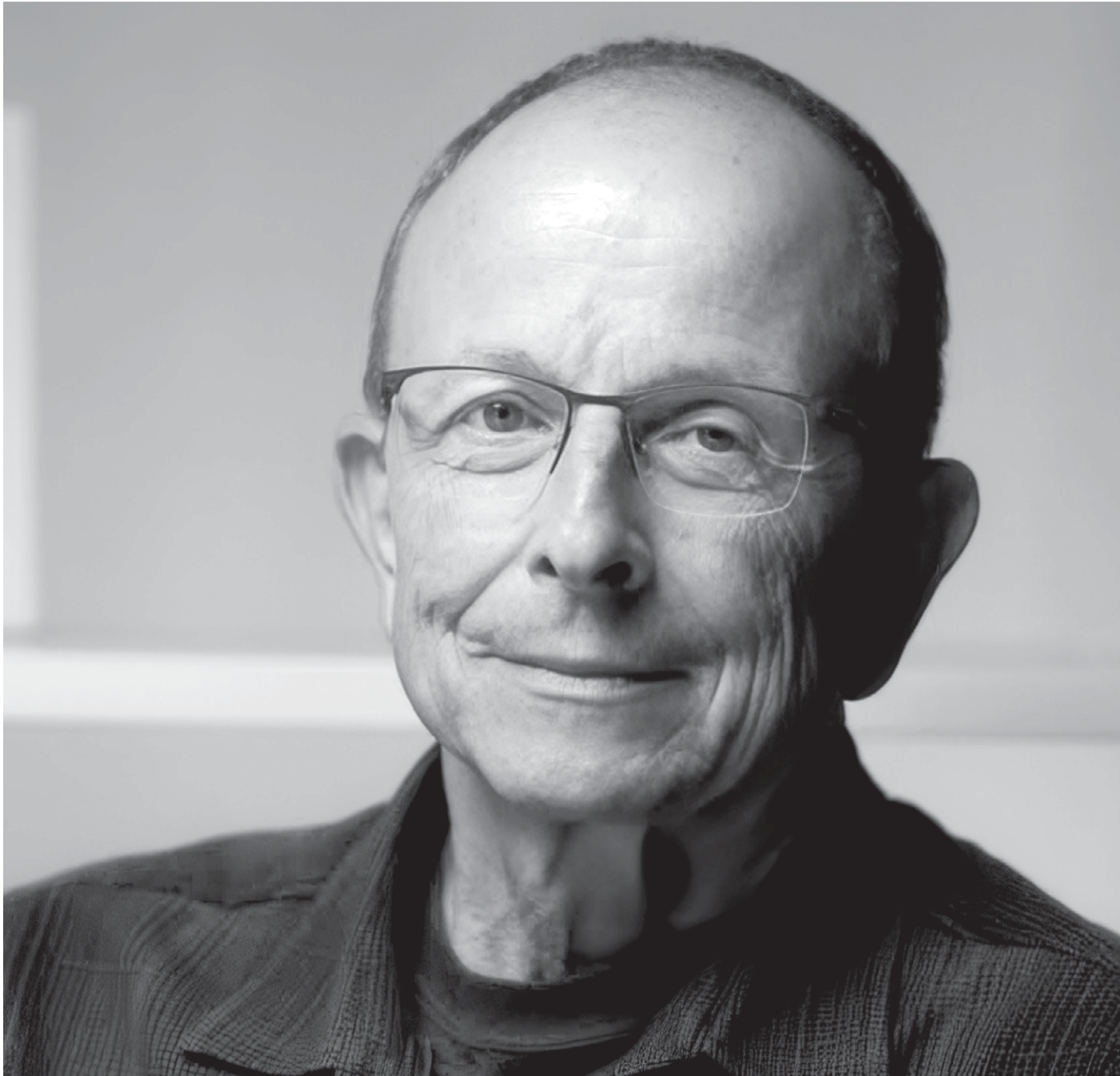

Foto: Screenshot/YouTube

NATO je zaista ofenzivan, agresivan savez i glavni faktor nestabilnosti u svijetu. Budući da nas je doveo na rub nuklearnog rata, ugrožava naš opstanak i egzistencijalna je prijetnja. NATO je prvenstveno sredstvo američke globalne politike ili, preciznije, sila koje upravljaju američkom državnom politikom. EU je potpuno podređen interesima SAD-a, djeluje kao civilna ruka NATO saveza. To vodi u militarizaciju evropske politike i ekonomije. Politička elita EU-a djeluje protiv temeljnih interesa Evrope, dok američka ostvaruje svoje interese – i protiv evropskih.

Koliko brutalno može biti ostvarivanje interesa SAD-a pokazuje teroristički napad na Sjeverni tok. Kada je američki predsjednik BIDEN na novinskoj konferenciji zaprijetio napadom na taj plinovod, njemački kancelar SCHOLZ stajao je kraj njega i šutio. Kada ga je novinarka pitala što o tome misli, rekao je: 'We are doing everything together' ('Sve radimo zajedno'). Znači, u svemu sudjelujemo. Ako NATO savez u ostvarivanju američkih interesa bez zadržke napadne i države članice, onda Unija kao dio NATO saveza napada samu sebe, odnosno Evropu. Ne radi se o tome da aktualna politička elita EU-a dopušta ovisnost o SAD-u. Ona se aktivno, vlastitom voljom i svojim uvjerenjima podređuje Americi. Evropa se neće riješiti te ovisnosti sve dok se stanovništvo Evrope ne riješi ovisnosti o EU-u.

Što se danas događa s evropskom stranačkom ljevicom? Iako se nominalno smatra ljevicom, ona je skrenula s lijevog puta i dio je 'državnih stranaka' koje vode u konfrontacije i rat?

Slažem se. Kao paleoljevičar mislim da je stanje na ljevici danas katastrofalno. Po

mom mišljenju, ono je rezultat dugogodišnjeg sistematičnog i metodičnog djelovanja britanskih i američkih obavještajnih službi. Na kraju Drugog svjetskog rata britanske tajne službe i CIA ocijenili su da ljevicu neće moći naprosto odstraniti, pa su je zato odlučili promijeniti. Njihov je cilj bio odvojiti intelektualnu i stranačku ljevicu od socijalizma i komunizma i stvoriti tzv. kompatibilnu ljevicu. Ljevica je mogla biti radikalna koliko hoće, samo ako usto bude nesocijalistička i nekomunistička, odnosno protusocijalistička i antikomunistička te kao takva u skladu s liberalističkim kapitalističkim sistemom. Na kraju se ljevica odvojila ne

'Ekstremna desnica' je propagandni konstrukt ekstremnog političkog centra. Za te ekstremiste je 'ekstremno' sve što je desno ili lijevo od njih. Time ne želim reći da ne postoje desničarski ekstremisti u tradicionalnom značenju riječi

samo od socijalizma i komunizma nego i od onoga što je povijesno bila. Danas uglavnom prihvaća liberalističku agendu i govori liberalističkim jezikom. Evropske lijeve stranke postale su nosioci globalističkog gospodstva, podržavaju EU i ratove evroameričkih elita vlasti, zagovaraju cenzuru i zatiranje slobode mišljenja i govora. Očita iznimka je BSW, Savez Sahra Wagenknecht – Razum i pravda.

Da bi se uspostavila lijeva politika nije dovoljno samo kritizirati ekstremnu desnicu. Potreban je vlastiti put, a ne onaj koji su neki nazvali ekstremizmom centra.

'Ekstremna desnica' je propagandni konstrukt ekstremnog političkog centra, koji ovladava zapadnom politikom. Za te ekstremiste je 'ekstremno' sve što je desno ili lijevo od njih. Time ne želim reći da ne postoje desničarski ekstremisti u tradicionalnom značenju riječi. Ali kada političari, ideolozi i mediji blebeću o 'ekstremnoj desnici', u pravilu se radi o napadu na političke snage koje se protive vladajućem centrističkom konsenzusu. Ekstremni centar često podupire neonacističke skupine, čak i vojno, kao što vidimo na primjeru Ukrajine. A kada se netko suprotstavlja imperijalističkim ratovima i neograničenoj moći globalnih korporacija, zauzima se za nacionalnu suverenost i čuvanje lokalne povijesti, kulture i tradicija, pa ga napadaju kao 'krajnju desnicu'. Jedini koji još govore o radničkoj klasi su desničari.

Lijeva politika danas se apsolutno ne može uspostaviti na temelju kritiziranja sila i ideja koje ekstremni centar diskvalificira kao 'ekstremnu desnicu'. Nužno je odvajanje od ekstremnog centra, nužna je opozicija

protiv totalitarizma centra. Nužno je promisliti o mogućnosti sudjelovanja političkih sila koje se suprotstavljaju centrističkom ekstremizmu i totalitarizmu.

Samostalni lijevi mislioci sami ne mogu mnogo učiniti. Potrebna je i partijska inteligencija, a nje nema. Kritičar ste svih lijevih stranka u Sloveniji, uključujući i Ljevicu...

Potpuno ste u pravu. Bez političkog organiziranja neće biti ničega. Bojim se da samostalnih lijevih mislilaca nema mnogo. Nadam se da se varam. Stranku Levica na početku sam podupirao, a sada na nju ne bih trošio riječi. Kada vidim njenu koordinatoricu, podsjeća me na BERNARD-HENRIJA LÉVYJA.

Samoubilački konsenzus

Okolo rata u Ukrajini vodi se, kažu, rat za budućnost Evrope. No taj rat tiče se danas cijelog globalnog poretka u promjenama i početak je mogućeg novog svjetskog sukoba, čiji je krajnji cilj rat Zapada i Kine. U sve to smo i mi uvučeni preko svojih tzv. evroatlantskih integracija?

Gospođa VON DER LEYEN, taj andeo smrti, kojeg su postavili za prvog političara EU-a, rekla je da se u Ukrajini borimo za 'evropske vrijednosti' i da se ondje 'piše budućnost Evrope'. A što su te 'evropske vrijednosti'? Što je karakteristično za tu Ukrajinu koja predstavlja našu budućnost? Diktatorska vlast, koja nije izabrana, s obzirom na to da je ZELENSKOM i ukrajinskom parlamentu istekao mandat, pa po odredbama ukrajinskog ustava ondje više nema zakonite vlasti. Vlast koja bez zadržke šalje vlastito stanovništvo u smrt i na taj račun prima milijarde od zapada. Vlast koja je budućnost vlastite države predala megakorporaciji BlackRock. Vlast koja je zapadnim korporacijama prodala većinu obradive zemlje i na mala vrata uvela u Evropu genetski modificirane organizme. Vlast koja je suspendirala radnička prava, ukinula kritičke i opozicijske medije, zabranila opozicijske stranke, koja zatire vjersku slobodu, pali knjige i ruskoj i mađarskoj manjini zabranjuje upotrebu njihovog jezika. Vlast koja straši, zatvara i ubija opozicijske političare i novinare. Vlast koja je tako korumpirana da to čak ni zapadni propagandisti ne mogu zanijekati. Vlast koja je na ključnim točkama u rukama nacista. Bojim se da je rat u Ukrajini uvod u renacifikaciju Evrope. I da nas naši vlastodršci stvarno vode u rat kao ovce u klaonicu.

Možda i gora od samih sukoba i zasad naoko lokalnih ratova je činjenica da ne postoji relevantna diskusija o budućnosti svijeta ili da je ona potisnuta na margine. Propaganda i cenzura caruju u našim krajevima, ali još i više u centrima Zapada. Kako da se mišljenje probije do stanovništva i poništi taj samoubilački konsenzus?

Potpuno ste u pravu da se radi o samoubilačkom konsenzusu, kao i da o budućnosti svijeta nema nikakve ozbiljne javne rasprave. Zato gubimo budućnost. Umjesto budućnosti imamo nasilno projiciranje aktualnog neizdrživog stanja. Sve mi se više čini da cenzure i jednouljka kakvi danas vladaju na Zapadu još nije bilo. Upitao bih se dvije stvari. Prvo, da li mišljenje koje otvara čovjeka vrijednu budućnost i za koje želimo da se probije do stanovništva, uopće postoji? Ili bismo ga morali tek razviti? I drugo, ne bi li bilo dobro da se to što vidi, doživljava i misli podređeno stanovništvo probije do intelektualaca i vlasti? ■

INTERNACIONALA

Nejednake do 23. stoljeća

Više od milijardu žena živi u zemljama u kojima rodna ravnopravnost stagnira ili se pogoršava. Prema postojećim trendovima globalne rodne jednakosti neće biti prije kraja 22. stoljeća

VIŠE od 850 milijuna žena i djevojaka diljem svijeta živi u zemljama čiji je stupanj dosegnute rodne jednakosti skupina nevladinih organizacija okupljena u koaliciji Equal Measures 2030 ocijenila kao 'vrlo loše'. Nedavno objavljeni izvještaj ove platforme za ženska prava navodi i da još 1,5 milijardi žena i djevojaka živi u zemljama s 'lošim' stupnjem rodne jednakosti, kao i da se nijedna država svijeta još nije približila stupnju jednakosti kakav su prije gotovo deset godina zacrtali Ujedinjeni narodi u svom planu Održivi razvojni ciljevi 2030 (SDG). Takozvanim SDG indeksom organizacije su analizirale jednakost žena i djevojaka u 139 država svijeta, a u njih čak 40 posto uočena je stagnacija ili pogoršanje. U tih 40 posto zemalja živi više od milijardu djevojaka i žena. Najgoru ocjenu 'vrlo loše' dobilo je 45 država koje se uglavnom nalaze u Africi, na Bliskom istoku i u Aziji, a najbolju ocjenu dobila je jedino Švicarska. Hrvatska, kao i veći dio istočne i južne Evrope, uključujući Italiju i Grčku, ali i Sjedinjene Države, dobile su srednju ocjenu (dobar). Ocjenu (vrlo dobar) dobile su pak Kanada, Australija te zemlje zapadne i sjeverne Evrope. U Evropi su ujedno zabilježene i najveće razlike u stupnju rodne jednakosti, pa se kreću od najbolje rangirane Švicarske do, na drugom polu, Albanije, koja je dobila najgoru ocjenu.

Eksplozija obiteljskog nasilja u vrijeme pandemije Covida-19, različite restrikcije reproduktivnih prava i zabrana obrazovanja najčešći su oblici institucionalnog ugnjetavanja djevojaka i žena. U izvještaju se navo-

de primjeri ukidanja ustavne zaštite prava na pobačaj u SAD-u, jednako kao i zabrana pobačaja u Poljskoj, te državno nasilje protiv pokreta za prava žena u Iranu. Najgori je slučaj Afganistana, gdje je režim talibana nizom zabrana, koje uključuju čak i govorenje u javnosti, ustanovio sistem koji se u ljudskopravaškim krugovima naziva 'rodnim aparthejd'. Uz to, 614 milijuna djevojaka i žena danas živi na područjima zahvaćenima ratom, što u pravilu dovodi do porasta obiteljskog i seksualnog nasilja i otežanog pristupa pobačaju. Ova je brojka za čak 50 posto veća od one iz 2017. godine. Organizacije su razradile i nekoliko mogućih scenarija s različitim dinamikama, pa zaključile da, ako se trendovi koji su danas na snazi nastave, globalna rodna jednakost neće biti dosegnuta do kraja 22. stoljeća. Dapače, ako se postojeći trend nastavi, do kraja 2030. godine bit će postignut tek neznatan napredak u odnosu na 2015. godinu, kada su Ujedinjeni narodi formulirali Održive razvojne ciljeve. Ako ne bude nikakvog progresa, stanje će do 2030. godine biti gore nego što je to bio slučaj 2015. S druge strane, u najoptimističnijem scenariju, u kojemu sve države svijeta napreduju brzinom 41 najbolje rangirane države, rodna jednakost do 2030. godine bit će nešto bolja nego u slučaju nastavka sadašnjeg trenda, ali još uvijek daleko od cilja zacrtanog SDG-om.

Organizacije navode da je rodna jednakost usko povezana s nizom drugih socioekonomskih trendova, te ističu osam potencijalnih kriza koje bi u narednih šest godina mogle 'zdrobiti krhka postignuća rodne jednakosti i gurnuti svijet unazad'. To su rastuće ekonomske nejednakosti, društvena i politička polarizacija, državna represija osobnih prava i sloboda, tjelesna autonomija i rodno uvjetovano nasilje, ratni sukobi i klimatska kriza. Istovremeno, smanjenje međunarodne financijske pomoći i domaće mjere štednje znače da se sve manje javnog novca ulaže u politike koje štite i potiču rodnu jednakost. Tako se procjenjuje da zbog prevelikih javnih dugova više od stotinu

zemalja svijeta danas reducira državna ulaganja u zdravstvo, obrazovanje i socijalne usluge, pri čemu istraživanja pokazuju da mjere štednje disproporcionalno negativno utječu na dobrobit djevojaka i žena.

■ Tena Erceg

Odlazak intelektualca

AKADEMIK SLAVO KUKIĆ preminuo je u 71. godini života ostavivši bosanskohercegovačku intelektualnu scenu siromašnijom za jednog od njezinih najistaknutijih članova. Profesor Kukić bio je istinski intelektualac, javni radnik i neumorni autor, čiji je cijeli radni vijek obilježen aktivnim društvenim angažmanom, poznat po svojoj hrabrosti i nepokolebljivosti u borbi za demokratske vrijednosti i ljudska prava. Rođen je 1954. godine u Vinjanima kod Posušja. Diplomirao je politologiju na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu 1977. godine, a doktorirao sociologiju 1986. godine. Radio je najprije kao suradnik u SO Posušje, a zatim kao profesor i ravnatelj u Srednjoškolskom centru u Posušju. Od 1992. do umirovljenja 2018. godine predavao je na Ekonomskom fakultetu u Mostaru. Bio je član uredništava brojnih časopisa i zbornika, te korednik časopisa Dijalog ANUBiH. Bio je aktivan u mnogim nevladinim organizacijama, uključujući Centar za zaštitu prava manjina i Helsinški komitet BiH. Devet godina bio je na čelu Federalne RTV, od njenog osnivanja 2000. do 2009. godine. Za dopisnog člana Akademije nauka i umjetnosti BiH izabran je 2012., a za redovnog 2018. godine.

Slavo Kukić je bio čovjek sa stavom te kritičar nacionalističkih i uopće političkih elita u BiH. Istovremeno, dugo vremena podržavao je bosansko-hercegovački SDP, a koalicija okupljena oko te stranke Kukića je 2011. neuspješno kandidirala za predsjedavajućeg Vijeća ministara (premijera) BiH. Kada je ratnom zločincu DARIJU KORDIĆU po njegovom puštanju iz zatvora 2014. godine organiziran javni doček u Busovači na kojem se pojavio i šef HDZ-a BiH DRAGAN ČOVIĆ, Kukić je taj događaj nazvao negiranjem zločina u Ahmićima. Već sljedeći dan u vlastitom je fakultetskom kabinetu napadnut te udaren palicom po glavi. Slavo Kukić savršeno se uklapao u princip koji se veže za znamenitog sociologa i filozofa KARLA MANNHEIMA, po kojem se intelektualcem ne postaje pukom naobrazbom, nego i stavom o društvenim pitanjima, koji osobu izdižu iznad društvene svakodnevice. O tome je Kukić i sam govorio: 'Ja se ponašam prema toj mannheimskoj krilatici. Zbog nje sam stekao puno poštovanja, ali zbog te krilaticе, puno je onih koji mi pripisuju kojekakve epitete i prefikse, kao one da sam 'hrvatski izdajnik', da sam 'ALJIN Hrvat', sam Bog zna što sve ne. Meni je, međutim, savjest čista. Samo želim živjeti kao normalno ljudsko biće i želim imati svoju glavu. Na tomu ću ustrajati, bez obzira kolika cijena mi bila ispostavljena'.

■ Eldin Hadžović

KRATKO I JASNO

I dalje nismo ni blizu

U Beogradu je 7. septembra održana Prajd šetnja uz velik broj učesnika, uključujući mnogo Rusa pobjeglih od Putinovog režima. Njima je u Srbiji bolje, ali daleko je to od onog što žele pripadnici ovdajšnje LGBT zajednice. Zahtevi su već godinama isti: da se usvoji Zakon o istopolnim zajednicama te adekvatna reakcija državnih institucija na nasilje i pretnje – i vi ste pred ovaj Prajd napadnuti dok ste nosili zastavu. Ali pomaka nema?

Prajd kao pokret raste i sve više ljudi vidi u Prajdu način borbe za bolji život. Razgovarao sam sa puno ruskih prijatelja. Oni su srećni i zahvalni što su mogli prvi put u životu iskusiti Prajd. Ovde jeste bolje nego u Rusiji, ali daleko je to od onoga čemu težimo. Mene je napala ekipa mladih ljudi. Odgurnuli su me i oteli zastavu. Onda je došao policajac i nakon njegovog naređenja napadač je bacio zastavu u kantu. To je već neki šablon, jer upravo takvi mladi ljudi često napadaju Prajd info centar. Imamo velik problem sa nadolazećim generacijama i rešenja koje tu moramo da nađemo leže upravo u obrazovanju mladih. Obrazovanje ne postoji, a imamo uticaj desničarskih grupa i crkava.

Imali smo i slučaj Andreja Obradovića. Njemu je policija upala u stan i brutalno se izivljavala nad njim i njegovom cimerkom zbog njihove seksualne orijentacije, nakon čega je on štrajkao gladu nezadovoljan neradom beogradskog Tužilaštva koje je na kraju odbilo krivičnu prijavu zbog napada. Postoji i problem ponašanja Tužilaštva?

Poražavajuća je odluka Tužilaštva. OBRADOVIĆ je bio na ivici fizičkog zdravlja. Znali smo da institucije neće da saslušaju jednu mladu LGBT osobu. I to je ono što mi zagovaramo, da institucije počnu da nas slušaju. Imali smo prošle godine i slučaj napada u parku Manjež na mladića, gde Tužilaštvo uopšte nije uzelo u obzir zločin iz mržnje kao otežavajuću okolnost. Dug je put pred nama, na što je ukazivao i prošlogodišnji slogan Prajda – 'Nismo ni blizu' (jednakosti, op. a.). Ne smemo da posustajemo i dozvolimo da nas takve stvari demotiviraju. Samo upornost, organizovanost, spremnost na akciju i volja javnosti da dođe i podrži Prajd kao jedan od mehanizama borbe je rešenje.

S obzirom na to da ste bili napadnuti, koliko se osećate bezbednim pored takve policije?

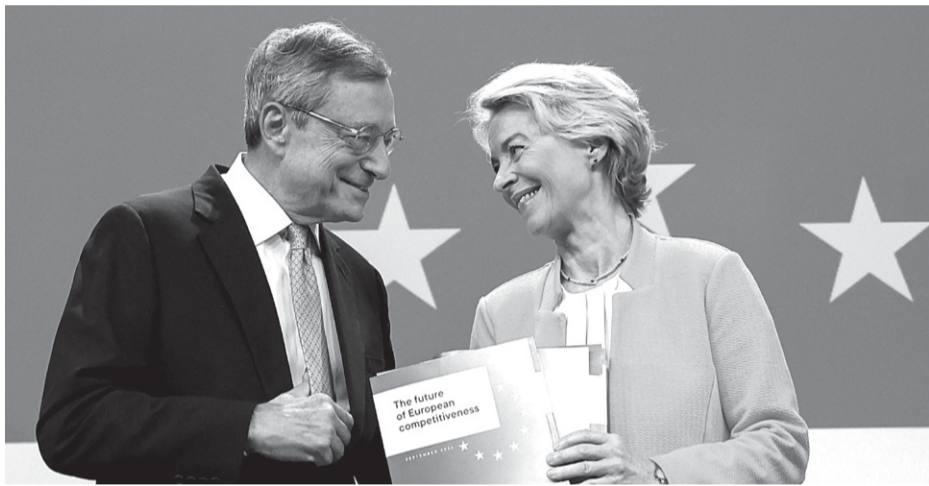
Traumatično je iskustvo, ali nisam bio fizički povređen. Da jesam, sumnjam da bi došlo do toga da institucije odgovarajuće reaguju.

■ Dejan Kožul

Škola za djevojke, izbjeglički logor Zataru u Jordanu (Foto: IMAGO/Guido Koppes Photo/ImagoStock&People/PIXSELL)

Agonija na horizontu

Izveštaj nekadašnjeg guvernera ECB-a Marija Draghija ističe da EU mora enormno povećati ulaganja do iznosa od 800 milijardi eura godišnje te poduzeti dramatične reforme. U suprotnom Uniji prijete sve veće ekonomsko zaostajanje

Razloga za osmijeh zapravo i nema – Draghi i Von der Leyen (Foto: Yves Herman/Reuters)

KAKO ekonomski ne bi sve više zaostajala za Sjedinjenim Državama i Kinom, Europska unija mora enormno povećati javna i privatna ulaganja, i to u iznosu od 800 milijardi eura godišnje ili oko 4,4–4,7 posto njenog bruto društvenog proizvoda. Tolika razina ulaganja u Europi nije viđena od 1970-ih godina te predstavlja više nego dvostruko veći postotak BDP-a investiran u sklopu slavnog poratnog Marshallovog plana. Alternativa izgleda vrlo sumorno, barem ako je vjerovati MARIJU DRAGHIJU. Prije godinu dana predsjednica Europske komisije URSULA VON DER LEYEN bivšeg je talijanskog premijera i guvernera Europske središnje banke angažirala da

izradi izvještaj o budućnosti globalne kompetitivnosti EU-a. Draghi ga je predstavio ovog ponedjeljka, 9. rujna. Problem je u tome što je 'tijekom posljednja dva desetljeća, ekonomski rast EU-a konstantno bio sporiji od onog u SAD-u, dok se Kina ubrzano priključuje. Jaz u BDP-u između EU-a i SAD-a, izražen u nivou BDP-a prema cijenama iz 2015. postepeno se povećao, od nešto više od 15 posto u 2002. do 30 posto u 2023. godini.' Dok su krajem prvog desetljeća 21. stoljeća privrede EU-a i SAD-a bile otprilike jednake, a kineska je iznosila svega trećinu europske, ove godine američki BDP iznosi više od 28 milijuna dolara naspram 19 milijuna europskog, koji će do kraja desetljeća preteći i Kina. Naravno, zabrinjavajuća činjenica da, iako Europa ima sporiji rast stanovništva te građani EU-a prosječno rade manje nego Amerikanci, 'oko 70 posto jaza između EU-a i SAD-a u PPP-u (paritetu kupovne moći) po glavi stanovnika odlazi na nižu produktivnost u EU-u',

što dovodi do smanjenih prihoda: 'po glavi stanovnika, realni raspoloživi dohodak je u SAD-u od 2000. porastao gotovo dvostruko više no u EU-u'.

Pored zaostajanja za SAD-om u inovacijama, sve veću prijetnju za EU predstavlja i kineska ekonomija, uslijed snažne državne potpore. Mnogo toga oko europskog zaostajanja vezano je za tehnologiju. Posljednjih dva desetljeća SAD je izvršio opsežnu ekonomsku tranziciju. Vodeće europske tvrtke 'u istraživanju i investicijama iste su koje smo imali i prije dvadeset godina – one koje proizvode automobile. Isto je bilo u SAD-u, automobili i farmaceutska industrija. Sada je sve digitalno.' Osim što bi bila potrebna opsežna zajednička industrijska strategija, EU muči funkcionalnost financijskih tržišta, previše skupa energija – sve skuplja nakon prestanka dotoka jeftine energije iz Rusije, istraživanja su rascjepkana među državama-članicama, dok je donošenje odluka izuzetno komplicirano. Kao jednu od prilika za EU Draghi je istaknuo umjetnu inteligenciju te naglasio nužnost osiguranja sirovina za digitalnu tranziciju – uključujući litij, koji EU planira dobavljati i iz Srbije te zbog toga surađuje s autokratom ALEKSANDROM VUČIĆEM. Prilikom predstavljanja izvještaja napisanog na četiri stotine stranica Draghi je vrlo izravnim riječima opisao budućnost Europske unije: 'Dijelimo kolač koji postaje sve manji i manji – i to sa sve manjim brojem ljudi.' Ako EU ne smogne snage za potrebne masivne investicije, to će biti 'spora agonija', odnosno, 'došli smo do točke u kojoj ćemo, ako ne stupimo u akciju, morati napraviti kompromise po pitanjima našeg blagostanja, okoliša ili slobode', dodao je.

Nije lako vjerovati da će podijeljena i spora Unija uspjati provesti mjere koje predlaže talijanski ekonomist. Osim spomenutog ogromnog povećanja ulaganja, Draghi navodi zajedničko zaduživanje, ukidanje prava veta kako bi se individualne članice spriječilo da blokiraju cjelokupnu politiku Unije te daleko više potrošnje na obranu unutar EU-a, umjesto da se većina novog naoružanja kupuje od SAD-a. Unatoč svemu navedenom, svega nekoliko sati nakon Draghijevog izlaganja, njemački ministar financija CHRISTIAN LINDNER obznanio je kako Njemačka ne pristaje na zajedničko zaduživanje. S političke ljevice je pak došao drugačiji tip kritike: zastupnik njemačke Ljevice u Europskom parlamentu MARTIN SCHIRDEWAN upozorava kako naglasak na konkurentnosti lako može voditi produljenju radnog vremena i smanjivanju plaća.

■ Jerko Bakotin

tukandidati, konzervativac ABDELALI HASANI ŠERIF i socijalist JUSEF AUŠIŠ, osvojili su tri, odnosno dva posto glasova te su iznijeli optužbe o nepravilnostima u prebrojavanju glasova. Na izbore je izašlo manje od polovice registriranih glasača – izlaznost je bila 48 posto. Tebunova odluka da zakaže izbore u septembru izazvala je zbuđenost i sumnje u alžirskoj javnosti, a fraza 'Ništa nismo razumjeli' postala je uoči izbora viralna na društvenim mrežama i glavni komentar 'glasa naroda'. Septembar je mjesec velikih vrućina u Alžiru i predsjednički izbori obično se održavaju kasnije u godini – 2019. održani su u decembru. Tebune je na tim izborima osvojio prvi predsjednički mandat, a izlaznost je bila još manja, 38 posto. Tada je osnovano i nezavisno tijelo za nadgledanje izbora ANIE, što je posao koji je u Alžiru ranije obavljalo Ministarstvo unutarnjih poslova. Ovo su drugi predsjednički izbori održani pod nadzorom spomenute komisije odgovorne za provedbu svih faza izbornog procesa. Njen predsjednik MOHAMED ŠARFI istaknuo je da je komisija učinila sve da osigura transparentnost i pošteno natjecanje svim kandidatima, ali opozicijski su se kandidati požalili na nejasnoće zbog objave djelomičnih izbornih rezultata, bez preciznih podataka o broju poništenih listića. Na nejasnoće se požalio i Tebune, iako se ne žali na ishod izbora i lako osvojeni drugi mandat.

Osim što je star (uskoro se pridružuje rastućem svjetskom klubu 80+ predsjednika), Tebun je i stari igrač na alžirskoj političkoj sceni, kojeg pritom podupire i politički vrlo utjecajna vojska. Prethodno je bio premijer od maja do augusta 2017. godine, a u dva navrata i ministar stanovanja. U novom je predsjedničkom mandatu obećao povećati naknade za nezaposlene i mirovine, kao i proširiti javne programe priuštivog stanovanja. Gospodarskih problema kojima bi se mogao baviti predsjedniku svakako neće nedostajati, iako se ne dotiče svaki direktno njegove predsjedničke funkcije. Zbog potrebe Europe da pronade alternativne izvore energije zbog rata u Ukrajini, na Alžir posljednjih godina otpada sve veći udio europskog uvoza plina, ali alžirsko gospodarstvo zbog toga nije stabilno i uvelike ovisi o globalnim cijenama energenata. Među različitim regijama u površinom najvećoj afričkoj zemlji postoje značajne razlike u stopama siromaštva, koja je prema Svjetskoj banci 2019. na nacionalnoj razini iznosila 21 posto. Što se službene nacionalne linije siromaštva tiče, ispod nje živi približno 6,7 posto od ukupno 47 milijuna Alžiraca. Međutim, stopa siromaštva dvostruko je veća među građanima koji žive u regiji Sahare, najsiromašnijem ruralnom dijelu zemlje.

Ostalih 75 posto siromašnih Alžiraca živi u urbanim područjima i pati od visoke stope nezaposlenosti, a ozbiljna i dugoročnija rješenja za taj problem dosad nisu dolazila iz ureda predsjednika. Maglica izborne apatije još će neko vrijeme biti predmet čuđenja u alžirskim i stranim medijima, dok se stanovništvo Alžira koprcu u mukama sve viših životnih troškova i suše koja je rezultirala nestašicom vode u mnogim dijelovima zemlje. Prioritet je preživjeti, a preživljavanje se u narodu sve manje veže uz predsjednike.

■ Ivana Perić

PERSONA NON GROATA

Foto: Arquivo Nacional/Wikimedia Commons

U 84. godini života prošlog je tjedna preminuo SÉRGIO MENDES, jedan od najslavnijih brazilskih muzičara u povijesti. Karijera tog pijanista, tekstopisca i vođe benda trajala je šest desetljeća tijekom kojih je objavio 35 albuma. Mendes je naročito poznat po hitu 'Mas Que Nada' iz 1966. godine. Ta skladba je diljem svijeta popularizirala glazbeni žanr bossa nova, koji je Mendes često kombinirao s funkom.

■ J. B.

Novi-stari Tebun

ALŽIRSKE vlasti pobjednikom predsjedničkih izbora održanih 7. septembra proglasile su dosadašnjeg predsjednika ABDELMAĐZIDA TEBUNA. Prema službenim rezultatima, novi-stari predsjednik osvojio je 95 posto glasova. Njegovi pro-

IVAN ERGIĆ

Reprezentacija
i klupski fudbal
su mehanizam
antiklasne svesti

Nije preterano reći da je fudbal s vremenom više razjedinjavao i atomizirao radništvo nego što je jačao političku i emancipatorsku svest. Pored toga, kapitalizam je od igre napravio takmičenje i tako radnika uvlačio u svoju logiku. Klupski fudbal prati taj nadklasni razvoj

IVAN ERGIĆ je 1999. počeo karijeru nogometaša u australskom klubu Perth Glory, a razvijao ju u Juventusu, FC Baselu i Bursasporu. Igrao je za reprezentaciju Srbije i Crne Gore na svjetskom prvenstvu 2006. godine. Šira javnost koja voli nogomet dobro zna Ergića kao tipa koji u otvorenom suočavanju sa surovim karakterom suvremenog nogometa izlazi kao pjesnik, pisac, dramatičar, oprezan i jasan u analizi svijeta oko nas. Danas živi u Beogradu, ne voli izravno komentirati igračke događaje u aktualnoj ligi domaćeg i 'stranog' nogometa, i svi shvaćaju zašto je tako. Razgovaramo u povodu premijere predstave 'Jezik kopačke', koju 21. rujna u Zagrebačkom kazalištu mladih režira BORUT ŠEPAROVIĆ, a Ergić je uz dramaturga FILIPA GRUJIĆA autor dramskog predloška.

Kako ste, gdje ste, čime se u posljednje vrijeme okupirate, što vas veseli?

Živim penzionerski, pošto sam već 13 godina u sportskoj mirovini. Bavim se povremenim aktivizmom, a pored toga, uglavnom pisanjem. Par zbirki poezije, par kolumni, par drama, ili, što bi moj stari, tipični Dalmatinac, rekao – ne radim ništa. Ono što me veseli jeste da sam živ i zdrav, i da sam sačuvao malo zdravog razuma.

Jeste li bili nedavno u zavičaju? Kako miriši rodni Šibenik, kad mu se vraćate?

Ja sam iz Gaćeleza, malog mesta u šibenskom zaleđu. Prvi put nakon dugog vremena i boravka vani, Šibeniku me je vratio politič-

Kada pogledate Hajduk, kolika je to navijačka energija, uvek razmišljam šta bi se desilo da je to od početka bilo organizovano u pravcu borbe protiv privatizacije i tajkuna. Zbog toga je jako pogodno za vlast i establišment da se ta potencijalna politička energija sprovede na po njih manje opasan kolosek

ki festival FALIŠ. Šibenik i Gaćeleze mirišu kao u ARSENOVIM pesmama. U prvoj zbirki poezije koju sam objavio imam pesmu 'Arsen i ja, rođeni smo u istoj bolnici', tako da se polako malim koracima možda vraćam zavičaju, a do sada smo se 'voljeli tajno'. Zapravo, jako su mi pomešana osećanja, jer još uvek postoji ta velika diskrepanca između Šibenika, koji je prekrasan i sa sve više kulturnih sadržaja, i njegovog čemernog zaleđa, gde se 'igra poslednji tango'. Znam da je to malo isforsirano sa Arsenalom i asocijacijama, ali to pokazuje koliko je čudesan, i koliko je uspeo ozvučiti ne samo šibenski kraj nego i Zagreb, i to osetim svaki put kad dođem u oba grada.

Povod našem razgovoru je kazališno uprizorenje drame 'Jezik kopačke'. Kakav vam je osjećaj pred predstavu? Na najavi predstave uz vaše autorsko ime stoji 'bivši nogometaš': to je vaša najjača legitimacija, najčvršći identitet, razlog zbog kojega ste pisali ovaj tekst?

Ne mislim da je to moj jedini, čak ne i najčvršći identitet. Moje poistovećivanje sa nogometom je vremenom jenjavalo. Mislim da je to legitimacija prigodna za predstavu, jer daje na verodostojnosti onog o čemu progovaramo. Na početku je bila ideja da to bude moja priča, međutim, to mi se činilo pretenzionozno. Ipak su me uspeli ubediti da upravo zbog toga što sam 'insajder' imam kredibilitet, tako da sam odlučio napraviti priču iz onog neposrednog, dakle mog iskustva i meni poznatih iskustava drugih kolega.

Kroz priču o mladom nogometašu iz Hrvatske koji prelazi u njemački klub Wolfsburg, u 'Jeziku kopačke' otvaraju se važne točke položaja profesionalnih nogometaša u suvremenom kapitalizmu. Sve se događa u magičnom trokutu: nogomet, kapitalizam, depresija. Tekst donosi skicu domaćeg mentaliteta gdje realnost stereotipa domaćeg patrijarhata funkcionira i kao komički odušak. Ispada, gotovo svaka domaća radnička obitelj historijski je obilježena gastarbajterstvom ili nekim njegovim oblikom 'rada za obiteljsku zajednicu', da bi se sagradio još jedan kat kuće... Do čega vam je u dojmu drame najviše stalo?

Što se tiče samih likova, karakterizacije i smeštanja u okruženje, hteli smo zapravo da se bavimo onim što je tipično, s tim da izbegnemo ono stereotipično. Naravno da uvek postoje odstupanja od pravila, ali recimo da smo morali progovoriti o njegovom klasnom poreklu i porodičnom bekgraundu, koji su reprezentativni za nogomet. To je mogla biti bilo koja familija, iz favele Južne Amerike, nekog afričkog sela ili prekarnog predgrada nekog evropskog grada. Iskreno, do čega nam je najviše stalo jeste da ogođeno, autentično, i realno prikazemo kako izgleda taj svet u svojoj pozadini. Mislim da je najvažnije bilo prikazati same odnose, unutar familije i neposrednog fudbalskog okruženja i miljea. I to sve bez namere da se podučava ili šalju neke velike poruke, i van ikakvih kalkulacija da li će izazvati saosećanje ili možda nešto suprotno tome.

Nogomet i klasa

Što je danas nogomet? Što sve podrazumijeva taj sport? Recimo, suvremeni nogomet je na ovom europskom prvenstvu pokazao prvo da loša igra, odnosno ono što je nekad objektivno bila loša igra, svejedno ne kviri doživljaj, odnosno ne kviri hajp oko nogometa: i to nije veliko iznenađenje? Međutim, uvijek iznenađuje dojam da distinkcije klasne svijesti i klasnih neprijatelja u nogometu nisu tema. Je li nogomet imun na klasni tip problema? Pa nije. Ili: jest i nije? Kako razmišljate o pitanjima klasnih razlika i društvene dinamike u nogometu?

To su sve jako složena pitanja. Mislim da ste jedini do sad koji ste me pitali o klasnoj dimenziji nogometa, ili sporta kao takvog, što takode dosta govori. Šta se desilo sa sportom koji je zaista u dobrom delu počeo kao radnički? Na današnjoj levisi postoji neka vrsta fetišizacije pojedinih engleskih klubova, koji zaista jesu nastajali unutar radničkog pokreta i njegovog samosveščivanja. Međutim, on je u samom nastajanju već nosio zametak razdora, i svoje evolucije u ono što je danas. Mislim da nije preterano reći da je on s vremenom više razjedinjavao i atomizirao radništvo nego što je jačao političku i emancipatorsku svest. Pored toga, u toj sferi dokolice i kulture, kapitalizam je od igre napravio takmičenje i tako radnika uvlačio u svoju logiku, odnosno u svoju ideologiju, bez da je to izgledalo kao nametnuto. Dakle, klupski fudbal prati taj nadklasni razvoj, dok se u nekim zemljama klubovi politički 'nacionalizuju', što se vidi naročito u našem podneblju. Najbolji primeri su danas Zvezda, koja sebi voli da tepa da je jedan od stubova srpstva, ili TUDMANOVA Croatia, odnosno Dinamo. Uz to, možemo pričati i o reprezentaciji, koja sama po sebi ima homogenizujuću dimenziju, i nekad ide do tog nivoa ostrašćenosti da se može govoriti i o glajhšaltungu. Navijači, koji u dobrom svom delu imaju taj klasni bekgrund, prestali su da razmišljaju o tome. Isto tako, ne možete očekivati od fudbalera koji igra za reprezentaciju, gde je sve u domoljublju, da je čitao KRLEŽU, koji govori da ne može biti isto hrvatstvo grofa DRAŠKOVIĆA i MATIJE GUPCA ili hrvatstvo TODORIĆA i kasirke u Konzumu. Dakle, gledano u tom ključu, reprezentacija i klupski fudbal su još jedan mehanizam antiklasne svesti, pa i antiklasne borbe. Isto se može reći i za tradicionalne klubove, i lokal-patriotizam. Recimo, kada pogledate Hajduk, kolika je to navijačka energija, uvek razmišljam šta bi se desilo da je to od početka bilo organizovano u pravcu borbe protiv pljačkaške privatizacije i tajkuna. Zbog toga je to jako pogodno za vlast i establišment, da se ta potencijalna politička energija sprovede na po njih manje opasan kolosek.

Poanta je možda u sljedećem. Može li se 'običan' suvremeni prekarijat poistovjetiti s prekarnim radom jednog nogometaša s obzirom na to da je on za svoj posao, uvjetno rečeno, preplaćen – ili puno bolje plaćen? Jesu li profesionalni nogometaši preplaćeni ili su zapravo u robovlasničkom odnosu? Ili jedno i drugo? 'Zanimljivo je kad imaš preplaćenog roba: to je najluđi sindrom današnjeg nogometa', rekao nam je u povodu ove predstave režiser Borut Šeparović: je li to ta, ubojita, poanta ove teme? Kako o svemu ovome razmišljate?

Borut jako dobro uočava pojave, i često sam impresioniran koliko dobro poznaje fudbal, iako je i on samo 'spolja', recimo, malo za-

intersovaniji posmatrač. To je jako važno za rediteljsko razumevanje teksta, a pritom moram reći da delimo takode taj ambivalent-

Ne možete očekivati od fudbalera koji igra za reprezentaciju, gde je sve u domoljublju, da je čitao Krležu, koji govori da ne može biti isto hrvatstvo grofa Draškovića i Matije Gupca ili hrvatstvo Todorica i kasirke u Konzumu

tan odnos prema nogometu. Ja sam potpuno na istom tragu što se tiče tog pomenutog 'sindroma'. Možda je to još jedan paradoks, koji je moguć u takozvanom postmodernizmu, duhu vremena koji gaji kontradikcije i relativizam. To je vreme u kojem je fudbaler i konzervativan i liberalan, porodičan čovek s jedne strane, a s druge strane jako promiskuitetan i raskalašan. On je i nacionalist i kosmopolita. Ovisno o uspehu – i heroj i izdajnik. NOVAK ĐOKOVIĆ može biti i pravoslavac i okultista. Ponekad ne znam kako da to objasnim, jer ni sam nisam lišen protivrečnosti i zbunjenosti, i često se nađem pred tim da nogomet istovremeno i volim i prezirem. Ali da se vratim na ovo što pitate – upravo zato sam gore pomenuo saosećanje. Da li se može ljudski poistovetiti sa patnjama nekoga ko zarađuje ogroman novac? Uostalom, da li je to uopšte moguće prema nekom ko je otuđen od običnog čoveka, prema kome čak i fanovi imaju apstraktan odnos? Sve su to zanimljiva pitanja. Isto kao što povremeno čujemo da smo mi sportisti retki koji smo zaradili velik novac na pošten način. Možda je to istina, međutim, tek neka sledeća epoha će dati odgovor da li smo ga zaradili u poštenom sistemu.

Isto kao što je Spartak tek dva milenijuma kasnije postao heroj i ustanik, a ne krvoločni gladijator i zabavljač.

Depresija kao tabu

Nogometaš mora biti zdrav. Profesionalni nogometaš je radnik koji svoj rad, odnosno karijeru živi jako kratko: ali ako ima problem sa zdravljem, sve pada u vodu. Depresija kod profesionalnih nogometaša dugo je bila tabu tema. Često se skrivala pod pseudonimima nekih ozljeda, jer to korespondira s prolaznim problemima hiperuspešnog muškarca, za razliku od depresije. Nažalost, depresija se kao problem suvremenog nogometa 'autala' kao tema tek kad je vratar njemačke reprezentacije Robert Enke počinio samoubojstvo. I mnogo je drugih primjera takvog autanja među nogometašima bilo nakon te tragedije – među ostalima je o tome govorio i Gianluigi Buffon... Pretjerujemo li ako kažemo da je depresija sastavni dio darvinističkog sistema suvremenog nogometa? Što možete dodati o perspektivi ovog problema?

To je apsolutno tako. Međutim, ono što je jako tipično jeste da su se skoro svi auotvali tek po završetku karijere, a do tada su gledali na sve načine da prikriju i budu praktični i funkcionalni. Strah da će to iskoristiti i zlo-upotrebili tabloidi, protivnik, a naročito protivnički navijači, je prevelik. A stigma je već sama po sebi. To je čist darvinizam. Zbog toga se u 'Jeziku kopačke' bavimo upravo tim kontrastom između pompeznosti i glamura koji je spolja, i čitave trivijalnosti i krhkosti tog sveta i njegovih aktera iznutra. Odnosno, između mentalne i fizičke stame-nosti kojom sportski 'nadčovjek' mora uvek da zrači, i njegove ranjivosti koju mora da prikriva. Već postoje istraživanja i statistike, koji govore o ogromnom broju sportista koji pate od nekog mentalnog poremećaja, tako da se taj mit polako urušava, a sport jede sopstvenu decu. Takođe, još jedna dimenzija onoga čime se bavimo jeste takozvana sci-jentifikacija sporta. Kamere, digitalizacija i metrika, beleženje najmanjeg pokreta u toku treninga i utakmice, odavno su ušli u sferu nogometa. Motivacijski treneri i sportski psiholozi koji služe jedino optimizaciji učinka. Poboljšanja i intervencije u krv, metaboliizam, psihi... Do najsitnijeg je isplaniran čak i privatni život a on je, ustvari, u funkcionalnom smislu, samo isprogramiran odmor. Dakle, svaki deo tvog tela i psihe je okupiran i izložen – upravo ono o čemu je FUKO govorio, a to je nešto što je i Borut kao reditelj jako dobro primetio i uprizorio.

Pri primanju posebne nagrade predsjednika UEFA-e 2019. godine, Eric Cantona je citirao Shakespeareovog 'Kralja Leara', gdje Gloucester kaže: 'Što od muha rade objesni dječaci, to od nas čine bozi – oni nas ubijaju za zabavicu.' Kao bivši igrač, kako vidite položaj današnjih igrača u odnosu na očekivanja i zahtjeve. Kako se situacija razvila od te 2019. godine? Ima li, drugim riječima, ikakvog javnog pomaka u kritičkom promišljanju?

Postoji velika rupa između ogromne globalne popularnosti i važnosti ovog sporta i neobavljavanja njime na promišljen i slojevit način. Želim da kažem, da čak i najstrastveniji navijači, kojima je on smisao života, ne razmišljaju o njemu kao o jednoj jako slojenoj pojavi. Na jednom kraju su sportski

novinari koji se bave uglavnom samo igrom, i donekle ekonomskim aspektima, a na drugom kraju je akademsko bavljenje sportskim studijama, dok ono što je suština razumevanja nogometa u totalitetu izmiče običnom čoveku i mejnstrimu. Često primetim da mnogi ljubitelji ne žele da kritički promišljaju, jer to kvari dojam o pojavi koju po prirodi naklonosti i strasti idealizuju. Mladi fudbaleri i sportisti ne mogu da razumeju svoj položaj unutar svega, međutim neprihvatljivo je da stariji bivši igrači ne razmišljaju o karakteru nogometa u tom širem smislu. Mislim da je ključ u toj imunizaciji koja se usađuje odmalena, jer mlađe selekcije služe više psihološkoj obradi i spremanju za takmičarstvo nego igračkom i ljudskom razvoju i senzibilitetu. Mnogi i nakon karijere ostaju u fudbalskom miljeu, i to sprečava kritičku distancu i odnos prema njemu. Na koncu, zašto bi iko razmišljao, kada sve ukazuje na to da se baviš s nečim što je toliko seksi, poželjno i popularno?

Vrednost čoveka, vrednost igrača

Naravno, 'gladijator' ne može biti slab. Kao profesionalac, ne smiješ imati niti klicu neuspjeha u sebi? Hajde da razmišljamo ovako: da, nogometaši su preplaćeni, ali o tome nisu odlučili oni, nego sustav: jer je sve u njihovom životu vezano uz marketing, medijazaciju, komodifikaciju i tako dalje. Simbol vrijednosti života jednog nogometaša je njegova 'kapitalistička vrijednost' na Transfermarktu. Koja, ako se ozlijedi, najprije stagnira, a ako se ne oporavi – onda pada. Kako razmišljate o Transfermarktu: to je ona burza kao jedino mjesto što okuplja sve nogometne navijače svijeta? Kako biste, na kojem recimo primjeru suvremenog nogometaša čiju sudbinu prati svijet, najbolje objasnili tu fantastičnu krivulju uzleta i pada – dok nitko zapravo ne razmišlja da je tu ipak riječ o živom čovjeku? Nitko ne pita kako se taj čovjek, nogometaš, nosi s travestijom vlastitog posla, rada? Ili pretjerujemo?

Naravno da si kao mlad igrač jednostavno 'ubačen' u sustav, i to ne počinje prvim profesionalnim ugovorom, već sa prvim orga-

Ako si čitav svoj identitet i vrednost crpio iz toga šta učiniš na terenu, odnosno od uspeha i neuspjeha, onda dolazi do ozbiljnih poremećaja, što eskalira naročito nakon karijere. Mnogi se sportisti zaista ne snalaze i imaju ozbiljne krize identiteta i životne anksioznosti koje postaju kliničke dijagnoze

nizovanim treninzima i utakmicama u najmlađem dobu. A sustav je upravo takav – on je ogoljeni darvinizam, odnosno doslovce preživljavanje najspremnijih. Pominjali smo nadgledanje i valorizaciju koja je konstantna, i ona ne služi samo promatranju, nego je dodatni izvor pritiska koji treba još više da izvuče iz igrača. Igrač se vremenom koliko-toliko obučava za to, i oni koji su došli do samog vrha su uglavnom oni koji su prošli tu surovu selekciju. Međutim, po meni problem postaje dramatičan kada prihvatiš da je tvoja vrednost kao čoveka jednaka tvojoj vrednosti na grafikonima kakav je Transfermarkt, i slični. Kada tvoje samovrednovanje zavisi od toga koliko je nekakav apstraktni mehanizam, koji isto onoliko bizaran koliko i trgovina na berzama, danas procenio da vrediš. I tu ponovo dolazimo do priče o potpunom poistovećivanju sa onim čime se baviš. Ako si čitav svoj identitet i vrednost crpio iz toga šta učiniš na terenu, odnosno od uspeha i neuspjeha, i svojim bivanjem nogometašem u celovitom

smislu, onda dolazi do ozbiljnih poremećaja, što eskalira naročito nakon karijere. Kada kažem poremećaja, mislim na to da se mnogi sportisti zaista ne snalaze i imaju ozbiljne krize identiteta i životne anksioznosti koje postaju kliničke dijagnoze. Jer tada nestaje čitav jedan životni stil, nestaje pažnja i sva pompa, i konačno si suočen sa svojim pravim 'ja', odnosno prolaznošću svega u šta si davao čitavog sebe. To je jaka duhovna droga i zbog toga mnogi teže da ostanu u fudbalu, na ovaj ili onaj način. I onda zamislite šta bi bilo kada bi se još morao suočiti sa činjenicom da sve to skupa i nema neku veliku vrednost, koliko god popularnost svega toga varljivo ukazivala. Pored toga, sustav je toliko moćan, naročito njegov medijski deo, da čak i ljudske priče kao što su autobiografije, bolesti, povrede i porodične tragedije postaju samo deo ponude na tržištu industrije zabave, koji nogomet jeste. Omiljeni žanr je priča kako je neko iz teškog siromaštva uspeo da dođe do velikog uspeha, a to je priča većine nogometaša, i tu se zatvara još jedan krug sustava koji sve komodifikuje. Takođe, to se koristi i kao ideološka podloga, koja u liberalnom kapitalizmu treba da pokaže da svako ima podjednaku šansu. Nema veze što po statistici na jednog uspešnog dođu na desetine hiljada onih koji nisu uspjeli. Sve je to deo profesionalnog, iliti elitnog sporta, kako ga poneko naziva. Voleo bih kada bismo mogli da uradimo i priču o svemu ovome, odnosno nogometašu nakon karijere, ako se ukaže prilika.

Na našim prostorima, o odnosu predatorskog kapitalizma prema profesionalnom sportu vrlo je jasno govorio/govori (bivši) slavni košarkaš i jugoslavenski reprezentativac (prvak svijeta 1970.) Ljubodrag Duci Simonović. On je o problemima sportaša raspravu započeo još početkom 1980-ih. I sad, unatoč nekim njegovim politički problematičnim stajalištima, kako vam se čini njegova teza o suvremenom sportu, ako ste s njom upoznati?

Da, čitao sam uglavnom sve od ljudi koji su se bavili sportom na naučan način, ne samo od DUCIJA SIMONOVIĆA, već i SRĐANA VRČANA sa ovih prostora, pa i profesora LALIĆA. Takođe, i strane, počev od samog JOHANA HOJZINGE, pa sve do RIČARDA DŽULIJANOTTIJA u Britaniji i drugih. Što se tiče Simonovića, na njega sam naišao upravo u vreme kada sam krenuo da promišljam stvari, sredinom dvadesetih, i počeo sam da prepoznajem ono što sam samo intuitivno spoznao, ali nisam uspevao da artikulišem. 'Problem' sa Ducijem Simonovićem, što se tiče kritike sporta, i naročito Olimpijskog pokreta, jeste taj što je u ogromnoj većini stvari u pravu, pogađa suštinu i stvari dovodi do kraja. Sve to na šta sam nailazio, od literature, ali i gomile sopstvene refleksije, intuicije i iskustva, pomoglo mi je da me drži u realnosti i da dugoročno odem nekim drugim putem. Jednostavno dođeš do otrežnjujuće spoznaje da i nisi bog zna šta postigao, koliko god te 'ložili' da je to, što bi klinici rekli, 'vrh'. Ako si sasvim iskren prema sebi, moraš biti spreman da obezvrediš dobar deo onog što si postigao, bez obzira na odricanja i koliko si uložio sebe u to. Sport jednostavno nema tu humanističku dimenziju i zastrašujuće je deplasirano kada se sportisti proglašavaju za ambasadore ili ih se stavlja u istu ravan sa nekim ko se plemenito bavi ljudskim životima i stvara ljudski 'višak vrednosti', kao što su naučnici, lekari, učitelji, socijalni radnici i mnoge druge profesije. Uostalom, da ne pričam koliko je to tek cinično prema svima pomenutima, s obzirom ne samo na nedovoljno statusno vrednovanje njihovog rada, već i materijalno. ■

Ivan Rakitić i Ergić
kao suigrači u Baselu
(Foto: FC Basel)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Pamtiš li Tita?

PIŠE Sinan Gudžević

Tito Tintu ne bi dao ništa. Tinto nikad nije provirio u dolinu Jadra. Rio Tinto se u Titovo vrijeme nije čuo ni da je živ. A postojao je, činio je kopačine bakra, izrabljivao i tlačio rudare i rudna naselja. Tinto je rođen prije Tita, a evo ga još je živ i čini štete po zemlji, a od šteta zgrće pare. A vidi, evo ću ti kazati nešto iz vremena poslije Tita

UNEDJELJU, 8. septembra, blizu autobuske stanice u Sjenici, zovne me čovjek dosta mlađi od mene:

— Merhaba, rođače, Sinane!
— Merhaba i tebi, no šta no merhaba!
— A poznaješ li me?
— Poznajem te, a ne znam koji si.
— Eto, a ja tebe poznadoh odmah, i znam koji si, a nijesmo se videli, pa ima i tries godina. Ja sam stalno taj i taj.
— Milo mi je, ja sam ponekad Sinan.
— E tako ti Boga, da te nešto pitam.
— Pitaj me, pa ću ti kazati šta znam.
— E pamtiš li TITA dobro?
— Tita pamtim dobro.
— E je li Tito bio stalno na televiziji?
— Tito na televiziji nije bio stalno, danas bih rekao da nije bio ni često, ni mnogo. A i da je bio mnogo, mnogima bi to bilo malo. A što me to pitaš, rode?
— Pa evo što: ovaj VUČIĆ kao da živi u televiziji, svaki čas ga ima!
— Kažu ljudi da u nekoliko televizija ima i po pidžamu.
— Dobro kažu. A jesi li gledao šta je juče zborio u Ljuboviji?
— Nisam gledao, nisam slušao, mene Vučić ne privlači ničim, a odbija me dibidus.
— E vidiš, ja sam se juče pola dana dibidus zakovao za televizor, da sam imao stoke, rikala bi i blejala od žeđi, dibidus me bog bio zabravio uz televizor sa Vučićem.
— Pola dana si se zakrpio za televizor: pa nije svjetsko prvenstvo u fudbalu da gledaš tri utakmice jednu za drugom.
— E nije, na žalost nije, no sam gledao Vučića kako kobajagi razgovara sa narodom. A doveo sa sobom i nekakog gosta, nekakoga Danca, glavnoga iz te firme što treba da kopa tu rudu jaderit, kraj jadnog Jadra.
— E bogami ti ni batinu ne bi osjetio po hrbatu, kad si toliko ostao pred televizorom da trpiš predsjednikovo prenemaganje u zapomaganje.
— Ada on je više prenemagalo nego zapomagalo, no sam šceo da shvatim šta je toliko zapeo za taj Rio Tinto! Hoće da ga dovede da kopa tu nekaku rudu litijum. Hoće da ga dovede, ako ga ne dovede, puknuće na hrbat će puknuti. Evo sad ću navršiti pedeset godina, a do prije neku godinu nisam znao ni šta je Rio Tinto ni šta je taj litijum.
— O litijumu, to jest o litiju, kako mi u Hrvatskoj slušamo, ni ja ti mnogo ne znam, a o Rio Tintu ponešto znam.
— Nešto mislim da tu nijesu čista posla: Rio Tinto pa Rio Tinto.
— Vidi, rode moj, ponešto sam čitao o tome. Ima više knjiga o toj kompaniji. Jedna od knjiga ima naslov 'Zločin države na rubovima carstva', a podnaslov 'Rio Tinto, rat na Bougainvilleu i otpor rudarenju'. Tu bi knjigu trebalo prevesti na naš jezik, pa bi se od čitanja i najžmiravije oči izbuljile. Ukratko, po svemu što se zna, Rio Tinto nije nikakva sreća, a velika nesreća jeste. Ta je kompanija od samog osnivanja počinila velike štete, izazvala velike nevolje svuda gdje se našla. Zagadila je vode, ostavila čitave planine otrovne jalovine, uništila ribe u vodi i tice u gori. Porazbolijevala ljude, mnoge raselila bez povratka. A nije prezala ni da izazove rat: na Papui Novoj Gvineji je Rio Tintovo rudarenje izazvalo i građanski rat. U njemu je Rio Tinto čak bio jedna od strana u sukobu. Tamo, u centralnoj Bugenvilliji postojao je čuveni rudnik bakra, srebra i zlata Panguna, najveće nalazište bakarne rude na svijetu. Oko rudnika se zametnula pobuna, a iz pobune rat. Pobunili su se

Mačkica Mačenka sisa kuju Belku u Krću kod Sjenice. Snimio Kaim Elezović

vlasnici zemlje na kojoj je otvoren rudnik, od pobunjenika je nastala revolucionarna armija, koja je upala u rudnik, zauzela ga i zatvorila, a rat je trajao šest godina. Sad je rudnik zatvoren, no rudarski koncerni po svijetu hoće da ga opet otvore. Ali im domaći političari sad ne vjeruju, jer znaju šta su počinili. Rio Tinto je bio među glavnim počiniocima.
— Dobro, a umiješ li mi kazati zašto je Vučić navalio da taj Rio Tinto gradi taj rudnik u Srbiji?
— To bih i ja rado znao. Iako ne znam šta bih s tim znanjem započeo. Vučić je slučaj za sebe: po cipcijele dane i po cipcijele noći opsjednut opsjednutošću za svojom vlašću, valjda računa da će mu Rio Tinto pomoći da vlast učvrsti. Čak sam i ja čuo Vučića kako onome nedužnom kraju obećava svijetlu budućnost sa Rio Tintom!
— Čekaj, kako će mu Rio Tinto učvrstiti vlast, a narod se sve više buni protiv Rio Tinta? A Vučića valjda bira narod, jok Rio Tinto.
— Dobro je što kažeš valjda. Znaš kako se kaže: može da bude, ali ne mora da znači.
— Meni se čini da će Rio Tinto zamijeniti narod i da će Vučića da bira Rio Tinto, a narod neka se oseća odmičeno.
— Meni Vučić pomalo liči na našeg rodaka MUSU, ako ga nisi znao, za njega si čuo. On je svaki dan išao na brazde u livade i navrtao vodu na svoju livadu. Stisla ljuta zima, snijeg pokrio sve, led okovao potoke, mrzne se jaje u kokoši, a Musaga motiku u šake i na livadu. Razbij led pa navrni vodu u brazdu, a brazda vodu na livadu. Tako po cijelu zimu, ama svaki dan, o proljeću da ne zborimo. Misli da će mu livada u ljeto bolje roditi ako je zaliva i zimi. To je radio stalno, do smrti. A livada mu rađala isto kao i druge livade. Jedan naš rođak mu je rekao da će mu brazdu navrnuti i u grob.
— E da si vidio sinoć kako Vučić ljudima dijeli asfaltni put! Te ovome pola kilometra, te onome trista metara. Šakom i kapom. Isto kao kad dođe gost u kuću i dadne deci bonbona.
— Kad spomenu bonbone, došao u jednu kuću na našoj Odvračnici zet iz Beograda, došao prvi put u tazbinu. I donio darova, svakog darovao. Donio, to jest dovezao, i dosta flaša rakije i silu vina i sanduke piva. I komšije se zapile s njime, pa mu jedan, malo pripit, kazao: 'E zete, lepih si nam darova doneo, hvala ti, zete, no, zete, što ne donese i deci bonbona?!'
— A šta misliš, bi li Tito, dao Tintu da kopa litijum?
— Tito Tintu ne bi dao ništa. Tinto nikad nije provirio u dolinu Jadra. Rio Tinto se u Titovo

vrijeme nije čuo ni da je živ. A postojao je, činio je kopačine bakra, izrabljivao i tlačio rudare i rudna naselja. Tinto je rođen prije Tita, a evo ga još je živ i čini štete po zemlji, a od šteta zgrće pare. A vidi, evo ću ti kazati nešto iz vremena poslije Tita. Krajem godine 1986. pročulo se po beogradskim kafanama kako je Jugoslavija potpisala tajni ugovor sa Njemačkom o ustupanju napuštenih jama tuzlanskih rudnika soli za odlaganje njemačkog nuklearnog otpada. To je bilo u vrijeme kad je beogradska čaršija svašta mrmorila, dosta toga je dolazilo iz kuće i kuhinje DOBRICE ČOSIĆA, to znam danas, onda nisam znao. Ja sam tada bio član u nekom Odboru za zaštitu čoveka i okoline. I kad se pročulo to o nuklearnom njemačkom otpadu, sročio sam, zajedno sa mojom drugaricom BILJANOM JOVANOVIĆ, pismo i poslao ga na Savezno izvršno vijeće. U pismu smo naveli šta smo čuli i šta se priča, i zatražili objašnjenje. I nakon dvadesetak dana dobili smo termin za razgovor u siv-u. Išao sam sam, Biljana nije htjela. Primio me najprije ISMET KRESO, on je bio pomoćnik premijeru BRANKU MIKULIĆU. Kad je čuo i usmeno zašto sam došao, rekao je da uđem kod predsjednika. Tada sam prvi i jedini put uživio vidio Branka Mikulića. Bio sam dvadesetak minuta kod njega. Vrlo srdačan, i u srdačnosti odlučan, kazao mi je: 'Zapanjilo me je ovo što ste naveli u pismu. Znajte, rode Sinane, nikad mi partizani ne bismo takvu stvar počinili svojoj zemlji! Nikada, nikada, nikada! Pozdravite vaš odbor i recite članovima neka se brinu za čovjeka i okolinu, a oko njemačkog nuklearnog otpada neka budu mirni.'
— E vala, rode Sinane, ovo mi bi milo. Takvih čuda više nema.
— Ima čuda svuda, čuda su razna. Evo i nad naš kraj se nadvilo jedno čudo. Bolje bi ga bilo zvati baukom. Ako se šta ne učini, to nas čudo neće lišiti, pa taman da Rio Tinto i ode iz Srbije praznih lopata.
— A kuku nama, bogomi! Ako nam zapoga ne Rogoznu, ni mi u Sjenici nećemo disati šta smo dosad disali. A Pazaru se najcrnje piše. No, imaš li mi kazati barem neko lijepo čudo?
— Imam. Evo, prekjuče sam, kod KAIMA ELEZOVIĆA, sina moje tetke KIME, u Krću vidio kako je jedna bijela kučka smajčila jednu crnu mačkicu, i mačkica doji na sisama kučkinim.
— E nemoj! E to još nisam ni čuo ni vidio.
— Evo ti pa vidi snimak, načinio ga je za mene Kaim. ■

Svi smo osjetili laganu jezu

Dizajnerica Ira Payer, prevoditeljica Snježana Husić i pisac i inženjer računarstva Želimir Periš za Novosti govore o tome kako vide utjecaj umjetne inteligencije na domaće kulturno i umjetničko polje, strahuju li od digitalne konkurencije, koriste li i sami generativne programe u svome radu te zašto nema samo jedne dobre verzije hita 'Beggin'

U SERIJALU tekstova o utjecaju umjetne inteligencije na kulturnu i umjetničku scenu dosad smo uglavnom čeprkali po stranim primjerima – od tekstova hongkonškog filozofa YUKA HUIJA do štrajkova holivudskih scenarista i glumaca – pa je krajnji čas da prostor otvorimo našim umjetnicama i kulturnjacima. Kako oni vide tehnološku minirevoluciju, strepe li pred novim digitalnim alatima, koriste li ih već u radu? Dvjesto sugovornicama i jednom sugovorniku upadamo nepozvani u inboxe početkom septembra, kada kulturni život tradicionalno postaje hektičan, a dizajnerice, prevoditeljice, pisci i ostali razapeti su između rokova, festivala, radionica... Ipak, spremno se odazivaju, žele nam o umjetnoj inteligenciji reći i više nego što pitamo, kasnije šalju dodatne informacije, pozive na

konferencije i korisne linkove: dojam je da je domaćoj kulturnoj sceni ovo itekako važna tema, mnogo važnija nego što bi se moglo zaključiti po našim medijima.

IRA PAYER, zagrebačka dizajnerica, svotevremeno predsjednica Hrvatskog dizajnerskog društva, autorica koja je oblikovala časopise poput Frakcije, Zareza i Čovjeka i prostora, potpisala vizualni identitet Tvornice kulture i napravila još mnogo toga dobrog i važnog, odmah nam ukazuje na ograničenja UI-ja.

— Umjetna inteligencija savršeno odgovara duhu vremena u kojem prevladava stav 'želim to besplatno i želim to odmah'. U svijetu u kojem je brzina postala ključna, a resursi se štede gdje god je moguće, jasno je da se umjetna inteligencija često čini kao idealno rješenje. Za većinu rutinskih poslova, koji su ranije zahtijevali vrijeme i pažnju, umjetna inteligencija će sigurno dizajnere uskoro učiniti nepotrebni. UI alati već sada mogu obavljati te zadatke brže, jeftinije i često preciznije. Međutim, poslovi koji će ostati zahtijevaju ono što umjetna inteligencija još uvijek ne može pružiti – dubinsko razumijevanje konteksta, kritičko i apstraktno razmišljanje, kao i kreativnost koja dolazi iz ljudskog iskustva – upozorava Payer, a mi molimo da nam to objasni plastičnije, na nekom primjeru.

— Ako vam treba naslovnica knjige, umjetna inteligencija će vam moći generirati tisuće opcija u nekoliko minuta. Ali što onda? Nećete znati odakle je preuzela dijelove svog uratka, a i na kraju, vama treba samo jedna naslovnica – ona koja je najbolja za vašu knjigu. UI ne može pomoći u donošenju te odluke jer nema kriterije, nema sposobnost kritičkog prosuđivanja toga što je isporučila – ističe Payer. Utjecaj na dizajnersku produkciju ostaje dakle limitiran?

— Dizajn koji komunicira s određenom publikom zahtijeva ljudsku intuiciju i kontekstualno razumijevanje. Umjetna in-

teligencija može ubrzati proces i preuzeti ponavljajuće zadatke, ali kad je riječ o kreativnosti, kontekstu i kritičkom razmišljanju, UI je i dalje ograničen. Ne može razumjeti duboke kulturne slojeve, prepoznati suptilne simboličke vrijednosti ili anticipirati reakcije publike na način na koji to može čovjek. Zbog toga će dizajneri uvijek imati ključnu ulogu u projektima koji zahtijevaju kreativno i društveno osjetljivo rješavanje problema – zaključuje dizajnerica.

S umjetnom inteligencijom pojavio se fenomen post-editinga: UI prevede knjigu, a književnog se prevodioca unajmi da po cijeni jednostavne korekture napravi obuhvatnu redakciju prijevoda, za koju nerijetko treba vremena, znanja i talenta koliko za izvrstan ljudski prijevod, kaže Snježana Husić

Ako bismo umjetnu inteligenciju zamolili da nam isporuči profil idealnog sugovornika za ovaj tekst, vjerojatno bismo dobili nešto nalik na ŽELIMIRA PERIŠA. Zadarski pisac autor je osam knjiga proze, poezije i slikovnica, među kojima roman 'Mladenka Kostonoga' iz 2020. pouzdano putuje u sve buduće suvislije antologije. Istovremeno, inženjer je računarstva koji između osam jutro i četiri popodne radi, među ostalim, na poslovima vezanim uz umjetnu inteligenciju. Naručujemo stručni uvid u kompjuterske generatore teksta, umjereno razblažen za nas laike.

— Kad se govori o računalnim programima, posebno alatima koji su relativno novi i brzo se razvijaju, uvijek je važno reći i verziju. ChatGPT 3, koji je mnogima bio prvo mjesto susreta s umjetnom inteligencijom, značajno je lošija od aktualne verzije 4. Alati se razvijaju brzo a ChatGPT samo je jedan od mnogih. Kvaliteta jezičnih modela nije jednostavno mjerljiva stvar i ako zanemarimo tehnološke metrike obično smo ograničeni na subjektivni dojam, no dojam je taj da su alati već sad upotrebljivi, samo im fali malo više razumijevanja i suptilnosti. Bez sumnje, svaki novi model bit će sve bolji. Ali, važno je istaknuti: bolji alat. Alat za pomoć pri uređivanju, ne urednik. Alat za pomoć pri kreiranju, ne kreator – upozorava Periš.

Završnu poantu zapamtili smo još iz njegovog prošlogodišnjeg teksta 'Portret umjetnika u mladosti', objavljenog u dva nastavka na portalu Kritika-HDP, koji nam je bio pomogao da pohvatamo konce u onom prvom naletu euforije i straha pred novim programima, ukazujući trezveno na njihove prednosti i mane. U sličnom tonu naš inženjer na književnom terenu nastavlja kada ga pitamo da se prisjeti nekog trenutka u kojem su ga mogućnosti UI-ja posebno oduševile.

— Jedna od prvih funkcionalnosti za koju su UI jezični modeli trenirani i u čemu su i danas vjerojatno najučinkovitiji jest sumariziranje teksta. Kad sam prvi put vidio kako taj alat iz književnog teksta izvlači suštinu, prepoznaje likove i njihove motivacije, shvatio sam da je to prekretnica. Već su se i rane verzije ChatGPT-ja se lakoćom hvatale ukoštac i s najhermetičnijim tekstovima. Istovremeno, kad je isti alat trebao generirati tekst, bilo je to smiješno loše i laka meta za porugu. Tekst je bio usiljeno plastičan, no samo naivni su mogli odmahnuti i reći: ništa od toga. Svi ostali smo osjetili laganu jezu kad smo vidjeli koliko je taj skok u kvaliteti generativne inteligencije bio velik i koliko se brzo dogodio – govori Periš.

A kad smo kod književnosti, na pamet nam padaju oni koji tako često i nepravedno ostaju nevidljivi: prevoditeljice i prevoditelji. Njihovoj branši, slažu se kulturni analitičari i komentatori, umjetna inteligencija prijete više nego ostalima. Kako se nose s opasnošću, pitamo dr. SNJEŽANU HUSIĆ, koja je na zagrebačkom Filozofskom fakultetu više od 20 godina predavala talijansku književnost i prevođenje, dobitnicu uglednih nagrada, prevoditeljicu LUIGIJA PIRANDELLA, ITALA CALVINA, ALESSANDRA BARICCA, URSULE K. LE GUIN... U biografiji joj stoji i da je istrčala sedam maratona, iz čega zaključujemo da je dovoljno izdržljiva i spremna za dugotrajnu utrku s UI-jem. Ipak, razgovor otvara tamnijim tonovima.

— Književne prevodioce nerijetko tretiraju kao umjetnu inteligenciju, kao stroj kroz koji provučete tekst pa ti ga on ispljune kao zamotanu čokoladicu, kao da je to automatizirani proces, a ne kreativni rad. Bilo bi nam danas lakše suočiti se s umjetnom inteligencijom da je prije njezine pojave općeprihvaćeno da je književni prijevod autorsko umjetničko djelo, za koje je nužan talent i kreativni ulog. Nismo se još izborili ni za

Ira Payer (Foto: Grgur Žučko/PIXSELL)

Želimir Periš (Foto: Dino Stanin/PIXSELL)

Snježana Husić (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

ChatGPT je nešto poput tupavog zbuđenog djeteta, savanta koji zna sve i može sve, ali zapinje na jednostavnoj socijalnoj interakciji. Bez obzira na mane, to je alat s kojim se može komunicirati. Alat koji pomaže u razmišljanju, govori Želimir Periš

koristim takvim alatima? Ne. Dapače. A gubi li moj um na težini? To svakako. Alat koji pomaže u razmišljanju značajno degradira i obezvrjeđuje moj kognitivni korteks, pa moj um gubi na težini, ne samo metaforički već i vrlo plastično – organ koji manje koristi gubi na masi – zaključuje Periš, a mi pitanje o svakodnevnom korištenju umjetne inteligencije postavljamo i Iri Payer.

— Nisam dosad uspjela iskoristiti UI alate za neki kreativni doprinos, zasad su generativni alati većinom kreativno beskorisni u profesionalnom dizajnu i proizvodnji, ali svakodnevno ih koristim za poslove koji mi inače oduzimaju puno vremena – sistematizaciju materijala, generativno popunjavanje pozadina, vizualizacije za prezentacije i slično. U tom smislu, UI mi zaista štedi puno vremena i omogućava da se usredotočim na kreativne aspekte posla. Povremeno testiram kako UI algoritmi napreduju u konkretnim zadacima, poput dizajniranja logotipa, i zasad su rezultati jako daleko od onoga što dobar dizajner može postići. Ipak, tehnologija se razvija nevjerojatnom brzinom i vjerujem da će se to uskoro promijeniti – kaže nam, zaključujući:

— Za mene, umjetna inteligencija je koristan alat, ali ne može zamijeniti ono što dizajneri rade – stvaranje dizajna koji komunicira s ljudima na dubljoj, smislenijoj razini.

Čini nam se da se ova izjava ne tiče samo dizajnera, nego sažima mišljenja većine domaćih kulturnih aktera. Ne možemo zato izdržati, a da za kraj ne priupitamo i ChatGPT kako on vidi stvari: može li umjetna inteligencija parirati ljudima u pisanju književnosti, dizajniranju, prevodenju? Da skratimo odgovor: umjetna inteligencija je moćna i sposobna, hvali malo kompjuterski program sam sebe, ali 'ljudska književnost često nosi dublju emocionalnu i kulturnu slojevitost', također 'ljudski prevodioci bolje prilagođavaju prijevode specifičnoj publici, tonu i značenju', dok 'ljudski dizajneri mogu donositi složenije estetske odluke, anticipirati kulturni utjecaj svojih djela i razvijati originalne stilove'. Eto dakle završne pouke svima koji se premisslaju oko toga bi li novi prijevod ili dizajnersku narudžbu prepustili umjetnoj inteligenciji ili kolegama *homo sapiensima*: ako ste u dilemi, poslušajte što vam kaže sama umjetna inteligencija. ■

(Nastavlja se)

* Tekst je napisan uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije u sklopu Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

to da nam uvijek spomenu ime kad pišu o prijevodnoj književnosti, da osvijeste da to nije napisao DANTE, jer on nije pisao na hrvatskom, nego s Danteom njegovi prevodioci KOMBOL ili NAZOR ili MARAS. U prijevodnoj književnosti ne postoji jedinstveni tekst djela, nego njegove različite interpretacije, tj. prijevodi, kao što 'Beggin' i jest i nije ista pjesma kad je izvode Four Seasons ili Madcon ili Måneskin – govori nam Husić, a preko Dantea i Måneskina dolazimo i do konkretnih, nimalo lijepih slika iz života današnjeg književnog prevodioca i prevoditeljice.

— Među prvima smo se našli na udaru, s umjetnom inteligencijom pojavio se i fenomen *post-editinga*: UI prevede knjigu, a književnog se prevodioca unajmi da po cijeni jednostavne korekture, kao da traži tipfelere, napravi obuhvatnu redakciju prijevoda, za koju nerijetko treba vremena, znanja i talenta koliko za izvrstan ljudski prijevod. Zato Društvo hrvatskih književnih prevodilaca ukorak prati inicijative CEATL-a, europske krovne udruge književnih prevodilaca, jer treba djelovati što šire i zbiti redove kad je riječ o nepoštenim praksama i korištenju umjetne inteligencije za složene kreativne poslove – kaže nam Husić, a mi kasnije, nakon razgovora, žurimo da proč-

tamo službenu 'Izjavu o umjetnoj inteligenciji' CEATL-e, koja borbeno poručuje: nijedan prevodilac, nijedna knjiga, nijedan jezik ne smiju biti ostavljeni i napušteni pred udarom jeftinije umjetno-inteligentne konkurencije. Jeftinije, ali i neusporedivo lošije, jer kao što Snježana Husić ističe:

— UI je umjetna, ali nije umjetnica. UI stalno vrti isti materijal kojim je 'nahrana' i to je ograničava. A kada popravljamo za UI, skloniji smo prihvatiti prvo ponuđeno rješenje kao dovoljno dobro i ne razmišljati o drugim mogućnostima, kao da smo puki *spelling checker*. A mogućnosti je uvijek više, ne postoji samo jedan dobar prijevod književnog teksta, kao što ne postoji samo jedna dobra verzija pjesme 'Beggin'. Glavni bi nam saveznici u tome trebali biti pisci, a kod ustupanja prava na prijevod neki pisci već zahtijevaju da im djelo prevede ljudsko biće bez upletanja umjetne inteligencije – zaključuje prevoditeljica.

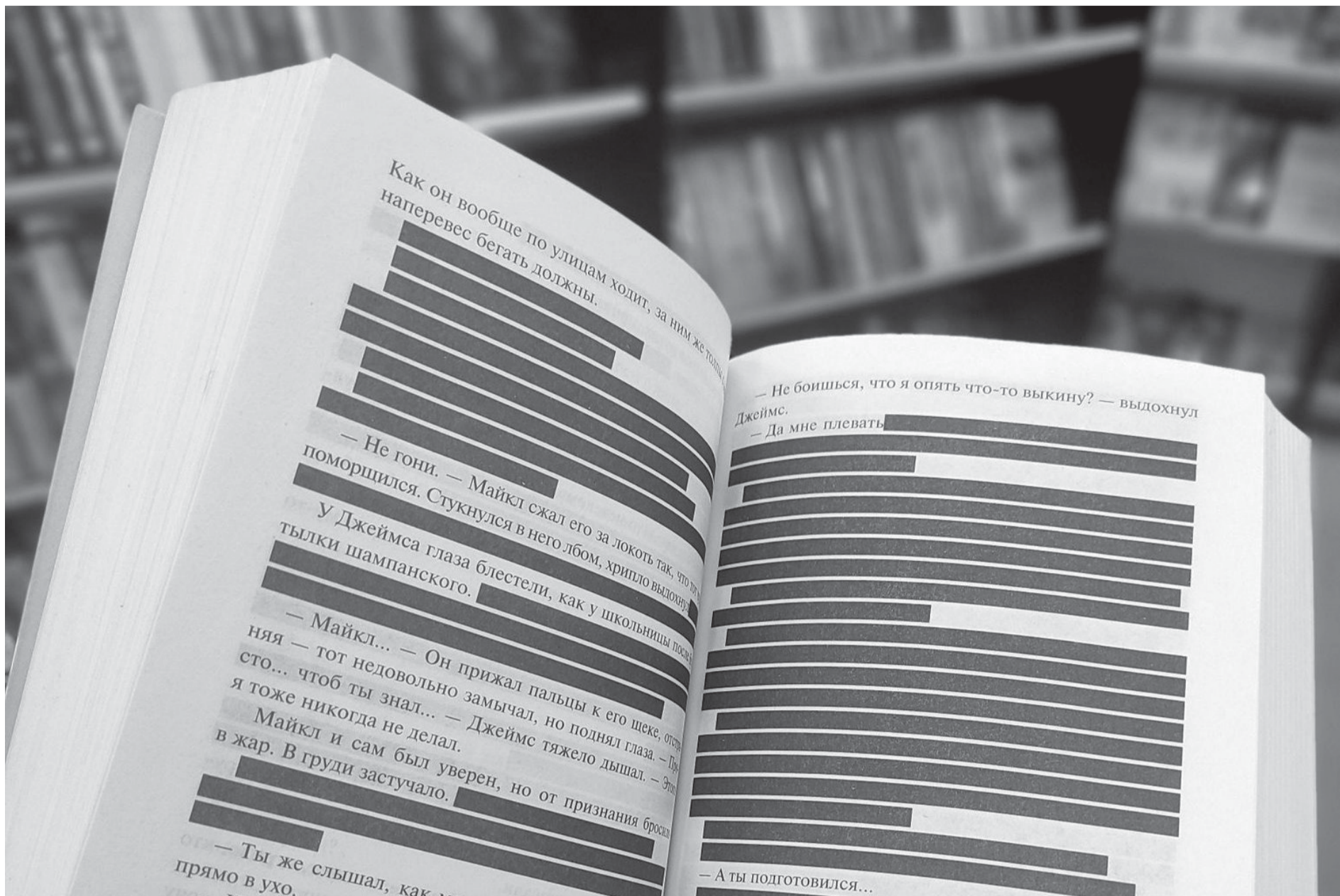
MI zato koristimo priliku da pozovemo domaće pisce koji čitaju ovaj tekst da se povedu za primjerom kolega i ugrade u svoje buduće ugovore solidarni zahtjev da im knjige obavezno prevede ljudi, a ne programi.

Može li piscima umjetna inteligencija ipak koristiti, pitamo Želimira Periša, želeći saznati upotrebljava je li sam u književnom radu.

— Postoji nekoliko knjiga koje uvijek imam pri ruci kad pišem. To su 'Rječnik sinonima hrvatskoga jezika', 'Rječnik stranih riječi' i 'Rječnik stilskih figura'. Čovjek sam kojem književni jezik nije primarno izražajno sredstvo, moj jezik je funkcionalan i štur, reduciranog vokabulara. No, književni jezik razumijem, pa ga zato uspijem i simulirati. Zato su mi nužni rječnici bez kojih ne pišem. Odnedavno, u tu moju grupu nužnih alata uselio se i izlaktario svoje mjesto u prvom redu ChatGPT – kaže nam Periš.

I, kako to izgleda kada se ChatGPT izlaktari?

— ChatGPT je nešto poput tupavog zbuđenog djeteta, savanta koji zna sve i može sve, ali zapinje na jednostavnoj socijalnoj interakciji. Bez obzira na mane, to je alat s kojim se može komunicirati. Alat koji pomaže u razmišljanju. 'Daj mi 20 sinonima za 'komunikacija''. 'Daj mi deset sintagmi koje znače 'razgovor sa strojem''. 'Napiši mi nekoliko varijacija rečenice: 'UI mi pomaže bolje pisati', ali da je visoko metaforična.' ChatGPT odgovara brzo i odgovori su mu iskoristivi. Gubi li moj tekst na vrijednosti zato što se

Cenzurirane
stranice romana
'U paramparčad'
Maksa Faljka (Foto:
nuna_bro/X)

Putinove crne trake

Književnost i kultura u Rusiji pod udarom su cenzure i samocenzure. 'Specijalni organ' procjenjuje odgovaraju li književna i filmska djela zakonima o zabrani LGBT propagande, među izdavačima kolaju liste sa zabranjenim autorima, otkazuju se nastupi spisateljica koje progovaraju o ruskim zločinima u Ukrajini

PRIČA 'Kako se stvarao Robinson' ILJFA i PETROVA svakako je jedan od poznatijih primjera satire književne cenzure. Podsjetimo, uredništvo časopisa Avanturistički pothvat, smoreno socijalističkim realizmom tadašnjih književnih djela, obraća se mladom piscu MOLDOVANCEVU da napiše zabavno djelo. Dolaze na ideju da objave novi, sovjetski 'Robinson Crusoe'. Nakon što pisac preda rukopis, urednik ga odmah 'izrešetava' svojim komentarima: u romanu nema ništa sovjetskog, roman obiluje 'nezdravom erotikom i bačvama ruma', uopće nisu prikazane 'široke mase radnika', iako se radi o nenastanjenom otoku. Zanimljivo bi bilo

vidjeti kako bi danas izgledao razgovor između urednika jedne ruske izdavačke kuće i mlade spisateljice koja bi željela, recimo po uzoru na američku seriju 'Euforija', objaviti tinejdžersku dramu o problemima seksualnosti, rodnog identiteta, ljubavi, narkomaniji. Na stranici 'Knjiga fanfika', latvijskom rusofonom arhivu *fanfictiona*, zabranjenom prošli mjesec u Rusiji, nalazimo pregršt rubrika i priča intrigantnih naslova: 'Tamo gdje oblaci gore', 'Doba smutnji', 'Dodir duge', 'Obiteljske vrijednosti'... Književnost *queer* tematike, kao i bilo koji drugi tip književne proizvodnje u Rusiji, vrlo je bogata i živa, no ona danas u najboljem slučaju završava u digitalnom obliku, marginalizirana na nekim

opskurnim internetskim stranicama. Realizirajući u 'kovačnici rata' državnu kulturnu politiku, ruski urednici u takvim djelima – da citiramo jednog našeg saborskog zastupnika – vide 'paravan za promicanje *woke* ludila i dekadencije'.

Paralele između ta dva vremena i nepojiva sistema – onog socijalističkog i ovog kapitalističkog – iako se radi o istom geografskom prostoru – svakako su prvo loptaške i nategnute. No ipak, 23. svibnja 1932., iste godine kad je objavljen 'Kako se stvarao Robinson', prvi put je predložen termin 'socijalistički realizam', kao 'vodeća metoda sovjetske umjetničke literature i književne kritike'. Ta godina obično se uzi-

ma i kao početak ere staljinizma, u kojoj su mnogi sovjetski umjetnici i pisci zbog svojih djela poubijani u Gulagu. Krajem travnja ove godine prvi put je osnovano ekspertno vijeće pri Ruskom književnom savezu u čiji su sastav, među ostalim 'stručnjacima' vojne, religiozne, pravne provenijencije, ušli i predstavnici vladinog nadzornog organa za internet i masmedije. Iako je ono zasad donosilo samo 'preporuke' izdavačima, čini se da je cenzura na kraju institucionalizirana: osnovan je 'specijalni organ' koji će, kao nekad sovjetski Glavlit, procjenjivati odgovaraju li književna i filmska djela ranije donesenim zakonima o zabrani LGBT propagande i stranim agentima, i onom

budućem – zakonu o zabrani propagande droge u književnosti i filmu koji će stupiti na snagu u rujnu 2025.

Pripadnik Vijeća očeva u Habarovsku sprema se na uništavanje 'nepoćudnih' knjiga (Foto: Telegram)

U listopadu 2022. godine izašao je debitantski roman 'U paramparčad' MAKSA FALJKA. Nakon što je knjiga predana na 'lingvističku ekspertizu', urednici izdavačke kuće LikeBook odlučili su ne izbaciti pojedine dijelove – oko tri posto od ukupnog teksta – nego zacrniti retke kao 'dokaz o cenzuri'. Iza 'crnih traka' nalazili su se opisi seksa i gej ljubavi. Knjiga 'Ljeto u pionirskoj marami' autorica KATERINE SILJVANOVE i ELENE MALJISOVE, bestseler o romansi između pionira i vodiča kampa, bila je povod da se u svibnju 2022. pokrene 'lov na vještice'. Najprije je pronacionalistički pisac ZAHAR PRILEPIN pozvao da se 'noću spali izdavačka kuća Popcorn', a zatim su zastupnici dume, uznemireni dotad neviđenom nakladom od 200.000 primjeraka, donijeli zakon protiv gej propagande u književnosti. Knjiga je na kraju povučena iz prodaje.

Ruska izdavačka kuća Bombora cenzurirala je 2018. u ruskom prijevodu 'Priča za laku noć za mlade buntovnice' FRANCISCA CAVALLA i ELENE FAVILLI pripovijetku transrodne djevojke COY MATHIS. Knjiga sadrži 99 priča i jednu praznu stranicu s naslovom 'Napiši svoju priču (Stoto poglavlje)'. U ruskom je izdanju, dakle, objavljena jedna priča manje, premda je na koricama knjige otisnut broj devedeset i devet. Urednici su rekli da je 'nemoguće objaviti, nažalost, punu verziju u Rusiji'.

Streaming servis Amediateka radikalno je cenzurirao američke serije 'Bijeli lotos' i 'Euforiju'. U ruskom prijevodu prve serije likovi umjesto riječi 'gej' izgovaraju 'muškarac'. Tako je replika jednog od likova 'svi smo mi ovdje gejevi' prevedena u 'svi smo mi ovdje muškarci'. Iz finalne epizode nestao je jutarnji dijalog dviju junakinja Valentine i Mije o njihovom sinočnjem seksu. Rečenica u kojoj se opisuje gej seks – 'He was kind of fucking his uncle' – ruski servis je preveo: 'Ma radili su tamo nekakve gluposti'. Iz 'Euforije' je pak sveukupno izbačeno oko dva sata krometraže. Tako u ruskoj 'varijanti', između ostalog, nije prikazana priča o tranziciji Jules Vaughn u djevojku te četverominutna scena u kojoj se glavna junakinja Rue drogira.

Krajem travnja ove godine izdavačka kuća AST bila je, zbog reklamacija propatriotskih pisaca i aktivista, prisiljena povući iz prodaje knjigu 'Nasljedje' VLADIMIRA SOROKINA te je poslati 'stručnom' vijeću na 'odgovarajuću ekspertizu'. Također, knjige 'Mali život' HANYE YANAGIHARE, 'Ahilejeva pjesma' MADELINE MILLER, 'Giovannijeva soba' JAMESA BALDWINA i 'Dom na kraju svijeta' MICHAELA CUNNIGHMANA uklonjene su zbog istog razloga s polica knjižara.

Na ruskim društvenim mrežama proširio se klip o knjigocidu u Habarovsku. Sibirski patrioti pod nazivom Vijeće očeva pokupovali su za vlastite novce u lokalnoj knjižari sve primjerke knjiga 'Ljeto u pionirskoj marami' i 'O čemu šuti lastavnica'. Mladi učitelj povijesti, u šubari i plavoj pernatici, u tvornici za prerađivanje papira trga listove knjige u paramparčad. 'Sretan sam što ovo radim. Što kidam! Ovo je sve odvratno, jaderno i ne smije postojati u Rusiji. Ako je zapad odlučio poludjeti, to je njegovo pravo. Mi imamo svoje vrijednosti, nama to nije potrebno. Za Rusiju!' Zatim poderane stranice baca na pokretnu traku s koje, uz melodiju domoljubnog hip-hop, padaju u kontejner sa sivim gustišem.

To su neki od primjera današnje 'kulturne' scene u Rusiji. Književno tržište našlo se u

proteklih dvadesetak godina pod velikim udarom samocenzure potaknute sve represivnijim zakonima. Među izdavačima kolaju liste sa zabranjenim klasičnim autorima; na književnim festivalima, među štandovima, prolaze 'revizori Gogoljeva lica' koji govore što se smije, a što ne smije prodavati, otkazuju se nastupi spisateljica koje su se drznule govoriti o ruskim zločinima u Ukrajini, pokreću se internetske stranice na kojima građani sami cinkaju 'nedovoljno domoljubne' pisce ili kulturne menadžere.

Pred nešto više od dvadeset godina, provladina organizacija 'Koračajmo skupa' organizirala je ispred Boljšoj teatra protest protiv stvaralaštva Vladimira Sorokina. Akcija je okupila više od 500 ljudi, mahom umirovljenika i mladeži, koji su uzvikivali 'Njet Sorokinu!', trgali stranice iz njegove knjige 'Plavo salo' i bacali ih u za tu prigodu napravljenu veliku zahodsku školjku od kaširanog papira, nad kojom je stajao natpis: 'Projekt spomenika klasiku marginalne ruske književnosti V. Sorokinu'. Poznati ruski konceptualist postao je tako u srpnju 2002. prvi autor kojeg je PUTIN sudski gonio zbog pornografije. Danas su njegove knjige, kao što smo vidjeli, povučene, i konačno je, čini

Današnji mladi aktivisti šalju jedni drugima fotografije cenzuriranog romana 'U paramparčad' Maksa Faljka, kupuju bijelu olovku i naknadno unose tekst po crnim trakama. Time se 'briše' instanca prvog autora te čitatelji postaju suautori i suučesnici u 'zločinu' protiv ruske države

se, završen dvadesetogodišnji put od 'preporuka' izdavačkim kućama ka jasnim i očitim zakonskim zabranama. Urednici koji se neće pridržavati zakona bit će marginalizirani u književnom polju; plaćat će ogromne novčane kazne, izdavačka djelatnost će biti obustavljena na tri mjeseca i protiv njih će biti pokrenuti kazneni postupci.

Odnosi između države i pisaca oduvijek su bili, blago rečeno, složeni i teški u Rusiji. VLADIMIR NABOKOV u knjizi 'Dar' piše da je u Rusiji 'cenzorski odjel postojao prije same književnosti'. Nekad bi te otegotne okolnosti doprinosile kvaliteti umjetničkih djela. Pisci koji su živjeli pod neslobodnim nebom i koji su se bojali da im djela neće izaći razvijali su svoj ogroman stvaralački potencijal i iznalazili mehanizme zaobilaznje cenzure. Sjetimo se da je BAHNTIN upravo 'otkrio' DOSTOJEVSKOG u svojim 'Problemima poetike' jer nije smio izravno pisati o postojanju Boga, temi koja je najviše mučila ruskog klasika. VASILIJ AKSJONOV u svojem romanu 'Kolege' podvaljuje u usta jednog od likova katren PASTERNAKOVE 'Balade'. Sovjetski nemarni urednici nisu to prepoznali i tako se Pasternak, čije su knjige bile zabranjene u SSSR-u, našao u milijunskom tiražu. BORIS AKUNJIN, ruski pisac koji je proglašen 'teroristom' i 'ekstremistom' te koji će u rujnu gostovati na riječkom književnom festivalu Vrisak, u svojem je intervjuu za Jutarnji list rekao da postoje dvije Rusije – Putinova i PUŠKINOVA. Prvu čine oni koji zabranjuju, a drugu oni koji šire informaciju. Obje se nalaze na istom prostoru i u neprestanom sukobu. To je napeto polje dviju sila – čas ga zauzme crna lijepeći svoje trake, poput selotejpa, na svaku za politički vrh nepoćudnu rečenicu, čas bijela koja je uvijek iznova ispisuje i trga od zaborava.

Dok je Puškin brisao svoje strofe iz 'Evgenija Onjegina', kako bi se poigrao sa cenzurom i čitateljem koji više ne bi znao što je iz njegova djela izbacio car, a što on sam, današnji mladi aktivisti ne brišu, već šalju jedni drugima fotografije romana 'U paramparčad', kupuju bijelu olovku i naknadno unose tekst po crnim trakama. Time se 'briše' instanca prvog autora te čitatelji postaju suautori i suučesnici u 'zločinu' protiv ruske države. Na Telegram kanalima i društvenim mrežama aktivno se postavljaju isječki izbačenih kadrova iz serija s pratećim dijalozima likova. Izvan Rusije, kao i u vrijeme SSSR-a, ponovno cvjeta tamizdat – antisovjetska praksa objavljivanja djela u inozemstvu. Informacije koje

Streaming servis Amediateka cenzurirao je serije 'Bijeli lotos' i 'Euforiju'. Tako u prvoj likovi umjesto 'gej' izgovaraju 'muškarac', pa je replika 'svi smo mi ovdje gejevi' prevedena u 'svi smo mi ovdje muškarci', dok je iz 'Euforije' izostavljena priča o tranziciji Jules Vaughn u djevojku

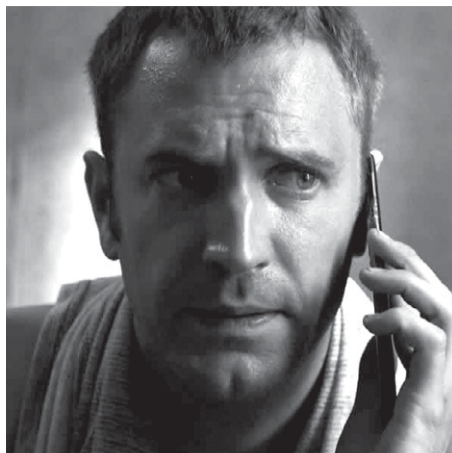
ne odgovaraju vladajućoj eliti, kao nekad u slučaju s Pasternakom, prolaze ispod radara i suvremenim birokratskim urednicima. Djele mediji, poput litavskog portala Meduza, koji svakodnevno profesionalno izvještavaju o Rusiji te sustavno prate i bilježe mehanizam institucionaliziranja cenzure.

Fragmenti teksta precrtani crnom zastrašujuća su metafora onog što se danas ne događa samo na književnom polju, nego i u stvarnom životu Rusije. Putin je, montirajući 'euforiju' u svojem imperijalističkom carstvu, jednim potezom redaktora staljinističke škole štrahirao milijune onih koji su zatim završili iza rešetaka ili su protjerani izvan svoje zemlje. No, iako kremaljska politika pokušava uzurpirati jednu takvu ogromnu kulturu kao što je ruska, u Rusiji se, slijedeći svijetlu tradiciju subverzivnosti u književnosti i usprkos onima koji smatraju da je ruskoj kulturi istekao rok, pojavljuju individualni naponi – diverzantski i nesputani – koji će je naposljetku istrgnuti iz ruku proputinovih ratnih hušakača i obraniti od zaborava. 'Ljudi je mogu poseći', veli jedan Rus iz KIŠOVE priče 'Lauta i ožiljci' o sovjetskoj literaturi, 'ali će izdanak izbiti na drugom mestu. Prosvrdaće iz kamena ili betona'. ■

Šalša

(r: Dražen Žarković)

(2024.)

Momčilo Otašević
kao VatroslavMila Panić:
Hurts So Good

(GMK, Zagreb, 5. rujna – 21. rujna)

Fotografije Nikole Kekećevića
dio su dojmljivo osmišljenog
postava (Foto: Nikola
Kekećević)

PIŠE Damir Radić

Žigosanje netrpeljivosti

Korektno izvedeno djelce u kojem je sve podređeno žanrovskoj logici

U JEDNOM trenutku zombi komedije 'Šalša' kao grom iz vedra neba pojavi se kadar ženskog bića koje izranja iz mora u bližem planu i *slow motionu*, dok kapljice prskaju s 'bujnih oblina', a prizor prati 'Morska vila' Daleke obale. Kadar je to koji nema veze ni s čim prethodno ni poslije viđenim, gotovo kao nekakva modernistička intervencija u ultimativno žanrovskom filmu mišljenom za širu publiku, i posve je zbudujući, tim prije što u prvi tren gledatelj nije siguran je li djevojka koja izranja istovjetna glavnom ženskom liku zubarice Irene, s obzirom na to da Irenu glumi IVANA GULIN, podosta slična utjeloviteljici 'vile' LUNI PILIĆ (nesretna niže-klasna supruga mladog muškarca koju siluje njegov imućni otac u 'Svetoj obitelji' VLATKE VORKAPIĆ). 'Strateški' snimana iz blizine i usporeno, s naglaskom na 'stanovitim detaljima', glumica sitnije građe pretvorena je u tzv. seks-bombu, a sve to, čini se, bez ikakve druge svrhe doli eksploatacijske – staviti je u trailer i privući kojeg gledatelja više u kina. Potpisnik ovih redaka među zadnjima je koji bi imali nešto protiv larpurlartističkog pristupa lijepom ljudskom tijelu, ali ovdje je riječ o banalnoj seksualizaciji pod krinkom humornog konteksta, odnosno svodenju mlade i darovite glumice i njezine uloge na objekt seksualizacije i 'hororizacije' (njezin lik prvo će poslužiti kao seksualni mamac, a prije nego što uspije poprimiti ikakvu smisleniju karakterizaciju, pretvorit će se u zombija, tj. čistu funkciju).

Režiser filma DRAŽEN ŽARKOVIĆ poznat je kao tzv. pouzdani zanatlija koji iza sebe ima niz populističkih TV-serija i filmski opus uglavnom sastavljen od malih simpatičnih ostvarenja s pokojom gorkom notom ('Ajmo žuti!', 'Trešeta', 'Moj dida je pao s Marsa', ali i 'Zagonetni dječak', najslabiji film iz serijala o Koku po KUŠANU), pa je tom nizu dodao i ovaj novi uradak u kojem mu se omaknuo i opisani eksploatacijskih potez. 'Šalša' je inače nastala u hrvatsko-

srpsko-crnogorsko-bosanskohercegovačkoj koprodukciji prema scenariju IVANA TURKOVIĆA-KRNJAKA (TV-serija 'Počivali u miru', 'Hotel Pula', 'Dnevnik Pauline P.') i MAJE TODOROVIĆ ('Toma'), i sveukupno gledajući još je jedan simpatičan Žarkovićev rad. Riječ je o zanatski korektno izvedenom djelcu u kojem je sve podređeno žanrovskoj logici lišenoj ikakve više estetske ambicije, ali zato – i to je ono što je dobro – društveno-politički angažiranom u smjeru žigosanja (klero)nacionalizma i svake netrpeljivosti. U satiričkom ključu, ali posve izravno film poručuje da se 'zombizam' – što u ovom slučaju znači ideološko reakcionarstvo – hvata za one manjeg kvocijenta inteligencije, a jedan od zombija, čitaj nacionalista, biva nabijen na zastavu socijalističke Jugoslavije. Naravno, da bi takve provokacije lakše prošle, prethodno treba satirizirati i socijalističku Jugoslaviju, preko figura druga TITA, JNA i KOS-a, što su odavno opća mjesta, ali ako je takvu žrtvu trebalo prinijeti da bi se udarilo na sadašnje nacionaliste i vjerske fundamentaliste, neka je. Recimo i da su likovi pozitivaca, njih pet-šest, dostatno profilirani i da su među njima posebno ekspresivni LJUBIŠA SAVANOVIĆ i MILICA JANEVSKI kao srpski turisti na izoliranom dalmatinskom otoku na kojem bukne zombi epidemija, dok su negativci svedeni na dramaturško-žanrovske funkcije. Protagonist Vatroslav gotovo do samog kraja, kad se pokaže u boljem svjetlu (i stoga za nagradu osvoji djevojku), iritantni je mlakonja, ali u izvedbi MOMČILA OTAŠEVIĆA ('Po tamburi') uspijeva zadržati nužnu dozu simpatičnosti, premda je ljubavni interes zubarice Irene za nj poprilično neuvjerljiv.

Kad se ispod svega podvuče crta, 'Šalša' je dobrodošlo ostvarenje na tragu LIČI-NINA 'Posljednjeg Srbina u Hrvatskoj', ali nešto manje uspješno, dok je paralele s inozemnim zombi komedijama (recimo HAZANAVIĆUSOVIM 'Rezom') bolje ne povlačiti, jer je razlika u klasi u korist potonjih prevelika. ■

PIŠE Bojan Dmitrović Krištofić

Fore za zapadno tržište

Poigravanje s predrasudama o našoj regiji kakvo svijet umjetnosti i očekuje

GALERIJA Miroslav Kraljević u suterenu bivše upravne zgrade INA-e blizu zagrebačkog Kvatrića, iznikla sredinom 80-ih iz aktivnosti kulturno-umjetničkog društva poduzeća, sad je već više od tri desetljeća sinonim za izložbeni prostor koji pored lokalnih i regionalnih budno prati, ali i anticipira kretanja u svijetu suvremene umjetnosti. Primjer za to je i solo-izložba 'Hurts So Good' MILE PANIĆ (postavljena do 21. rujna), jedne od najistaknutijih mlađih bosanskohercegovačkih umjetnica, koja od diplomskog studija na Bauhaus-Universität u Weimaru živi u radi u Njemačkoj, a danas u Berlinu. Panić je bila dobitnica Nagrade Zvono za najbolju mladu likovnu umjetnicu u BiH do 35 godina i vidljivost njenog rada na europskoj sceni kontinuirano raste, a svakako se ističe time što uz crtež, fotografiju, instalaciju i video neprekidno istražuje mogućnosti koje nastupi *stand-up* komedije nude u kontekstu umjetničkog performansa, ali i izvan njega, na pozornicama posvećenim ponajprije tome. Tako je i izložba u GMK-u zamišljena kao spoj ambijentalne instalacije – koja se provlači cijelim malim prostorom galerije, čiji su fragmenti fotoportreti umjetnice (autora NIKOLE KEKEĆEVIĆA), po kojima je Panić risala ili sprejom i rukom ispisivala efektne parole povezane s predlošcima za njezine nastupe, ili ih pak kombinirala s predmetima poput crnih boksačkih rukavica – te isječaka iz videa autoričnih *stand-up* gostovanja, koji su fokusirani na najprovokativnije i humoriistički najcrnje dijelove.

Provodna nit svih segmenata postava izložbe je poziv na suptilnu, ali jasnu konfrontaciju posjetitelja s antiheroinom koju umjetnica upotrebljava kao lik ili simbol što se provlači kroz većinu njenih radova, a riječ je bosanskoj migrantici u Njemačkoj i Europi, građanki Berlina te radnici u kulturi i umjetnosti, koja usprkos određenoj razini integracije u lokalni sustav kulturne i

uopće kapitalističke proizvodnje za mnoge može predstavljati egzotičnu ili polarizirajuću pojavu, čak i u odavno raznolikom društvu. Kako Panić kaže u jednom od svojih nastupa na videima u galeriji, nekima je zbog slavenskog naglaska seksi, a drugima odbojna. Naravno, umjetnica dobro uvijek banya u komičnim *one-linerima* s lakoćom izvrće ruglu klišeje koji se u zapadnoeuropskim društvima još uvijek vežu uz sugrađane i migrante iz bivše Jugoslavije i drugih istočnih zemalja; ali je, usprkos velikoj i dojmljivoj vještini s kojom je osmišljen i oblikovan postav izložbe, njezin središnji problem u tome što se humor događa i s prevelikom lakoćom. Naime, jedno je na *undeground open-mic stand-up comedy* večeri u Berlinu izvoditi skeč o tome kako se umjetnica za vrijeme i nakon rata u Bosni igrala s kostima mjesto lego-kocki, što na svoj način jest crnohumorno duhovito i može biti rubno tamo gdje je izvedeno. No u galerijskom okruženju u Zagrebu, gdje je publika samo malo starija od najmlađe (a možda je i ta) već odavno navikla i na puno ekstremnije šale s ratnim temama (dovoljno je sjetiti se bilo kojeg stripa DUBRAVKA MATAKOVIĆA iz 1990-ih i 2000-ih ili neke prosječne epizode 'Noćne more'), takav pristup danas jednostavno ne može ostaviti trajniji dojam, a pitanje je bi li dizanje ljestvice onog što je dosegnuto bilo moguće a da ne ode u drugu krajnost, u posve pretjeranu autokarikaturu. Drugim riječima, takva varijanta suvremene umjetnosti s prostora regije, koja se poigrava s predrasudama o sebi samoj na način kakav svijet umjetnosti i očekuje, zapadnije može lako steći popularnost i značaj. Na obali Save i (jugo)istočnije, potrebno je ipak nešto više. ■

PREPORUKE: SERIJE

Bad Monkey

Apple tv)

NA valu pomalo neočekivanog golemog uspjeha 'White Lotus', posljednjih se godina razvio žanr koji bi se mogao opisati kao otočki noir, u kojem su nasilna smrt i osunčana plaža u čvrstom suživotu. Najnoviji takav ljetni hit serija je 'Bad Monkey' producenta BILLA LAWRENCEA ('Scrubs', 'Ted Lasso', 'Shrinking'), koji je u deset epizoda adaptirao istoimeni roman CARLA HIAASENA iz 2013. Radnja se odvija dijelom na Floridi, a dijelom u tropskom raji bahamskog otočića Androsa. Dok na površini život djeluje mekano i opušteno, u koloritu kao s razglednice, ispod se valjaju mračne sile, utjelovljene u pohlepnom poduzetniku s velikim planovima pogubnim za prirodu i društvo i u sprezi s korumpiranim organi-

potpuno fiktionalna i odvija se u proteklom desetljeću, pratimo stare likove koji životare sa starim ogorčenjima, ali i mnoštvo novih, čija dinamika brutalno reprezentira kaotičnu neoliberalnu stvarnost iz koje se Britanija ne može iskobeljati još od osamdesetih. Nezaposlenost i socijalni horor, kao poražavajući rezultat kraha industrije te potpuna bezidejnost vlade oko ulaganja u nove generacije, dovela je do porasta kriminala i nasilja povezanog s drogom i bandama, a rješavanje za revitalizaciju tog područja lokalna

uprava u suradnji s bogatim investitorima vidi u ponovnom otvaranju rudnika. Ideja o povratku viktorijske industrije dolazi u sraz s novom ekološkom realnošću koja se bori protiv zagađenja fosilnim gorivima, što u fragmentiranoj zajednici koja već grca u klanovskim obračunima stvara dodatne tenzije, ali istovremeno otvara i prostor za njenu homogenizaciju.

Kaos

(Netflix)

NEKI od najpoznatijih mitova grčke mitologije dobili su modernu reinterpretaciju u novom projektu CHARLIE COVELL ('The End of The F***ing World'), rodno fluidnoj crnoj komediji smještenoj u suvremeni kontekst. Priča započinje kad Zeus (JEFF GOLDBLUM), kralj svih bogova i patrijarh ogromne kaotične obitelji, pronađe boru koju paranoidno protumači kao početak ispunjenja proročanstva o njegovu padu. Paranoja mu, dođuše, nije bez pokrića, jer na Zemlji i u Hadu postoje ljudi koji, saznajući da su sastavni dijelovi drevnog proročanstva, pokušavaju prona-

knuti u veliku tajnu bogova. Dok se, sa svog Olimpa stiliziranog poput vile novopečenog tajkuna u krizi srednjih godina, okrutni i iracionalni svemoćni Zeus bori protiv novootkrivene ranjivosti i neumitne sudbine, istovremeno se mora baktati i s vlastitom nezahvalnom i razvratnom obitelji i posljedicama svojih iracionalnih osveta. U planirane tri sezone priče, koja tematizira disfunkcionalne obitelji, zloupotrebu moći, represiju, smrt i ljubav u svim njenim oblicima, dosad se pojavila tek šačica mitoloških likova i preostaje vidjeti koje će vječno univerzalne priče klasične starine dobiti novo ruho i moderne obrate u nastavku.

■ Jelena Svilar

ma reda. Kroz priču nas provodi sveznajući pripovjedač, lokalni ribar koji svjedoči neočekivanom ulovu odsječne ljudske ruke, ali nekako ima uvid ne samo u sve kauzalnosti priče, nego i u unutarnja previranja svih aktera. Suspendirani detektiv i privremeni restoranski inspektor Andrew Yancy, bezbrižni brbljavac naviknut na to da se šarmom izvuče iz svake situacije, dobiva zadatak dostaviti ruku mrtvozorniku u Miamiju i zaboraviti na slučaj. On međutim započne samostalnu istragu o vlasniku ruke, sve dublje tonući u nevolje. Splet okolnosti poveže ga Nevilleom (RONALD PEET), koji se svim silama, pa i crnom magijom, trudi zadržati zemljište koje mu je ostavio otac, a preoteo zli investitor koji na njemu kani izgraditi luksuzno odmaralište. Iako je serija, unatoč zlokobnoj radnji, izrazito duhovita i zabavna, ipak pronalazi način da usput funkcionira i kao upozorenje, kritičkim osvrtom na veliku boljku današnjice – čovjekovo otuđenje od prirode i nemark prema prirodi zbog profita.

Sherwood

(BBC)

JEDNA od najvažnijih suvremenih britanskih drama koja je, temeljena na istinitim događajima koji su početkom milenija duboko potresli Britaniju, ogolila neraskidivu povezanost privatnog i političkog, neočekivano je dobila nastavak. Nakon šokantne prve sezone, koja nam je pokazala kakve je razorne i dugotrajne posljedice tačerizam ostavio na njegov rodni kraj Nottinghamshire, autor JAMES GRAHAM u nastavku se pozabavio suvremenom tjeskobom i dubokim obiteljskim rivalstvima koji korijene vuku upravo iz vremena kad je ta zajednica živjela od ugljenokopa – sve dok čelična premijerka tu industriju nije uništila perfidno se obračunavajući sa sindikatima i štrajkašima. U drugoj sezoni, koja je, za razliku od prve,

Dramaturginja i autorica dramskog teksta
'75 godina i Alah nije prozborio ni riječ'LUCIJA MARKOVIĆ
Raditi s građom o Gazi
fizički boli i iscjeđuje

U srijedu, 25. rujna u ZKM-u će se održati čitanje scensko čitanje vašeg teksta '75 godina i Alah nije prozborio ni riječ', drugonagrađenog 'Držićem' za 2023. godinu. Što znači zahvatiti u ovakvu temu u dramskoj formi?

Tekst je bio moj pokušaj da sublimiram sve što sam vidjela i osjećala u periodu od dva mjeseca tijekom kojih sam imala tu privilegiju, koju mnogi nemaju, da posvetim svu svoju gledateljsku i stvaralačku pozornost radu hrabrih palestinskih reporterke iz Gaze i da od njih učim. Ovaj tekst sadržava priču o stradanju, nametnutoj izolaciji i vječitoj izmještenosti njihovog naroda koje su tog listopada, studenog i prosinca 2023. odaslane u svijet da nas pronađu. Ja sam ih samo uhvatila i oblikovala svojim objektivom. Mjesto radnje je um protagonistkinje Lucije, unutra se vrte slike i videi ranjene djece, na što ona reagira bujicama misli. Kroz njen se perceptivni aparat provlači i mnoštvo glasova internetskog kora, u toj se kakofoniji miješaju njihove molitve s vulgarnim govorom mržnje. Raditi s takvom građom fizički boli i iscjeđuje, ali to je zajedničko iskustvo svih pisaca i aktivista koji progovaraju na ovu temu dok domaći i inozemni *mainstream* mediji već skoro 12 mjeseci uglavnom šute ili selektivno izvještavaju.

Tekst se oslanja na društvene mreže i raspršeni način na koji na njima pratimo stvarnost. Što vam je u tom smislu bilo dramaturški interesantno?

Razmišljala sam o tome kako je svaka tragedija koju smo čitali u školi uokvirena svojim trajanjem i u njoj se pojedincu ili narodu dogode zaista grozne stvari koje se ipak zaustave u nekom pomirenju, dok u stvarnom svijetu zločini poput ovog genocida nad Palestincima ne prestaju godinama. Štoviše, u ovakvoj situaciji na društvenim mrežama agonija umiranja nikada ne bude do kraja zatvorena; slika umiranja te djevojčice nastaviti će se odigravati u virtualnoj beskonačnosti, što je etički vrlo upitno. Međutim, za

Foto: Privatna arhiva

umjetnost to znači da su društvene mreže možda novopronađeni medij ultimativne tragedije. I koliko god manjkave bile, dobro je da ih imamo jer su postale bitna platforma za kulturalnu razmjenu, ali i mjesto odakle pokrećemo svoje otpore.

Rijetki su primjeri otvorene tematizacije užasa u Gazi u našoj kulturnoj proizvodnji. Kakva je prema vašem sudu reakcija ovdašnje kulturne scene na ono što se događa?

Moja je želja da ovaj tekst slušateljima bude podsjetnik da ne morate biti jako obrazovani i važni da biste u svojim malim krugovima, s obitelji i prijateljima, razmišljali o ovome jer već time činite puno. Dovoljan je jedan posvećeni razgovor dnevno gdje ćete nekome prepričati sliku koju ste vidjeli na mreži ili pročitati pjesmu palestinskog autora. Uputila bih na kulturne sadržaje i mirne akcije koje organizira Inicijativa za slobodnu Palestinu, ali i na angažman bosanskohercegovačke autorice LANE BASTAŠIĆ. Osim toga, među hrvatskim kulturnjacima, u našem akademskom i političkom prostoru, nisam baš uspjela u ovoj stvari pronaći neko uporište, a vjerujem da su imali sredstava i znanja da podignu glas.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Nedugo nakon prve debate između DONALDA TRUMPA i KAMALE HARRIS, glazbena megazvijezda TAYLOR SWIFT javno je podržala demokratsku kandidatkinju na predsjedničkim izborima u SAD-u. Nećemo žaliti doprinese li njena objava Trum-povom umirovljenju, no manje smo entuzijastični oko *statusa quo* koji pomaže zacimentirati.

■ L. P.

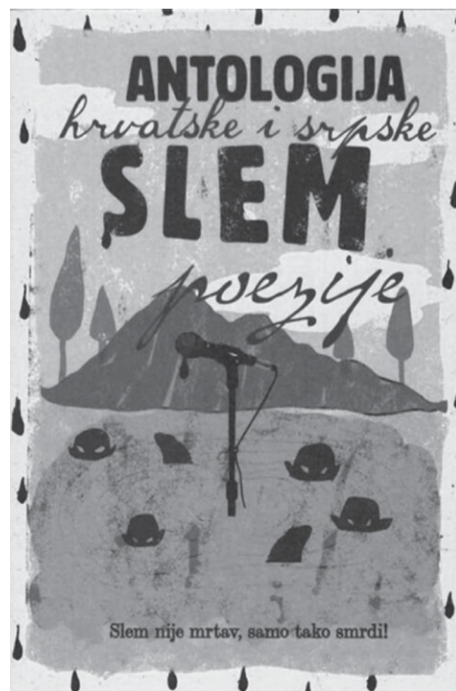
Taylor Swift podržala Kamalu Harris (Foto: iHeartRadio/ Wikimedia Commons)

Сви марш на слем!

Мисија 'Антологије хрватске и српске слем поезије' јест да покаже како у слему писана и говорена ријеч не иду једна без друге, а да нужност књишког документирања те пјесничке сцене исходишту књиге притом не узме данак. Тежак задатак, али га је антологија углавном успјела испунити

Недуго прије љетног распуста, вашем је критичару спонтано стигла до руку једна веома опсежна књига, 'Антологија хрватске и српске слем поезије', објављена још у просинцу 2023. при загребачком Удружењу за развој културе и Клубу Мочвара. Већ први поглед на књигу је потакнуо сјећање на први излазак до Трњанског Јединства, у првом разреду средње школе давне 2002. – али не у Мочвару, него у стари Аттацк, чији је клупски простор тада био у сутеренској гаражи комплекса. На наговор пријатељица, циљано се ишло на вечер поезије, при чему критичар онда још наравно није знао да се ради о врло посебној, слем поезији, нити је било како могао бити спреман на наступ пјесника чије име памћење није поспремило. Но, зато се у њега урезала изведба – симулација мастурбације на лик Мире Фуллан као крунског поетског надахнућа тог пјесника или перформера. Или је био и једно и друго? Више од 20 година послје, мисија 'Антологије хрватске и српске слем поезије' јест да на око 365 страница покаже како у слему писана и говорена ријеч не иду једна без друге, како писања нема без изведбе, а да нужност књишког документирања

те пјесничке сцене исходишту књиге притом не узме данак. Тежак задатак, али га је антологија углавном успјела испунити. А још један врхунски потхват који је постигла јест прво послјератно заједничко укоричавање пјесника и пјесника из Хрватске и Србије, у чијем су поновном повезивању слемерке и

слемери раних 2000-тих били апсолутни пионири. Но, што је у бити слем поезија?

Пјесме више десетака аутора, у антологији коју је уредио пјесник и културни радник Лука Антић, уоквирује низ текстова који нуде више одговора на то питање; а притом дају и читке и надахнуте прегледе почетака слем поезије у САД-у средином 1980-их, прецизније у Цхицагу 1984., те развоја сцена у Хрватској и Србији од 2000-тих наовамо. Како наводи Дијана Реџић у тексту 'Шамарање поезијом (Шта је слем?)', који је прилагођени дио њеног дипломског рада 'Слем поезија као врста усмене традиције' с Филолошког факултета у Београду, управо је те године у чикашком клубу Гет Ме Хигх пјесник, грађевински радник и социјалист Марц Смитх приредио прво натјечајско извођење онога што ће убрзо постати слем поезија. Тако је тај нови културни феномен отпочетка нераскидиво везао за кафану, бунт и политички радикализам. Натјечања у изведбама слем поезије стога су практички одмах постала једна од средишњих варијанти окупљања и изградње заједнице њених аутора; па мада има смисла запитати се је ли оправдано натјечати се у раду на умјетничкој форми која истиче демократичност, укључивост и отвореност као неке од својих најважнијих вриједности, ваља напоменути да натјечање у слем поезији не треба схватати дарвинистички. Премда у слем-натјечањима постоје побједници и они који то нису, особе које оцјењују изведбе и оне које то не чине, није ријеч о надметању ради њега самог, него о другарском одмјеравању инспирације, које би требало оснажити самопоздање личности и извођача пјесама и свих који их притом проматрају.

Наравно, из редова посјетитеља слем натјечања и окупљања 'регрутирају се' нови пјесници и перформери, за те чете што се досљедно држе оправдане премисе да је пјесма онајприје корјенити дио усмене културе. На том трагу, Реџић слем поезију карактеризира као пост-фолклорни феномен, јер се 'блискост слема са фолклором огледа и у томе што се у перформансу настоје обухватити сви животни аспекти: од тривијалних ситуација до сликања живота одређених социјалних група или друштвенополитичких околности', а битне су јој одлике дакле усменост, утемељеност у изведби и извођачима, ритуална улога која 'треба да има вредност исцелитељску, катартичну', одређеност мјестом изведбе неуобичајеним за пјеснички и књижевни догађај, доживљај у смислу колективног искуства ('на начин на који су то некад биле песме извођене приликом празника'), већ споменути бунт и, врло важно: наративност поетског текста и изведбе. То је битан аргумент у прилогу тези да се слем поезија 'по катартичној функцији може поредити са улогом коју има епска народна поезија' (као и, примјерице, пјесма гуслара у новијој повијести, а и садашњости, мада се у слем-изведби у правилу не користе инструменти, већ 'само' глас и тијело, полазећи од текста). У завршном есеју књиге, 'Белешке о слему', Драган Ђорђевић упућује на интригантну премису како 'слем (као *underworld* феномен) своје постојање дугује успону прозне индустрије крајем 70-их година и нестанку читалаца-купаца поезије. (...) У подземљу културе остали су слушаоци и перформери 'ин виво'

Слем – поезија у чијој основи су живи наступи

стихова. Остао је пјеснички *underworld*, који се одрекао читања као пропозиције'. Наравно, не и слушања, не и говора. Не и суочавања с пјесмом кроз изведбу.

За разраду и регионалну контекстуализацију идеја о слему битни су и текстови других аутора есеја у књизи: Марије Дејановић, Марија Ковача, Ивора Круљца, Милана Мијатовића, Дина Море и приређивача Антића, али су најважније, без сумње, саме пјесме; за које Ђорђевић, додуше, неувиђено напомиње да су 'слем песме концепти, упутства која перформера треба да доведу до извесне ситуације' те 'стихови (...) нису довољни. Речи морају да буду изведене', а слем-наступ постати 'поверљиви сусрет са гомилом'. Другим ријечима, с приличном се сигурношћу може утврдити да је слем поезија то 'боља', односно своја, што је даља од превладавајућих садржаја и стилова сувремене лирске поезије објављиване у књигама, часописима и на интернету, као и с тим повезаних накладничких и друштвено-културних програма, али и као таква постаје стварно релевантан тек уколико пружи искуство какво се не може доживјети нигдје другдје и ни на који други начин. Због тога су најувјерљивији пјесници слема они чије животно искуство што је више могуће одудара од друштвеног просјека. У антологији се тако издваја, рецимо, Хрвоје Бубић из Солина, чија је својеврсна пародија једног од најпознатијих наслова у повијести модерне поезије у Хрватској, 'Ти шта имаш мужевније руке од мојих' (наравно, посриједи је прерада наслова пјесме Весне Парун 'Ти која имаш невиније руке од мојих'), уистину генијална са стиховима као: 'ти шта имаш мужевније руке од мојих / ти возиш татин БМВ / ја колица у Интерспару / ти имаш каријеру у татиној фирми / ја каријеру савијача кифлића у Бабића'. У идућој, *Видиа сам је у бусу*, Бубић испуљује ретке попут: 'но зато нема / тренутка да / не скида поглед / с мене / ка шта нема Божића / када Ханс Грубер / не падне с Накатоми небодера'. Овако осебујан спој универзалности мотива пјесме и јединствености њихове обраде, које су потакнуте ауторовом очито непоновљивом личношћу, оно је што његове пјесме чини зачуднима (и доима се добром подлогом за слем поезију уопће). Ту је и СИМОНИДА БАЊЕГЛАВ из Београда, која у пјесму 'Бинцовање', примјерице, уклапа ријетко оригиналне поредбе попут: 'ти блејиш као икебана', и у цјелини писања се одликује заразним сусретом борбене инспирације и срчаног протеста. Из Загреба и Вировитице се истиче ДЕЈАН ИНЂИЋ, перформерским псеудонимом ПОКОЈНИ Ђинђић, са својом већ антологјском – 'Руси долазе': 'Ком требају сунцобрани на пјешчаној плажи / И јапански туристи с фотоапаратима / Носачи су зракоплова нама пуно дражи / И гомиле ги Јоа са својим аутоматима'.

Заправо би се до краја овог броја Новости могло цитирати стихове и ауторе препознатљиве за слем-сцену, којих у 'Антологији хрватске и српске слем поезије' заиста не мањка; а напосљетку читатеље ваља привући и податком да се у њој може пронаћи и стрип 'Тко је украо слем' те избор из плаката за вечери и натјечања слем поезије, онајвише у Загребу и Београду. Живахност и визуална бескомпромисност и тих плаката, као и животност књиге у цјелини, онајбоља су позивница за оно што остаје у основи слема: живи наступи. Зато сви марш на слем! ■

TV RAŠETANJE

Dividende
et impera

PIŠE Boris Rašeta

Dok smo se mi bavili sablastima iz prošlosti, stranci su se bavili novcem. Doznali smo da je dobit banaka u dosadašnjem dijelu godine bila veća od 800 milijuna eura, da je prošla godina bila rekordna, a njihova dobit udvostručena u odnosu na 2022. Umjesto da uvede porez na ekstraprofit, Vlada tovi debelu gusku i dere građane

Sjene prošlosti, RTL,
2. rujna, 20:15

TURSKO, a naše! Tako bi nekako glasili prvi dojmovi nakon prve tri epizode 'Sjena prošlosti', serije koju je RTL dulje vrijeme najavljivao spektakularnim foršpanima, a koja se početkom rujna počela vrtjeti na TV ekranima. 'Sjene' su domaća verzija turske telenovele 'Osveta u štiklama' (Ufak Tefek Cinayetler), koja je prije par godina imala dosta uspjeha na našim prostorima. Radnja prati živote četiri žene: Marte, Zlice od opaka (JELENA PERČIN), spletkarošice Paule (DAJANA ČULJAK), Ane (ANA MARAS HARMANDER) i Olge (MARINA FERNANDEZ je otkriće!), koje su u srednjoj školi bile prijateljice, ali ih je jedna naizgled bezazlena spletkarica bacila u spiralu zla i osvete... 'Sjene' su začudne. Puno krupnih planova u dugim ekspozicijama, dramatična pozadinska glazba koja prati emotivnu liniju radnje, standardni novoštokavski, ekspresivna, melodramatska gluma, sve to ovu telenovelu čini zanimljivim eksperimentom – naše, a tursko! Hoće li ta formula imati jednakog uspjeha kao originalne turske serije? Uvodne epizode bile su režijski komplicirane – u policijskoj postaji inspektori ispituju neke aktere o zločinu čiji se korijeni protežu od srednjoškolskih dana glavnih akterica drame do istrage, što usporava radnju i otežava praćenje (uspjut, glumci su tu odveć ukočeni, čini se kao da igraju STRINDBERGA ili KRLEŽU – NADA GAČEŠIĆ LIVAKOVIĆ je preteatralna), no izdržite li prve tri epizode, radnja će vas uvući i željet ćete znati kako ide dalje. Dramaturgija nije savršena, pojedine scene ljubomora izranjaju niotkuda, ali na makroplanu priča teče napeto i logično. (Neke rečenice strše: 'Kač je ženi najteže, ona izgleda najbolje'; takve i slične kvazišeksipirijanske mudrolije nepotrebne su u telenovelama).

Scenarij su radili OZREN MAROD, NIKOLINA ČULJAK, ALEKSANDAR KRISTEK i MARJAN ALČEVSKI, a za režiju su bili zaduženi prvoličari GORAN RUKAVINA i KRISTIJAN MILIĆ, te IVAN PAVLIČIĆ, STANISLAV TOMIĆ i RAHELA JAGRIĆ PIRC. Eksterijeri su nadstandardni, interijeri luksuzni (premda se ponegdje nazire i tračak štednje – dvije slike na zidovima jednog stana već su viđene u 'Snu snova', kao što je isti stolnjak poslužio 'Maratoncima' i 'Boljem životu'). Javit ćemo daljnje dojmove, na prolaznom vremenu, negdje oko desete-petnaeste epizode, kad se strasti razbuktaju, a puška iz prve epizode ispali dramski rafal.

N1 Studio uživo,
4. rujna, 11:00

POREZ na nekretnine bi trebalo nazvati 'doprinos domovini'!? Ovu genijalnu fiskalno-lingvističku inovaciju predsjedničkom kandidatu savjetovali su 'neki ljudi'. Osnovano sumnjamo da su to bili trojanci u PRIMORČEVOJ kandidaturi. Pa to zvuči kao gola zajebancija napaćenog naroda

Prije uvođenja eura nitko nije spominjao da postoji mogućnost eksplozije bankarskih profita – HNB (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

– 'doprinos domovini!' U osam i pol godina mandata ANDREJ PLENKOVIĆ nije proveo ni jednu jedinu tzv. strukturnu reformu; sve se svodi na mijenjanje poreza, doprinosa, tehniciranje, žongliranje itd., no ideja o 'doprinosu domovini' doista je dubok pad, nakon kojega slijedi duboko oranje po poljanama satire. Jedini doprinos domovini bilo bi – smanjenje poreza, podizanje efikasnosti javnog aparata, digitalizacija (komputere i algoritme ne možete 'podmazati'), racionalizacija i sl. Ukratko, Dragan Primorac morao bi mijenjati savjetnike ili ambiciju – uz ovakve akrobacije ne bu dopeljal svoja kola do Pantovčaka, strm je uspon do tog brda.

N1 Info, 5. rujna,
18:00

HM, Vlada se baš ne ubi tražeći od banaka da daju – 'doprinos domovini!' U vrijednom prilogu JELENE BOKUN doznali smo da je dobit banaka u dosadašnjem dijelu godine bila veća od 800 milijuna eura. 'Prošla je godina bila rekordna, a dobit banaka udvostručena je u odnosu na 2022. No, sve to i dalje nije potaknulo Vladu da ozbiljno razmišlja o uvođenju tzv. poreza na ekstraprofit banaka', rekla je reporterka pa dodala kako je 'prošle godine 12 država EU-a krenulo tim putem'. Hrvatska narodna banka samo lani uplatila je bankama pola milijarde eura kamata. Toliko se očekuje i ove. Prije uvođenja eura nitko nije spominjao da postoji mogućnost eksplozije bankarskih profita, naprotiv, tvrdilo se kako će banke gubiti jer će ostati bez mjenjačkih poslova. Dogodilo se obrnuto. Umjesto poreza na ekstraprofit, Vlada tovi debelu gusku i dere građane. 'Nitko ne zna pravo stanje proračuna, to se krije kao zmija noge i onda se uvode novi porezi', kazao je ekonomski analitičar NEVEN VIDAKOVIĆ. Za porezom na ekstraprofit Hrvatska je posegnula samo jednom, 2022. kad je odlučeno da će on obuhvatiti tvrtke koje su u poreznom razdoblju ostvarile prihod veći od 300 milijuna kuna. Sad kad se procjenjuje da je proračunska rupa veća od milijardu i pol eura, takva se rješenja ne spominju, rekla je reporterka. 'Lani su', otkrila je nedavno novinarka Telegrama JAGODA MARIĆ, 'strani vlasnici na osnovu poslovanja u 2022. godini iz Hrvatske povukli ukupno 1,22 milijarde eura dividende i time je nadmašena

dotad rekordna 2019.' U prvom kvartalu ove godine iz Hrvatske je izneseno 412 milijuna eura. U obrnutom pravcu, iz inozemstva u Hrvatsku, ove godine nije povučen ni euro dividende, dok je lani povučeno samo 63 milijuna eura. Vladajući HDZ je desetljećima kupovao ljude, naklonost, klijente, birače, sve što je trebao radi održavanja na vlasti, tako što se zaduživao. Potom je radi otplate duga prodavao 'obiteljsku srebrninu'. Banke, telekome, energetiku, hotelske lance. Samo po ova četiri osnova iz Hrvatske se godišnje iznese između dvije i tri milijarde eura. Za zadnjih 20 godina to je 30–40, možda i više milijardi eura. Pa to je skoro ravno iznosu našeg vanjskog duga! Što bi sad rekao ŠIME 'domovini uvijek odan, nikad prodan' ĐODAN, koji je tvrdio da Hrvatsku u SFRJ pljačkaju više od afričkih kolonija?! 'Dividende et impera', parafrazirali bismo staru latinsku posloviću. Dok smo se mi bavili sablastima iz prošlosti, stranci su se bavili novcem.

Provjereno, Nova TV,
6. rujna, 00:16

OVIH se dana po našem tisku mogu pročitati idiotske teze prema kojima je otpor izgradnji hidrocentrale na Vrelu Une 'nova balvan revolucija'. Cijeloj se priči pokušava pripisati etnička dimenzija, koje nema. To je tipična desničarska 'drž'te lopova' mantra, kojom se malverzacije maskiraju izmišljanjem neprijatelja. Vrelo Une branili su MILE KEKIN, DARKO RUNDEK i drugi, pridružili su im se građani Pounja sve do Bihaća, pa je jasno da se opet poseže za 'domoljubljem, zadnjim utočištem nelegalnih investitora u energetski sustav'. Una je hrvatska rijeka tko god živio oko njena vrelo, no bilo bi čudno da oni koji ne poštuju vrelo cijene druge hrvatske krajeve, što je DANKA DERIFAJ dokazala u još jednom upornom i hrabrom istraživanju. Hrvatska ima tri grane vlasti koje 'rade svoj posao' i četvrtu, novinare istraživače, koji ga rade bez navodnika. Derifaj je otkrila da investitor elektroizlozidjela na Vrelu Une posjeduje vilu s bazenom u Kaštel Štafiliću – prema običaju, bez papira! 'Nedostaje idejno rješenje, nedostaje glavni projekt, nedostaje građevinska dozvola, nedostaje snimak izvedenog stanja, dakle, nedostaje tehnički pregled i uporabna dozvola', rekao je stručnjak. Sve nedostaje, ali bazen je tu! ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ